

Eduard Wilde

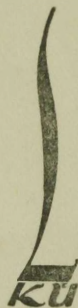
Rogutud Teosed

XXII anne

Romaanid VIII

Kui Anija mehed käisid Tallinnas

Esimene osa

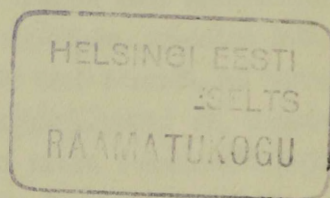
1 9 2 9

Rirjastus D.-Ü. „Loodus“, Tartu

Eduard Wilde

Rui Anija mehed
käisid Tallinnas

Roman

1 9 2 9

Rirjastus D.-Ü. „Loodus“, Tartu

Keeleline korrektor lektor S. W. Westi.

18682480

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

R. Mattiesen'i trüff, Tartus.

Autorilt.

Minu triloogia — „Mahtra sõda“, „Kui Anija mehed käisid Tallinnas“ ja „Prohwet Maltswet“ — on täälispidiiselt rewolutsioonilise atmosfääri sünnitis. Feodalismi, autokraatia kandewõlwi, oli Wenes teatatwasti wõimatu juurelisemalt otse sihis arwustada, tema wastu oponeerida, liitati teda rünnata. See oli wõimatu ka Baltimail, kus esindas seda kettaegset wõimutüüpi saksa aadlus. Sest kuigi pangsawatwiislikult orienteerunud Peterburi oma wenesetamistuhinas jämeda eraldusjoone tõmbas kõige wene ja kõige muulasliku — ka saksliku — wahale ning tshinotwnikule woli jättis balti parunitti wahel näpistada, tuletades talle meele wene ülemwalitsust, olid talle need parunid, kui isewalitsusehoone läänetiitwa talad ja sambad, ometi nii tarwilikud, et nad tehti politsei ja tshenjuuri kaudu demokraatlik-sotsialistliku arwustuse ja paljastuse wastu sama puutumatuks, nagu oli seda Wenegi feodalism. Oletwik eriti oli tulekardetatwaks tunnistatud. Wõis ju eesti lehes ütsikut mõisnikust wahel ka halba teatada — et ta kuskil taas tõstnud talupoegade renti wõi wõtnud mõnelt wallalt koolimaa ära jne. Kuid süsteemist ja institutsioonist sünniti täiesti waikima.

Oletwikku ei tohtinud paljastada, pidi siis katsuma minewikku paljastada, et kaudegi luua — õigemini kohendada ja

korraldada — rõhutatud massides vihkatavat meeleolu kõige
tõustu, mida see ammuiganenud süsteem kurja ja kurba soetanud.

Esimene ilufirjanduslik katse sees suunas — „Mahtsa
fõjaga“ — oli õnnestunud. Tulemus osutus nii tõhusaks, et
rahvas ise nõudis järke, saates autorile ergutuste ja soovi-
atvalduste kõrtval ta materjale uuteks töödets samast aja-
järgust. Tõda ajajärku — 19. sajandi 50. aastate lõppu ja
60. aastate algu — mäletati sel ajal (1902) rahwa seas
weel erkfalk, sest et oli elavate killas weel inimesi, kes mäsful-
liseft liikumiseft kas isiklikult osa võtnud, võdi rahutusi pealt
näinud, võdi teda kaasa kiskunud suur väljarändamislaine
Krimmi poole (Mahtstwet), et pääfeda mõisniku tagakiusamisest
ja tapwaft orjuseft. Minu ettevõtet soodustas ühtlasi asjaolu,
et sain asjaomase dokumentaalse materjali kogumiseks kasutada
Eestimaa kubermanguarhiivi. Ühnestiku enda agitatsioonlik
väärtus ta eepilise väärtuse kõrtval oli õhter: eks olnud
tänuks näidata, millise jultunusega feodalism ja absoluutism alal
hoidis pärisorjuse weel ligemale 50 aastat peale seda, kui
ta talupojale priiuse „kinkinud“ — alistudes paratamatustele,
mis tingitud ümberilma kultuuriliseft arengust. Isikupriiuse alge-
lisemgi alus, liikumistvabadus, puudus talupojal.

Käsitles romaan „Mahtsa sõda“ tertvenisti feodaal-
hõrra ja talupoja vahetordi, jäädes tegevustikuga mõisasse
ja külla, siis tahtsin triloogia teises lüüis, romaanis „Kui Anija
mehed käisid Tallinnas“, vastata küsimusele: Kuidas oli tol
ajal vahetord mõisniku ja linnakodaniku vahel? Kuidas suhtus
viimane — käsitõoline ja kaupmees — aadelfonna võimu-
valitjusele täis omavoli ja üleemeelikus? Millist osa etendas
tol ajal talupoeguseft põlvneto eesti ollus linnakodanluses,
võhemasti käsitõolisena sakslasist koostuivates sumptides?

Rui Anija mehed käisid Tallinnas

Külaparun.

„Maidu, kelle poeg sa oled?“

„Ema poeg.“

„Kelle veel?“

„Sa poeg.“

„Kelle veel?“

„Paruni poeg.“

Kõik naersid ja Maidu naeris ka. Nad ise olid Maidule selle wastuse kätte õpetanud. Tuba siis, kui poisike „paruni“ asemel alles „palun“ ütles. Väike Mait ei mõistnud, mis tähendus oli tema wastusel. Aga ta märkas, et see neile nalja tegi. Ja et ta ise hea meelega naeris, siis ei jäänud ta neile soovitud wastust võlgu. Ta kinnitas igale küsijale, et ta olewat paruni poeg, ja nad naersid kas võdi silmad veesiks ja kiitsid Maidut terasiks poisiks.

„Aga kus sa mõis on?“ päris siis veel üks võdi teine, ja kui Maidu oma räpase käekesega näitas Konna Saagu suitsuhurtliku poole, oli nali täieline.

Oli aega, siis loriti lapsi kallal veel kauemini. Mait kuulis siis sõnu ja tähendusi, mida ta veel vähem mõistis kui seda, et ta on paruni poeg. Ta sai ainult aru, et jutt oli peale tema ka ta emast ja isast. Kas nad neist rääkisid head võdi paha, seda ei suutnud viie-aastane mehike otsustada. Õigemini: ta jäi selles kahetwahela. Sääranis kuri ei võidnud see olla, mis nad Diisust ja Saagust lobisesid, sest nad ju naersid. Wahel tärkas aga Maidu tillukeses hinges süiski umbne

aimdus, et kõik ei ole hea, et kõik ei ole forras. Mõne naerja suu võdi film ei meeldinud talle. Mõnel naerjal oli jälle hää, mis Maitu hammustas. Mõni arusaamatu sõna kriipis ja tor-
fas teda kuskilt.

Niisugusel puhul pani poisike võudinal mööda tänavat kodu poole minema; ta porised putked aiwa välkufid rāpase takuse fārgifese alt. Maha jättis ta veeloigu juure oma muda-
majad, pilpasillad ja männikoorest laevakeseid. Alles Konna pere võarava juurest vaatatas tagasi. Pühkis käeseljaga nina, oli tõfine ja mõttes. . . Need seal — teopoisid ja vaimutüd-
rufud — vahtisid talle järgi ja ititasid, senikui nad teda nägid.

Mitte iga fōrd ei joosnud väike Mait ära. Ta naeris naerjatega, kui need temale meeldisid, kaua kaasa. Ja nad meeldisid talle, kui nad teda kiitsid.

Üks kiitis tema toredat „paruninina“, teine tema suuri „faksafilmi“, kolmas tema teraseid vastuseid. Ja nad silitasid ta punakasvalget „mõisnikupead“ ja ütlesid: „Ää kuulagi, Maidu, sinust soab veel suur mees! Ega käbi kännust kau-
gele kuku!“

Siis naeris Maiduks ja ajas nendega laia juttu. Kūsimu-
fega, kelle poeg ta olewat, harjus ta võimaks nii, et ta isa ega ema enam ei nimetanudki, vaid kōhe lompfas võlja:
„Paruni poeg.“

„Milla sa siis papat kōa lähed võatama?“

„Kui soan suureks.“

„Mis sa talle siis kōa ütled?“

„Tere, tere“, ja lõõn patfi.“

„Mis veel?“

„Ssa ja ema soatsid palju terivikkeid.“

Naerivaid nāgufid. Turtsumist.

„Mis sa omale papa käest kōa küsid?“

Selle peale ei tea pois kōhe vastata. Tal kas on liiga palju neid soõve, võdi ta ei saa küsimusest hästi aru.

„Noh, papa on ju rikas mees, ta peab julle midagi andma,“ aitab keegi taffa. „Kūsi ta käest üks karjamõis.“

„Ei, Maidu küsib tuuletveski,“ vastab poisike mõtlifult.
„Mis weel?“

Mait lööb filmad oma paljastele karbastunud fäärtele:
„Sa püffid.“

Kõik naeritvad. Maidu naerab laginal kaasa. Üks naljahammas teeb talle pai ja õpetab:

„Nüüd mine koju ja ütle isale ja emale, et nad ju viitvad papa juure. Papa annab sulle tuuletveski, ja uued püffid, ja pifa seartega soapad pealekauba. Mine aga nüüd ruttu, poja!“

Poja pistabki kodu poole. Külapoisid hoiatvad kõhtu naeru pärast. Noh, Saagu ja Eisu nägusid tahakfid kõik saada näha, kui Mait kodus ütleb: „Isa ja ema, wiige mind papa juure, ta kingib mulle tuuletveski ja püffid!“

Nali lähnebki täide.

„Ema ae, kus on isa?“

„Mis ja isast tahad?“

„Ta peab panema hobuse ette.“

„Miks?“

„Maidu sõidab papa juure.“

„Mistuguse papa juure?“

„Maidu papa juure mõisa. Maidu on ju paruni poeg.“

Pilk, millega noor naine waatab lapse otsa, on lai, tühi ja läiketu. Ehmuft seal sees ei ole, aga hall, abituu kõhmetus. Nagu hingelik udu. Ema suurimaks kitsikufeks on, et ta ei tea, mida lapsele wastata. Ta on juba ennemalt kuulnud, kuidas ‚külakoerad‘ ta poja kallal haugutvad, et nad talle kätte on õpetanud, ta olewat paruni poeg. Aga ema lootis, et laps lori peatselt unustab ja et haukujad wiimaks wäsitvad ja waikitvad. Aga ei. Nad narritvad ja hässititvad edasi. Nad ei anna lapsele hingerahu, igal pool on teda õgimas, nende hambad ei wäsi lastumast...

Üksiline wiha ujutab noore naise, ta kargab püsti ja raputab tänatwa poole rusikat — tummalt ning füiski nii sõnast.

Mait ei saa sest imelikust vihast aru. Ta tahab laul filmil ema otsa ja küsib siis:

„Kas sõidame täna papa juure? Papa annab Maidule tuuletveski ja pükid ja ilusad soapad.“

Mitfelt, nagu Diisu viha tulnud, näib see ka lahtuvat. Ta vajub pikkamisi järile maha, ta priske ja veel kaunis jume- kas nägu on jälle rahuline, tuim, peaaegu tõnts.

„Ara ole rumal laps,“ ütleb ta, hõlmates poisikese käest finni. „Sinul pole papat, sul on isa, ja sinu isa põle parun, ta on talupoeg. Kui keegi veel küsib, kelle poeg sa oled, siis ütle: Konna Joagu poeg. Ara ilmasi enam ütle: paruni poeg. Muidu soad minu käest viitsu. Kas kuuled?“

Poisikese nägu lööb nukrats, sest — tuuletveski, pükid ja saapad!

„Aga Matši Priidu ja Silmu Miff ja Uuetoa Mari —“ algab ta pika mõraga, kuid ema käratab vahele:

„Paljugi, mis need sead sulle valetavad! Ütle neile teine sõna: Urjah hundid! — ja jookse ära! Kõik on vale, mis nad reaktivad. Papat ei ole ja parunit ei ole! Wemmalt soad, kui veel niisugust lori ajad!“ — Ja ema näitab haopinu poole.

Seega pole aga väike Mait, kelle hinges ainelikud himud ärganud, veel mitte vaigistatud. Ta otsib isa üles.

„Isa ae, kas Maidu on paruni poeg?“

„Mis siis?“

See waimukas vastuküsimus tuleb laisalt pika, kondise mehe suust, kes peab toa taga murul kõhuli pühapäeiva. Tal on rõugearmiline nägu, suur tõnts nina ja helehallid silmad. Oma laia suu hoiab ta weidi lahti; paksude kahwatunud huulte vahelt paistavad suured, helevalged hambad.

Wäike Mait kükitab tema juure rohule ja räägib pool- fofistamisi, piieldes seejuures kartlikult toa poole:

„Ema ütleb, et Maidu ei ole paruni poeg, aga Matši Priidu ja Silmu Miff ja Uuetoa Mari ja Purika poisid ütlevad kõik, et Maidul on papa.“

„Kuula nüüd külarahwa lori!“

„Aga — aga —“ fokeleb väike mees, ja ta suufese ümber tussub ärevus — „aga tuuleveski ja soapad ja — ja — —“

„Mis soapad ja tuuleveski?“

„Mis parun lubab Maidule anda...“

Konna Saak püüab oma kiivikõiva, finnise peaga mõelda. Ta püüab aru saada, mis tähendab lapse jutt. Mõtlemine ja arusaamine aga pole Konna Saagul kerge. Uniste filmadega vahib ta poisi otša, siis üles halli õhtu ja iwaitib. Poisi terane pea aga haub selle aja sees välja väikese diplomaadilise iwale.

„Parun käskind Maidut oma juure tulla,“ ütleb ta, „fohe ruttu oma juure tulla, ja siis ta annab Maidule tuuleveski, see käib ja jahvatab jahu, ja uued püksid, ilusad punasetriibulised, ja seartega soapad — nii pikad seared ... Sa fina pead panema fohe hobuse ette.“

„Kellele ta seda öeld?“

„Matši Priidule,“ iwastab pois kõndlasti.

„Priidu waletab.“

„Muetoa Marile öeld foa!“

„Narriwad find.“

„Raha luband foa anda. Parun on rikas mees.“

Saak toetab lõuga mõlema käe najale. Nõnda kõhuli lebedes on tal sarnasust suure laisa hülgega. Kui poisike nimetab raha, lähewad ta kõrivad weidi kikki, aga ruttu heitub talwiline tuim ükskõiksus jälle ta näole. Ta ümised midagi, wiimaks tõmbab lapse oma juure murule maha.

„Ää rumal ole ja nende juttu usu — nad narriwad find,“ õpetab ta isalikult. „Parun on rikas mees küll, aga iwõi ta sulle midagi — —“ Saak saab sõna sabast finni ja lõpetab: „Parunit põle olemaski... Eks sa tea, et oled minu poeg? Ega ühelgi lapsel ole kahte isa. Igal lapsel on üks isa, sinul põle ka rohkem... Teineford näita Priidule ja Marile keelt iwõi tõsta färgi saba takka üles. Niisugused iwaleworstid! Ää kuulagi!“

Sa kui Saak näeb, et lapsel on päris leinanägu, tõstab oma päratuma käpa tema punakale peakesele ja paitab teda

karutaoliselt kaks, kolm korda. „Ää kuulagi, ma teen sulle ise tuuleveski. Sa ema teeb püffid, kui soad suureks.“

Wäike Mait on iversti lepitatud. Ta ronib isa selga. Istudes kaskiti tema laial, fondisel turjal ja hoides mõlema käega ta pikkadest juustest finni, mängib Mait ratsalilt. Sa Konna Jaak teeb, noort „parunii“ turjal tundes, suuga hobuse kabjaplaginat järgi, kergitab taktikohaselt oma kanged keha ja kannab wäikese suurtfugu ratsaniku üle kiwi ja kännu kaugele ning kaunile luulemaale... Unustatud on tuuleveski, uued püffid ja säärjaapad, unustatud seks korraks ka see muinasjutuline isik, kellelt need head anded pidid tulema. — —

Halval ajal on tiivad.

Kui Jaak Luts oma ilusa noorikuga rohkem kui wiie aasta eest E. walda asus, et wäikese Konna talu rentnikuks hakata, ei tunnud siinseist elanikest keegi teda, tema naist ega nende perekondlikke olusid. Nende eneste käest kuuldi ainult, et nad pärit oletwat kaunis kaugelt Läänemaalt ja oma mõisahärra loal ja soowitusel siin wõhivõõras Põhja-Harjumaa wallas, mille omanik nende endise saksa sugulane wõi hea sõber oletwat, asupaika wõinud wõtta. Et talupoja ühest kogukonnast teise rändamine tol ajal haruldane, peaaegu kuulmata asi, siis raputasid E. walla inimesed wõõra rentniku ilmumise üle küll pead, kuid see oli ka kõik; tahes wõi tahtmata pidid nad Jaagu ja ta noore naise seletust uskuma, parun Riesenthal, nende senine härra, saatnud nad sellepärast wõõrfile, et wald olnud rahwast — liiga täis. Läänemaal elada nii pakjusti inimesi, et põid neid kõiki ei jõudwat toita...

Jaak Luts oli aga waewalt paar kuud Konna talu pidanud ja tema nägus teinepool selle aja sees priske pojaga maha saanud, kui tundmatu tuulehoog puhus walda weidra jutu. Pagan teab, kes oli selle jutu tooja ja esimene lewitaja. Kuulujuttude isa wõi ema on alati raske tabada. Sa kuidas niifugune jutt lendab! Peale kuuekümnne iversta oli ta lühikese ajaga ära siitutanud. Tolle aja kohta, kus talupoeg

liikuda ei saanud, tõesti tubli sooring! Räägitav jutt aga teadustas E. walla rahvale lühidalt järgmist.

Priske pojake, kellega taewas Konna Saagu noort abielu õnistanud, tiffunud paar kuud waremini siia kurja ilma, kui lubavad hea komme ja kirikupapp. Pulmade ja warrude wahel jäänud liiga lühikeseks. Seejuures olewat aga wa hea Saaf täiesti süütu. Sa teatawat määrat süütu ka noorik Siisu. Tohib siis talutüdruk tõrkuda, kui mõisahärra tema peale filma heitnud. Siisu meeldib safsale, safs võtab ta mõisa teenistusse ja austab teda oma sõprussega. Ori täidab käsku, nagu orja kohus. Ent mõisniku helde sõprus ei jää tagajärjeta. Sest ei oleks wigu, kui mitte parun Riesenthal poleks naisemees ja inimestel paraku lobisevad suud nina all. Kui fergesti ei võdi mõni sõna kuffuda sinna, kust leiab ta soovimata kõrv. Kas seda pahandust tarivis!

Saaf Luts, ühe kuuepäeva-koha teomees, kutsutakse ühel päeval härra juure.

„Saaf, kas tahad peremeheks saada?“

„Oh, armuline härra, miks ei tahaks!“

„Võid saada. Aga enne pead naise võtma.“

„Ega sest kedagi ole!“

„Pead mõisa Siisu võtma.“

„Hea meelega.“

„Kohta ei võdi ma sulle aga anda omas wallas, annan sulle võõras wallas. Mõistad?“

„Tänan auliku härrat!“

„Lähed tuleval pühapäeval Siisuga kirikhärra juure. Saad mu käest pulmadeks viiskümmend rubla.“

Saaf langeb peaaegu põlvili, kui ta kaapab paruni reit.

„Aga seda pea meeles, Saaf: laps, mis Siisul saab olema, on sinu laps. Kas mõistad?“

„Muidugi minu laps,“ kordab Saaf küürutades, „kelle laps ta siis peab olema, aulik parunihärra.“

„Sinu laps, kuigi ta — kuigi ta — nah, kuigi ka sinu laps ei ole. Sellest pead saama aru. Ega ma sind fitta

jumalamuidu hafka peremeheks tegema ega sulle hulka raha
sinkima...“

Kestab küll veel weidise aega, enne kui Saaf Luts saab
aru, aga peaaugi on, et ta saab aru. Ja kui ta aru on
saanud, kestab jälle weidise aega, kuni ta jõuab otsusele, mil
viisil jätta selle uue kingituse eest tänada. Ta ütleb:

„Eiisu on wa uhke ja turtfakas tüdruk. Parunihärrad
ehk ütlevad temale, et ta mulle piffa nina ei tee, kui lähen
talle kosja.“

„Ole selle pärast muretu!“

„Tänu, tuhat tänu parunihärrale!“

Nii saanud Saaf ja Eiisu paari, nii sattunud nad oma
ivallast võõrasse walda. Rahwasuu kandis juttu kõrtfist kõrtfi,
kiriku-äest kiriku-äue, ja ühel heal päeval oli see otsaga jõud-
nud kaugele E. walda, noorpaari uude elupaika, sünnitades
seal arusaadawat kahinat ja kõminat. Waewalt kuuldus Konna
talust piisikese „warapärija“ esimene „o-ää — o-ää“, kui küla-
naised piisid pead kokku ja võtsid suurtsugu eluka enneaja-
loolise minewiku põhjalikule harutusele. Külapoisid aga tegid
wäikese kisaõri peale oma esimese nalja; nad ütlesid: „Konna
Eiisule sündinud pisuke parun; röökimise järele soab teisest
hea haagreht.“

Paruni nimi oli Maiduksel seega sündimisest saadik käes.

Muidugi ei jäänud Saagule ja Eiisule teadmatuks, mis
külarahwas neist ja nende pojakesest kõneles. Wahel öeldi
neile seda suu sisefegi — mõni riitakas üleaedne tegi seda wiha-
tujus, mõni toores külapois purjus peaga. Kes aga arwab,
et küla lobasuid ja keelepüksjad neile kätte sattunud relwa
ise kes-teab kui mõjusaks pidasid, see eksib. Lugu ei olnud
tolle aja kohta poolegi nii haruldane, et temaga kõige kurjem
keel midagi suuremat oleks wõdinud peale hakata: nägusäl küla-
tüdrukul mõisahärraga sõhilaps — tota mul asja!

Maerjail ja pilkajail oli ka üsna õigus, kui nad oma pis-
teid ei pidanud liiga walusajaks. Eiisu sai wahel veel paha-
seksi, aga Saaguga oli, kui wifataks hane selga wett. Ena-

masti naeris Jaaf nõrkajatega iseenele üle kaasa ja tegi omal viisil nalja wastu, mis küll suuremast waimuteratusest märku ei annud, seda enam aga tema leplikust meelest ja lapselikust südamest. Ta kui Liisu pahandas, siis ta tegi seda wähem haawatud häbitundest kui haawatud uhkusest. Uhte aga oli see muidu kaunis tuim ja wäga kitsa mõtte- ja tundeiwallaga naisterahwas oma ilu peale. Wististi oli Liisu ainult sisemiselt kõdi tunnud parunihärra lähenedes temale keelatud sõpruslega, sest niisugust au ei saa osaks ju igale tüdrukule. Ta nägi, temast peeti lugu, ja lugu peeti temast ta walge kaela ja roofade põskede pärast, ning lugupidaja polnud keegi wähem kui armuline härra ise. Sest hiilgawast mälestusest oli noorik hiljemini weel uhke ja seepärast ta ei püüdnud delikaatset saladust nii wäga warjatagi. Uhele külanaisele, kellega ta tühja asja pärast oli riisus ja kes talle sõimulahingus ta minewikku ette heitis, karjus Konna perenaine näkku: „Minu kaelas on jaks rippunud — sinusugust ei taha fantki!“... Sõna käis wallas ringi ja — naerjad hoidusid enamasti Liisu poole.

Lugu läks aga lapse pärast weidi piinlikuks. Laps oli terane kui ahw ja jutukas kui papagoi.

„Mait, kelle poeg sa oled?“

„Paruni poeg!“

Iga Sütsike tohtis nõnda küsida ja iga Sütsike wõis naljakat wastust naerda. See wihastas Liisut. See haawas tema uhkust. Seepärast hakkas ta lapse ees salgama, mida ta ilma ees ei wõinud salata, hakkas waleks ajama, mida ta ise tõeks tunnistanud, wälja kitkuma lapse seest tänaival küllwatud kahtluse-idusid. Wõi tundis ta lapse taewasfelge pilgu all südame põhjas fiiski nagu häbi? Kartis ta wahest neid inglifilmi, seda tarka, jutukat suukest? Alimas ta ema-armastus mingit hädaohtu?... Paraku ei mõistnud noor naine lapse usaldust ja usku muul viisil püüda omandada kui walju sõna ja witsakimbu abil. See oli halb

abinõu. Palju halvem kui Saagu oma, kes poifil pead paitas ja ta enda fondisel turjal ratfutas teife mõtteilma. . .

Mis ifal ja emal mõiste- ja tundevarast puudus, seda oli loodus pojale jaganud mitmeivõrra. Mait Euts sai mõne aasta ivanemaks ja ta ei ivastanud enam kellelegi, et ta olevat paruni poeg. Mait Euts sai iveel mõne aasta ivanemaks, ja ta tikkus ruffikatega igaihe kallale, kes talt küfis, kelle poeg ta olevat. Mida Mait Euts ei mõistnud, seda ta aimas. Ta aimas, et tema ja teiste külalaste ivahel on midagi, mis teeb ivahet, ja et see ivahje pole tema kohta hea. See rõhus ta noort hinge. See haaivas ta elatvat auahnuft. Teda nähti fagedasti nutetud filmadega. Keegi ei teadnud, mispäraft ta oli nutnud. Sa et Mait polnud mitte ainult tundeline, ivaid ka teohimuline, fiis ei saanud nutmifefst küllalt — fagedasti ta fuges oma ivastafed ka mehemoodi läbi. Mifis oli tal feejuures ta fehатуgevus, mis haruldase iväledufega ühendatud.

Mait Euts ei märganud aga mitte ainult, et tema ja teiste külalaste ivahel tehti ivahet, ta pani ühtlafi tähele, et see ivahje tõmmati ka tema ja ta noorema ivenna ning õe ivahjele. Mifis nokiti ja narriti ainult teda paruni nimega, mifis mitte ka Zufut ja Annit? Mifis pidi olema temal kufsil ivõõras kohas üks falapärane „papa“, aga Zuful ja Annil mitte? Mifis kimbutati ainult teda ja teifi mitte? Mait õppis mõtlema, uurima. Nagu kana fiibli pühkmetefst iivi, nii haffas poifike tumedufefst, mis teda piiras, ottima tõeteri. Ta hoidis filmad ja kõrvad lahti. Ta püüdis õhufst sõnu ja lüffis need ahelaks kofku, ja see ahel sai iga aastaga pikemaks, ühtlafemaks. Ta seadis fündmused ritta, ja see rida kasvavas ning forraldus ja sai loetatvaks. Ta fuulatas karjalaste loba, kui ta hoidis nendega metfas loomi, ja künnipoiste lori, kui ta ajas nendega adra taga ivagusid. Ta pani kodus ifa ja ema tähele, ta mõistatas ja pidas meeles nende sõnu, nende pilkufidfi.

Paar väikest, pealtnäha tähtsusetat juhtumust Maaidu õr-
nemast east jäid talle unustamatuks; ta ostas neid seletada
alles mitu aastat hiljemini.

Konna Jaak oli muidu iva lammas, aga viin tegi ta
ivahel hundiks. Wähemalt näitas ta siis hambaid, kuigi
hammustamisest iga kord asja ei olnud. Ta seisib kae-
lani naise mõju all, kuulab ta sõna nagu poisike. Sulges
ivastu rääkida ainult, kui sarived soojad.

Mait mäletas, kuidas isa ühel päeval tuli tuifudes
ja kuidas ema teda hirmsa sõimurahega ivastu võttis. Jaak
kostis mõne jonleiva sõnaga. Laksti oli tal üks kõrwa peal!
Jaak aga ei löönud ivastu. Ta ajas oma nõtkuiva keha
firgu, ikka firgemale, ta unised, elunud filmad löid kiirgama,
ta sirutas oma pika, kondise käsitvarre nagu kuhugi näidates
ivälja ja ütles emale iväga, iväga inetuma sõna. Ta sai
uue ivopju. Ka nüüd ei löönud Jaak ivastu. Selle ase-
mel ivaurus ivastu ust ja hakkas rusikaga nagu pöörane
piidapalki peksuma. Kiristas hambaid, tagus ja farjus: „Ma
talle kuradile annan! Ma ta elu ivõtan!“

Misjugust ivastast ta ähwardas — Mait ei taibanud
feda. Ema ei ivõinud see olla, ema kallal oleks ta oma
iwiha fedamaid ivõinud kustutada.

Teine seiklus oli just samasugune. Wahet leidis ainult
felles, et Jaak seekord uksepiita ei peksnud, iwaid, kui Iiisult
hoobid käes, ahju ette pörandale istus ja — haledasti nutma
hakkas. . .

Mait waatas feda nurgast tüki aega pealt. Korraga
astus Jaagu juure, pani mõlemad käed ta õlale ja fofistas:
„Isa, ää nuta enam!“

Ta Jaak waatas lapsele läbi pisarate filma ega nut-
nud enam. . .

Mida Mait õhust püüdis, fellele offis ta wanematelt
finitust. Kui ta märkas, et need salgasid, katsus ta ees-
mürgile jõuda kaudseil teil. Ta uuris ääri-iveeri mööda,
päris feda ja mõtles teist. Wiimaks leidis ta külapoiste

feast sõbra, keda ta usaldas. Seda laskis ta enesele kõik juustada, mis käis külarahva seas tema ja ta ivanemate kohta ringi. Mis ta kuulis, käis sellega ühte, mida ta aimanud, tähele pannud ja korjanud. Nüüd puudus veel ivanemate otsekohene tunnistus. Tung seda saavutada kasvatas Maidu põues palavaks, ivägevaks. Selgust, iga hinna eest selgust — see oli nüüd tema raudne juhtmõte.

Isa juures läks ta katse nurja.

Konna Saak jäi lahtise suuga ivahtima, kui Mait talle ilma pikema sissejuhatuseta esitas küsimuse: „Atle mulle, kelle poeg ma olen — sinu ivõi R. paruni oma?“ Poiss pidi küsimust kordama. Nüüd pööras Saak talle sõna lausumata tagumiku. Sa kui Mait teda pea pifarfilmil palus temale ivastust anda ja õigust rääkida, ütles ta esmalt, Mait oletvat tema poeg, pärast aga põikles: „Mis sa minu käest küsid, ma olen isa, ja see põle isa asi, — küsi ema käest.“

Mait küsis ema käest. Veel samal päeval. Ta sättis enda oma täiel neljateistkümne-aastasel suurusel ja tugevusel ema ette, ivahitis talle puurivalt filma ja ütles:

„Ema, miks sa ivaletad, et Soak on minu isa? Minu isa on R. mõisa parun.“

Dotamata sõna ja see kõiva, kõmiseiv toon, mis oli poisi häälel, tegid Liisu esiotsa tummaks. Ta pale tõmbus tumedaks, siis ivalgus iveri südamesse tagasi ja poja otsa ivahitis tuhakariva nägu. Sesse naisesse mõjus siiski midagi — ta lapse kaebus. . .

„Kes sulle seda ütles?“

„Kõik inimesed.“

„Nad ivaletavad!“

Sa nüüd ivälgatas Liisu filmas taas põlema see sügav, fägistav iviha, mida ta põues kandis kõigi ivastu, kes teda julgesid laimata, pilgata ja kiustata — teda, kelle kaelas ford jaks rippunud.

„Nad ivaletavad!“ kordas ta pea kifendades. „Nad ivaletavad, ja et fina tattnina seda usud ja mind tuled ivi-

hastama, siis pead keretäie soama, — pead mu käest kofe tulise keretäie soama...“ Ja ta pöördus otšides haopinu poole.

Poiš aga fargas nagu noor full Liifu käest finni, ja vajutades oma teratvad küümed sügavasti ta päffa, hüüdis ta kähijetva häälega:

„Soaf ise ütles, et ma ei ole tema poeg!“

See ivihane iväide, ofalt ivale, ofalt öige, oli Maidul pooltahtmata suust lipšanud. Ta mõjus aga emasfe nagu ootamata löök pähe. Väile ivahetas Liifu pale ivärvi, ta jäi tummalt poiši otša ivahtima.

„Soaf — ütles?“ fordas ta iviimaks piffamisi, ja Mait märkas, kuidas ta ahmis sõnade järgi. Siis hakkas Liifu ringi ivaatama, nagu otšifs Saaku, ning edasi minema, nagu oleks ta Saaku kuskil näinud. . .

„Ema!“

Hüüe oli nii ahwardav, nii käskiv ja ühtlasi karjatas temast niifugune hingepiin, et Liifu jäi seisma ja ivaatas ümber.

„Mis ja tahad?“

„Siis on kõik öige!“

Smelik! See naine, kes oma saladust ivarjates muidu tarvitas täie rahuga ivalet ja falgu, kes ühegi ivastafe ees filmi maha ei löönud, kelle juu tarbekorral kõige tüfedamaid sõnu leidis — flin, oma lapsfe ees, seisfis ta praegu nõutult ja jäi talle ivastufe võlgu. . .

Ainult ta rusikas tõusfis, kui ta efimesest kohmetusest võidi saanud, aga seegi sündis enam harjunud kombel kui funditva tahte mõjul. Ja kui poiš ta ette jäi julgesti seisma, talle ivälkuival filmal, hõõgutva palgega iväljakutsuvalt ivah-tis näkku, siis langes ka Liifu rusikas lödvalt maha.

See nõrkus maksti talle ivalusasti kätte.

Mait seisfis ema ees, kahivatu ja seesmisest äretvusest ivärisedes. Ta juu ivaikis, aga ta filmast kifendas terive maailm võitleivaid tundeid, ivalu, ahastus, iviha ja põlgus.

Ta need tundes litsusid ta hammaste wahelt wiimaks sõna wälja, mis iga ema südame oleks pannud tarduma. See oli sama must inetu sõna, mida tarwitas isa tõrd joobnud peaga ema wastu, kui see teda lõi.

Enne kui Liisu hoobist toibus — hoobina mõjus see sõna temasegi —, oli Mait talle selja pööranud ja toa tahta kadunud.

Ta ei tulnud terivel päewal enam nähtawale.

Koduist jookkis tänaivale, tänaivalt wainule, wainult metsa. Metsas langes kummuli kastesele rohule, surus näo niiskesse samblasse ja nuttis nii kaua, kui tal tuli märga filmist.

Tal polnud ju enam isa ega ema!

Mait põgeneb „papa“ juure.

Seist päevast peale vihkas Konna Liisu oma vanemat poega. Ta vihkas teda, sest et ta teda häbenes ja kartis. Sel poisil olid nii terased, uurivad filmad, nii tark, tõekas kõne, nii mehekas-tõsine olemine, et ema end tema juuresolekul ei tunnud vaba olevat. Tal oli taju, kui roomakšid sipelgad tal mööda teha üles. Ta arivas poisi pilku alati oma näol ja suul viihibitavat, kartis iga sõna otsekohe välja öelda, ja ta meelest oli, kui kõnniks tal poisi vari alataja luurates järgi. See piinas ja pahandas teda. Tema, kes seni majas ükfinda võimsalt kvalitsenud, tundis enda nüüd olevat teise mõju alla surutud, pealegi oma lapsi, neljateistkümne-aastase jõmpsi mõju alla!

Mõrudusest, mis ta südant seeütle täitis, kasvavas waen, see jalalik, imbuiv, poolpeidetud waen, mida kannab rõhutu rõhuja vastu ikka südames ja mis väljendub enamasti kiuisuna. Mait võdis teha, mis tahtis — ema polnud sellega kunagi rahul. Tema ja mõlema teise lapsi wahetele kasvatati wahetele. Teised olid alalised pallapsed, Mait alaline pahategija. Teisi silutati, teda tõugati. Teisi turgutati, teda näljutati. Teistele tehti kergendusi töös, teda aeti hommikust õhtuni taga. Muidugi pandi ta warakult mõijast teof kaima, kus aitas kobjatepp kodust kasvatuust täiendada.

Isa poolt ep olnud tal kaitset ega õigusemõistmisi loota — seisid see ju isegi ema kvalitsuse all. Mait pidi leppima ainult selle nõrga trööstiga, et tal isa poolt midagi paha

polnud karta ja et Saaf waatas tema ja ta õe ning iwenna peale täiesti ühesuguse filmaga.

Oleks Mait wähem terane pois onud kui ta oli — ta oleks oma saatuse üle nurisenud, aga sellele alistunud. Kuhu ja hingega lähed. Mait tundis aga pääsufe tungi. Tema peafeses hakkasid mõtted idanema, plaanid tärkama, mis kõik sihtisid ühise eesmärgi poole, ja see oli: wälja-jaamine praegustest oludest — wabadus! Aga mitte üksnes ta tibe kodune põlto, mitte üksnes ema kius ja ränk töö ei annud talle seks püüdeks asja. Tal oli rohkem põhjust omaft kodust, mida iga inimene, liitati iga laps, peab nii kalliks, tüdineda, teda põlata. Tema elu tehti ka wäliselt poolt wäljafannatamatuks.

Mida wanemaks Mait sai, seda enam sattus ta oma õnnetuma sünni pärast üleannetumate närimise alla. Sõimunimi „parun“ põletati talle kustumatult külge. Noor ja iwana, waenlane ja sõber, arwas teda selle nimega tohtiwat haawata. Ta pärisnimi kippus külarahwa suus otse ununema; kes Maitu mõtles, rääkis „parunist“, ja kellel sest weel külalalt ei olnud, lissas sõnakese „wa“ juure wõi täiendas nime „Konna-paruniks“. Misfugune piin auahnele, enesest lugu-pidawale noorele inimesele! Nagu tuline ora käis Maidu hingest iga ford läbi, kui ta oma sõimunime kuulis; iveri mühas talle palgesse, wihapisarad tungisid silma ja käsi läks rufikasse. Sõimunimesid oli teistelgi külapoistel, aga nende nimedel polnud seda okast küljes, mis tungis nii mürgiselt Maidu lapsearmastuse, wanemate-austamise, fogu ta õrna kõlblise tunde-elu sisse. Teised wõisid oma sõimunimede üle naerda, Mait pidi nutma. Teiste nimed ei mustanud seda, mis on lapse ülem iwara — ta wanemaid; Maidu nimi tõrwas ta ema ja isa. Näherduse rõõmuga oleks Mait iga muu sõimunime, ka kõige inetuma, omaks wõtnud selle häbistatwa sõna asemel!

Maidu seisuford läks seda piinatwamaks, et tal oli palju wastaseid. Terasel inimesel on ifka palju wastaseid. Unde-

kas pea fertib karja seast kõrgemale, ja seda kari ei jalli. Waimu kallal õgitavad waimufesed. Häda aga niisugusele waimule, kellel on peale hea nupu ka veel sarived ja küüned, kes paneb hambale hamba wastu, kes ei jää pisteid ja tõukeid wõlgu. Sellise ümber suruivad ifka waenlaste parmuparived. Ja Mait ei kannatanud mitte kannatlikult. Ta müskas ja raius ja hammustas wastu. Aga see ilmlopmata wõitlus wäsitas ja tüütas ta ära, nagu wõitwad parmud ajada kõige suurema ning tugevama looma meeleheittele.

Kuid veel midagi, mis ahtwatles teda kodust ja praegusest eluforrast nagu salawäega wälja, oli poisi hinges tõsunud ärkwole. Ta igatses teist elufutset. Ta ei tahtnud talupojaks ega põllumeheks jääda.

Maidul oli hea anne ja veel suurem himu investimiseks ja woolimiseks. Suba waraselt hakkas ta oma lihtlabase karjapoisi-pusjiga nikerdama reekesi ja wantrikesi, laevou ja maju, loomi ja inimesi puust ja puukoorest, asju, mis äratasid ilult ja loomulikult laadilt teiste poiste imestust ja kadestust. Nad püüdsid temale teha järele, ei suutnud aga. Maidu wantrid jooksid, ta loomad ja inimesed elasid — teiste pusjid sünnitasid ainult nurgelisi puutompe. Mait õppis oma ja teiste töid wõrdlema, wõitis sellest endausaldust, ja see erutas teda ifka suuremale edasipüüdmisele. Loomusunniline armastus sõherduse töö wastu, armastus, mis iga hea kordaminekuga kasivas, tiitwustas teda.

Wiimasel aastal oli ta nikerdanud tuuletveski, mida päris wäikeseks imetööks wõis pidada. Weski oli ju tol ajal ainus suurem ja keerulisem masinawärk, mida nägi külalapse film. Maidu mõtte- ja luulewõimule oli ta ifka annud ametit. Ja nõnda asus ta siis mõne lihtsama katse järgi ülesande kallale ehitada Hollandi tuulik, mis siisemise ja wälimise wärgi poolest ei annaks suurtele weskitele üheski asjas järele. Mõte sai teoks. Maidu käte wahelt, ta pusji otsast, sündis pisikesel kujul ehitus, mis oli täielik tiibadest kedre-

ivarteni, koludest kiviideni ja viimase kui rattafeseni. Täi, Maidu iveskis ei puudunud liikuvad inimesedki: puust mölder laotas püülikoti kallal käsi, puust sulane ivalas ivilja kolusse. Hea tuulega käis iveski ridva otfas, et iust näha, ja kuigi ta juht ivilja ei jahwatanud, siis hõõrus ta ometi liitva peenimaks pühade-püülikis.

Suure uhtufega näitas Mait külalastele oma meistritööd ja hoidis teda nagu filmatera.

Smelik igatsus tekkis poisi hingesse, kui ta ford mõisahärra kirjutustoas nägi lauda ja kappi, mida ehtisid kõifugused kentsakad nikerdufed. Seal oli toledaid loomi, kellele Mait nimegi ei opanud anda, loomi murdjarahmaste ning linnutiibadega ja ivibraid inimesi kalafehadega ning maofabadega. Seal ivahitjüd imelikkude kasvoude ja lehtede sees ivälja irvitavad näod, mõnel sarved peas, mõnel juu laiaila lahti. Ja kõif oli tehtud ainult puust, aga kui peenesti, kui puhtasti! Nii peent ja puhast tööd polnud Mait iveel kunagi teinud — ta pidi feda enesele kadefufega tunnistama. Ja ta põuest hooivas palatu footu: Oh, kui oskaffin ka mina teha niifugust kappi ja lauda!

Mõisa puusepalt kuulas ta ivarsti järele, kus feesugust toredat tööd tehakse.

Linnas, kus mujal!

Uga kes õpetab feda tegema?

Meistrid muidugi.

Kas nad feda igaihele õpetavad, kes aga footuivad?

Ei, üksnes neile, feda nad enestele on õpipoisteks ivõtnud. Õpipois õpib mitu aastat. On tal amet käes, siis faab selliks.

Keda siis meistrid õpipoisteks ivõtavad?

Noh, kes neile meeldib. Beavvad muidugi olema terafed, ivikfid poisid.

„Kas siis — hm! — kas siis —“ Mait punastas ja hakkas fogeleva — „kas siis külapoisfe foa ivõdetakse?“

Puusepp ivaatas poisi otfa ja hakkas naerma.

„Kas sina siis tahaksid minna tislari juure õpipoisiks?“ küsis ta.

„Tahaks küll!“ vastas Mait südame põhjast.

„Ja, wennas, külapoisse ehk wõetakse,“ ittitas puusepp, „aga wõi siis sinufugusel parunipojal kõlbab meistri juure minna!“

Mait hammustas huulde, aga ta ei jäänud wastust wõlgu:

„Kas siis adra ja äffe taga ennem kõlbab wantsida?“

„Sige küll,“ tähendas puusepp lõuga filudes, „aga kes lasseb sind wallast wälja! Pead ju isa koha eest mõisnikku orjama.“

„No, eks wõiks paluda?“

„Paluda wõiks, aga wõi seda tähele panna! Saksa töötegijaid waja. Kes su isal siis teopäewad ära teeb?“

„Eks mõni teine tee.“

„Ja sina ei osta koha saksa keelt. Meistri poisil peab olema saksa keel suus.“

„Selle wõib kätte õppida.“

Puusepp hakkas jälle naerma. Mõte, et Konna Mait, see teopois seal, saksa keelt õpib, oli liiga naljakas. Aga kui ta heitis pilgu poisi sügaw-tõsisesse, õhetawas näkku, kui ta nägi tema filmas waimustatud tungi ja tahet lõkendawat, neelas ta pilk sõnad alla ja urises ainult pool kaheldes, pool soowitades:

„Noh, wõiksid jo kord saksa jutule minna, kui ta on heas tujus. Nä aga nina põleta!“

Seis päewast peale walitses Maidu pöues wägete waim, mis talle õõsi ega päewal asu ei annud. Ta teadis, et ta ettewõtte ees seisab, millest tal wõimatu taganeda; kahewahel oli ta ainult weel, kust ja kuidas hakata peale. Aga ka selle kohta jõudis ta warsti otsusele.

Tema esimene samm oli minna kohaliku saksa pastwile. Ta tegi seda isa ja ema teadmata. Tema terane pea ütles talle, et need tema soowist kas aru ei saaks, seda lapse-

liikufs hullufeks peaffid, wõdi et nad sest eneste kasu pärast midagi teada ei tahaks, sest misfugune kohapidaja lasseb siis oma kõige wanema lapse, tugetwa, terase poisi, kes juba käib mõisas teol, kodust ära! Sa lõppeks ütles Mait enesele wäga dieti, et jäme ots on ikka mõisahärra käes, ilma kellelta wanemad otsust ei wõdi tehagi.

Paraku läks aga täide, mida mõisa puusepp ette kuulutanud: Mait põletas härra juures oma nina. Saks wõdis küll olla heas tujus, kui poiss tema palge ette astus, aga see tuju läks kohe pahaks, kui ta kuulis, mida talt soowiti. Esialt tegi filmad, kui ei saaks ta poisi kogelewast jutust aru wõdi kui ariwaks jõmpfika olewat joobnud. Siis wahtis teda nagu silku horgi otsas — kahetwahel, kust otsast teda hakata sööma. Wiimaks sai wihaseks ja hakkas kärkima, et miks teda niifuguste rumalustega tullakse tülitama. Enne kui Mait dieti märkaski, oli ta kõnetund saksa juures otsas ja ta leidis enese ukse tagant. Wõdis pealegi õnne tänada, et teda talli ei wiidud ja seal kolmkümmend wiis punast walge peale ei loetud. Sest seda kirja õpetati talupojale tol ajal wäga hoolfasti.

Nõnda oli Mait oma esimehe sammuga wääratanud. Lemale oli selgeks tehtud, misfugune hullus wõdi — õigemini — misfugune kuritegu see on, kui talupoeg tahab jala mõisa maa küljest lahti tõmmata! Talupoeg oli prii, aga priiust on mitut liiki. Kõik ei mahu marjamaale, muist jääb ikka karjamaale. . .

Maidul seifid pisarad filmas, aga ta lihtsus hambad kofku ja ütles: Kui nii ei lähe, siis peab teifiti minema! Kuidas? — Jah, selle üle oli waja aru pidada. Ettewõttest taganeda — see ei mahtunud talle hingesse. Arghemal filmapilgel püüdis talle küll säherdunegi mõte läheneda. Aga kui ta siis oma kurwa elu peale waatas, uuesti kõiki piinu sai maitsta ja kui talle mõisahärrra niferdatud laud ja kapp jälle tulid meele, siis lõi ta südame kõiwaks ja plaanitfes edasi.

Ta jõudis otsusele. See maffis tal palju uneta öid ja hulga rahutuid päevi, kasivas aga selle eest kaljukindlaks — nii pöörane, kui see tema enesegi meelest võis olla.

Uhel heal päeval oli Mait Konna talust kadunud.

Keegi ei näinud, millal ta läks ja kuhu ta läks.

Oli sügifene pühapäev. Eit ja taat, raskest nädalatoöst väsinud, ei läinud kirikusse ja magasid seepärast kaua. Kui nad üles ärkasid, oli Maidu ase ahju ääres tühi. Ka Zuku ega Anni ei teadnud, millal suur vend üles oli tõusnud ja ära läinud. Isa küsis emalt, ema lastelt Maidu järele — keegi ei annud seletust. Neitsit Kadri, väga raske unega noor tüdruk, kes magas aida peal, mäletas ainult, et koidu ajal, võdi ka hiljemini, õuevärav krääksunud, aga kes sealt välja läinud, seda tema ei teadvat.

Arvati efiotsa, et Mait on üfinda läinud kirikusse, kuigi ta sellekohasest kaivatfufest midagi polnud kõnelnud. Aga kui ta õhtuks koju ei jõudnud, kui ta teiseks hommikukski tagasi polnud, kui ta ära jäi ka veel terve esmaspäevase päeva, siis hakkasid rahutus ja ärevus Konna talus maad võtma. Küfiti külas igal pool tema järele. Keegi ei teadnud Maidust midagi; ka kirikus ja kirikuteel ei mäletanud teda üfski olevat näinud. Otfiti kodus tema kadumise märke ja jälgi. Seiti, et ta oli omale pühapäevaseid hilbud ümber pannud, leitva otsast hea kannika maha lõiganud ja filgukarbid — muidugi täidetult — kaasa võtnud. Nagu sellest näha, oli ta kindla nõu järgi läinud. Aga kuhu? See pidi olema pikk, sest ka teisipäev läks mööda, ilma et noort teomeest oleks tulnud nähtavale. Suba käidi tal mõifast vihafelt järel. . .

Viimaks leidis Zuku veel ühe kaotähise: Maidu kuulus tuuletveski oli aidaft kadunud! Seda veskit ei pidanud meister mitte iga päev ridiva otsas liiva jahvatamas, vaid harukorral; kadedad külapoifid oleksid ta muidu võinud ära võia võdi puruks pilduda. Mait hoidis veskit aidas kõrvalises paigas. Ja nüüd oli see sealt kadunud! Kuhu oli

ta jaanud? Oli omanik ta kaasa võtnud? Mististi küll. Aga mis otstarbeks? Terve lugu oli suur mõistatus. —

Kuna Maitu kodus otsiti, mõttis ta pikkade sammudega, suurem komps kaenla all ja jäme kepp käes, tundmata teid põhjast edela poole.

Komps varjas peale vähese teemoona veel midagi — Maidu meistritööd, ta tuuleveskit.

Kuhu rändas ta sellega? Tahtis ta teda müügile viia või raha eest hakata näitama?

Ei, Maidu mõttelend küündis kaugemale, tal seisis suurem ja kõrgem eesmärk filma ees.

Mis niisugune terane poisipea kõik wälja ei mõtle! Milliseid luulelummutusi ta ei soeta! Sa mäherdune julgus ei paisuta inimese rinda, kes tunneb enda olevat noore, tugeva ja terve!

Mait läks otsima oma „papat“. Oma juurt, rikast, wägevat pärisija.

See pidi teda ta hädas aitama, pidi tema kuldse unenäo saatma täide, pidi võimalikuks tegema, et teopoiss, kes ei taha adra taga käia, võiks hakata niferdatud kappiõisid tegema, nii et X. härra kanguatab noore, tugeva talupoja maa küljest lahti ja lasseb minna waba mehena laia ilma.

Midagi vähemat polnud külaparuni teekonnal otstarbeks ja eesmärgiks!

Kui Mait küpsenal wanadusel selle käigu peale mõtles, pidi ta pead wangutama ja naerma. Mõni aasta hiljemini oleks ta pidanud hulluks karutükiks, mis ta meelest nüüd näis üsna mõistlik ja loomulik olevat.

Mait mõtles nõnda:

Kuigi sinu isa on parun, siis on ta ikkagi sinu isa. Ibad aga armastavad oma lapsi. See on igapäevane nähis. Sinu praegune isa, kes su isa ei olegi — Konna Saak — temagi armastab sind. Vähemalt ei tee ta sinu ning Sufu ja Anni wahel mingit wahet, ta on sind ja neid ühel wiisil toitnud, katnud, kaswatanud.

Muidugi armastavad ta jaksad oma lapsi. On ju seegi igapäevane nähis. Kui sa nüüd astud sülle jaksa ette, kes on sinu isa, ja ütled temale, et sa oled ta poeg, ning temalt siis midagi palud — miks ei peaks jaks oma lapse palivet täitma? Et ta seda võid täita, on kindel, sest kes on vägevam kui jaks. Saks päralt on kõik, mida su film näeb ja käsi katsub, jaks päralt on kõik inimesed maa peal. Saksale annab keiser kätt ja jaks käib kuberneril külas. Mida jaks tahab, peab sündima, mis tema ütleb, on seadus.

Ta niisugune vägev mees on sinu isa. Sa oleksid ju rumal pois, kui sa tema palivele ei läheks. Ta sa ei nõua temalt ju kuigi palju. Sa ei küsi omale mõnda mõisat, talu ega veskit, mitte kopikat rahagi; sa palud ainult, et ta võtaks oma poja X. herra maa küljest lahti ja laseks linna meistri juure minna. X. herral on rahvast küllalt — üks Mait ees võid taga. Tema põllud ei jää sellepärast külmata, ta hein mitte tegemata, ta sõnnik mitte vedamata.

Aga kui parun küsib, kas sa ka kapiteistriks kõlbad? Oled ju rumal külapois, näpud tõntsid, käed kanged. Mis sa siis vastad?

Siis võtad tuuleveski kotist välja, paned paruni ette ja ütled: „Niferdatud kappi lõvipeadega ja kalasabadega pole ma küll veel teind, aga siin on tuuleveski, milles ei puudu ükski ratas ja kus mölder ja pois liigutavad käsi nagu elavad inimesed.“

Las' ta vaataks siis mu veskit! Saksakapp ta ei ole, aga tehku teised külapoisid niisugune järele! Ega kapitegijagi taevast kuku! Kui mõne aasta õpin, niferdan välja terve mõisa kujudega! Lastagu mind aga õppida!

Kui siis parunil on vähegi isa-armastust, kui tal on risti-inimese iverd südames, siis ta vastab mulle: „Mait, mu poeg, ma tahan sind aidata! Ma näen, sa kõlbad meistri juure. Ma tahan sinu herrale kirjutada, et ta su linna laseks minna.“

Uusi nudi! Võid minna hüpates koju tagasi. . .

Säherduste loffawate lootustega oli „paruni poeg“ läinud teele. Aga inimesele, kes ihkab kõige kõrgemat ja kallimat, mida tal on ihata, kipuwad tahtmata kartusepõrsitused kallale, hoolimata kõige kindlamaist lootustist. Mait ei teadnud küll, kust ja millised hädaohud ta ettewõtet wõiksid ähwardada, aga ta süda löi siiski wahel kiputama.

Ahte asja ta teadis kindlamal kujul karta: et parun on wahest liiga õel mees. Niisugune uhke ja äfiline ja kõwa nagu F. härra ja mitmed teised, kellest Mait kuulnud. On ta säherdune, siis wõib olla, et ta wõõrast külapoisist pojaks ei tunnista. Kihutab uksest wälja — mine, kus kurat! Laseb ehk weel finni siduda ja haagrehi juure wiia. Oled ju jooksi. Haagrehi juures antakse sulle — —

Aga Mait raputas enda seesuguseist tumedaist mõtteist wõimalikult ruttu lahti. Tugeiw lootus igawese wanema-armastuse peale asus ta rinnas jälle troonile. Kõikja loomgi armastab oma poegi, miks siis mitte inimene!

Ja nii ta rändas, kallid warandus kaenas, magus õhin põues, mööda poriseid teid kauge Läänemaa poole.

Ääri-weeri mööda oli ta inimestelt ammugi wälja uuri nud, kus küljes on M. kihelkond ja R. wald ja misugused juuremad teed sinna wiitwad. Tuli puudus kätte, siis ta küsis teel juhatusi.

Terwe pühapäewa sammus ta julgesti küladeist ja mõisateist mööda, siis ei wõinud teda keegi kimbutama tulla, päew oli prii ja teekäijaid palju. Esmaspäewal aga, kui kõik töötawad talupoja-käed olid tegevuses, äripäewal, mis on mõisniku päralt, puges ta südamesse laifilewa teopoisi urgitsew kartus. Mis siis, kui keegi küsib, kes sa oled ja miks sa kibe dal tööajal hulgu? On sul härra käest kiri kaasas, et wõid kuhugi minna? Ja kuhu sa dieti lähed? Mis sul seal kaenas on?

Hirm, et ta tabataks ja foju tagasi saadataks, sundis Maitu esmaspäewal kõrwalisi teid otsima, inimestest eemale hoiduma, jah, mõnes paigas metsa põikama, et möödaminejad

ivõdi teeäärsetel põldudel töötavad inimesed teda ei näeks. Tuline hirm oli tal iseäranis mõisafundijate eest, kes siin ja seal väljal seisis — opmanid tagedate nägudega, kupid ja filtrid karjuvate suude ja välkuvate keppidega. Nende eest oli Mait vahel pikemat aega puude ja pööstaste taga varjul. Väga kartlikult muide oli ta ka esimese öö kuskil kõrtsis mööda saatnud.

Et ta pidi peituma ja kõrvalisi teid otsima, misjuures ta enam kui üks kord effis õigelt rajalt, siis jõudis ta ainult pikka-misi edasi. Ka hakkas esmaspäeval ränka vihma valama, külma sügise vihma, mis tegi muidugi juba mudase tee paiguti päris põhjatuks. Mait sai järgini märjaks, jalad olid tal päris mudatombud all, hambad lõgisesid suus.

Kõige kurjem kaaslane aga lähenes iveel. See oli nälg. Kaasavõetud leib ja silgud said otsa. Mõni kopikas raha oli nartsu sees, aga seda ta pidi ettenägemata kulude tarivis hoidma nagu hingeõnnistust. Teise päeva õhtul oli põgeneja kõht nii hele, et hammusta kas ivõdi näpp otsast.

Uga Mait leidis nõu.

Ta ootas öö ära ja läks ivargile.

Sügise aja tõttu oli põldudel küpsi herneid ja aedades kaalikaid, naereid ja porgandeid, ning marju ja puuvilja pealekauba. Uhe mõisa juures aias, kus ivahiti ega koera ei olnud, jõi noor hulguis kõhu täis ja ivõttis ka tagavaraks mõnda ligi.

Sel ööl ei läinud ta enam kõrtsi öömajale, kartes, et teda hakataks kimbutama. Ta tõmbas ühes metsasalus, keset tihedat pööspadrikut, teedest ivõimalikult faugel, oma iväsinud kere märjale samblale maha. Ehk ta küll oma ivettinud riie-tes külma pärast lõdifes, uinus ta siiski ivarsti magama.

Tardunud liifmetega ärkas ta hommikul päevatõusu eel ja traativis edasi. Inimestest ka nüüd ivõimalikult eemale hoidudes, ivarjatud teid otsides ja seeläbi ivahel sihilt kõrvale sattudes jõudis ta alles kolmanda päeva õhtu eel suure ilusa mõisa lähedale, millest ta teel saadud juhataste järgi arvas, et see ivõiks olla R. mõis. Ahelt lapselt, kes tuli talle ivastu,

küüsis ta oma arvamisetele kinnitust. Ja tõesti — talle vastati, et ta seisab parun Riesenthali maa peal ja et see suur kahe-kordne, punase telliskivi-katusega hoone seal tema puiesiiku serival on kohalike saksa elumaja.

Maidu süda hakkas vägevasti tujuma.

Weel mõni sada sammu — ja ta oli oma hulljulge teekonna lõpul, seisis oma suure, vägeva, rikka papa ees! Lõppotsus lähenes.

Misjuguseks ta kujuneb?

Mait Luts parun Riefenthali ees.

Jõudes R. mõisa õue, tõmbas Mait fergemalt hinge. Ta süda lõi kindlamaks ja julgemaks. Saagu nüüd, mis saab — vähemalt oled fiin! mõtles ta endamisi. Tema argus teel oli tekinud ju ainult kartusest, et teda ei lasta saabuda eesmärgile, et ta peab ilma otfuseta pöörduma poolelt reisilt tagasi. Nüüd aga oli ta ettevõtte kindel tükkida paruni ette, ilma enam üh-tegi takistust kartmata.

Kiirel sammul lähenes ta üle õue mõisamajale, hoolsamini hoides oma meistritööd kompsus wastu külge. Wastutulijaid teretas wiisakalt, et äratada nende heatahtlikkust enda wastu.

Kui ta mõisa majandushoonete wahelt läbi ja opmanimajast mööda oli jõudnud, piiras teda wana, ilus puiestik lopsakate pärnade, jalakate ja saartega, mille seast wiibasiid üles mõned sihwarad paplid nagu määratumad wihad. Selle puiestiku serwal, madalal kingul, seisis tõsise ja uhke näoga härrasmaja. Ta esilt ehtis ümmargune wõlkwitid kallastega tiik, mille rohelistes, kõntfaga faetud wees aerutasiid paar helewalget luisse, pistes päid taoti põhja. Sillepeenrad palistasiid tiigikest ja maja laia trepi ümbrust. Suur kirju waapp waatas kõrgilt lossi eesmise seinä kollaka krohwi seest alla.

Mait jäi puude wahele seisma, waatas ringi ja pidas aru. Kust küljest majale läheneda ja kellelt kõige paremini paruni järele küsida? On ta kodus ja wõtab ta praegusel tunnil ette? Härrasmaja lähemas ümbruses polnud ainuist inimest

näha; kas oodata, kuni keegi ilmub, võdi minna otsekohe majja?

„Poiss, mis sa iwahid flin?“ käis forraga Maidu selja tagant näpfasas hüüe.

Kui ta iwaatas ümber, seisis tema ees umbes ta enese iwanadune, pika, saleda kasivuga poiss, kelle peen ülifond, helewalge krae ja õrn, päewitamata nägu külapoissi kahewahela ei jätnud, et tal tegu on mõne mõisa noorhärri võdi ka noorifandaga.

Mait teretas.

„Woatan, kust uksest tohiksin minna mõisasse,“ kostis ta aupaklikult.

„Kelle juure tahad minna?“

„Paruni-härri juure.“

„Mis sa paruni-härrast tahad?“

„Oli natuke asja.“

„Mis asi see on?“

„Seda ei võdi teistele öelda.“

„Soo!“ Peen noormees astus ligemale ja iwaatas iwoõrale külapoisile uudishimulikult näkku. „Miks sa ei võdi seda teistelegi öelda? On see mõni sala-asi?“

„Sa.“

„Alga mina olen noorhärri, paruni-härri poeg — mulle iwoõid ikka öelda.“

„Ei võdi.“

Noormees, kes ennast tunnistanud paruni-härri pojaks, ajas filmad suureks. Ta uudishimu muutus imetluseks.

„Sa ei võdi?... Kes sa siis oled?“

„Mait Luts.“

„Kas meie iwallas?“

„Ei.“

„Kust siis?“

„E. iwallas.“

„Kus see on?“

Mait nimetas Harju-Saani kihelkonda.

„Aa, ma tean,“ ütles noor parun. „See on ju väga kauge!... Kes sinu fiia saatis?“

„Ei keegi, tulin ise.“

„Sa ja ei ütle mulle, mis asja pärast?“

„Ei.“

„Aga mina käsin find öelda, ja kui mina käsin, siis sa pead ütleva!“

„Ei ütle.“

Noor parun ivangutas kasivaival ärevusel lühifest hõbenupuga foerapiitsa, mida ta käes hoidis. Ta näis aru pidaivat, mis selle vastase talujõrnifuga peale hakata, kes julgeb jassa käsule vastu panna. Kuna ta pikka tugeivat poisfi, kelle jumekas, ühtlane nägu ta tähelepanekut äratas, pealaest jalatallani pahase pilguga mõötis, jäi ta film forraga peatuma kompsule, mida Mait kandis kaenla all ja püüdis nagu ivarjata.

„Mis sul seal fotis on?“

„Ei midagi.“

„Kuidas — ei midagi? Seal on ju üsna suur asi sees!“

„Aga mitte noorhärrale.“

„Kellele siis?“

„Baruni-härrale.“

„Näita fiia!“

„Ei näita.“

„Sa ei näita?“

„Ei näita.“

Kauemini ei suutnud noor faks end talitseda. Ta foerapiits ivihifes läbi õhu ja käis poisfile plaksti pähe. Siis afus ta räpakalt Maidu kompsust finni. Tekkis lühike rübelemine. Warsti aga lendas noor parun tuigerdades tagasi ja pidi peaaegu selili kibuvitsa-põõsasfe kuffuma. Ta oli Maidu tugevat teomehe-kätt jaanud tunda.

Minut aega seifid vastased tummalt teineteise ees. Faks paari ivihast kiirgavaid filmi imefid endid teineteisesse, faks võitlejat uurifid teineteise fangust, kuulutasif teineteisele

ivaenu... Mait teadis, kellelgi tal oli tegemist, kelle koerapüüts talle näkku vihisenud, kelle võgivaldne käsi ta kallise ivaranduse püüdnud puutada. See oli ta ivend, ta suurtjugu ivend, noormees, kelle soontes voolas sama iveri, mis temagi omis. Noor parun selleivastu nägi ainult hulljulget, kangekaelset, häbemata talupoega enda ees, kes julges sakkale ivastu hakata, kes mestas sakka ivastu kättki tõsta. Tohtis saks sellega leppida? Võis ta niifuguse kuritöö jätta karistamata?

Silmapilguks näis noor parun pidaivat aru, kas karata uuesti tugeiva ja ivapra ivastase kallale ivõdi kutsuda omale enne abi; siis pistis saks sõrme suhu ja ivilistas ivaljusti. Talle ivastati kohe: puiestiku poolt kuuldus suure koera madal haukumine. Pea kahijesid põõsad, ja määratu hüpetega lähenes iväike ivasika suurune iveshall, kärbitud kõrvadega taani dogi. Ta kargas esmalt haukudes oma noore peremehe najale püsti; see tõukas ta aga tagasi, ja nüüd nägi ta puu all seisvat ivõõdraft külapoissi, kelle otja ta lahtistel lõugadel oma iveidrate, ivolge portfelani kariva filmadega jäi ivahtima.

„Poiss, kas näitad nüüd, mis sul kompsus on ivõdi mitte?“ hüüdis noorhärja ärevusest kahijeva häällega.

„Ei näita.“

„Siis hasjetan koera su kallale!“

„Urge hasjetage — ma lõõn koera!“ hoiatas Mait ja afus tugevamini oma jämeda reisivõpi ümbert finni.

„Sultan, ivõta!“ karjus noor parun sakka keeli.

Mõirataiva haukumisega kargas suur koer ivõõdra poissi peale. Lähemal hetkel pidi ta tema kõris finni olema. Kuid ivälgukiirusel oli Mait kompsu kaenla alt maha pannud ja puu taha ivilksatanud. Koer hüppas esimese hooga ivastu puutüve ja prõntjatas tagasi. Wihase, ulguiva haukumisega tikkus ta aga uuesti kaivala ivastase kallale. Korruga ivingus Maidu malakas ja langes raske hoobiga koerale otsekohe selga. Waene Sultan käis koraks kuferkuuti ja taganes siis ruttu, ivalu päraft kaeblikult kilgates.

Wastase ferge võit pani aga noorhärta viha alles leegitama.

„Kuidas tohib sina, lurjus, minu koer lüüa!“ karjus ta vahutades. „Dota, ma tahan sind õpetada!“

Ta hüüdis koera tagasi ja ajades teda uuesti poisi peale, tikkus ta nüüd ka ise tema kallale. Kuna Sultan asus Maidu hõlma ja kiskus selle lõhki, haaras noor parun poisi rinnust finni, enne kui Mait sai ennaft kaitsta.

„Noorhärta, ätke mind rahule,“ ähkis Mait, „muidu teen teile haiget!“

Uga ka seda hoiatust ei pandud tähele. Oma vihas ei tunnud noor saks enam iseennast. Kuna ta valjusti vihutas koera taga, kes hambad juba forrats ~~vastase reide lõõnub,~~ hakkas ta ise mõlema käega Maidu kõrist finni ja püüdis teda maha kiskuda.

Nüüd aga lõppes ka külapoisi viimane kannatus ja iga aukartus saks vastu. Talle kiputi siin ju otse etu kallale! Vihane kugistus tungis tal kurgust, õhk lõi punaseks ta filmade ees. Ta laskis malga kukkuda ja raiudes koerale jalaga pimesti vastu, wabastas ta enda kaela noore paruni küüntest ning lõi talle enesele nüüd oma tugevad tööääd kõri ümber. Siis ta surus tema kõige jõuga enda ette kápuli ja pani põlve talle kuklale.

Sel filmapilgul fargas aga koer Maidule tagast selga. Rähku kahmas Mait wembla maast ja pöördus teise waenlase poole. Toetades selga puuküve vastu, laskis ta malga läbi õhu sadada; vähemasti iga teine hoop käis vihasele loomale pihta. Koer taganes ulgudes, tikkus aga waluwihhal ifka uuesti peale. Ahtlasi oli noor parun Riesenthal jälle hüpanud jalule, et võitlust haavatud häbi pärast seda vihasemalt jätkata. Wisististi oleks Mait kahele tugevale waenlasele wiimaks ometi alla jäänud, kui mitte lahingule muul wiisil poleks lõpp tulnud.

Noor parun ja tema koer olid just uuesti külapoisile külge asunud, kui madal, põrises mehehäääl kostis poolkohkunult, poolpahaselt võitlejate ähkimise ja Sultani öela urisemise sekka:

„Gotthard, mis see tähendab? Mis siin sünnib?“

Sedamaid lastis noor parun vastata külmalt.

„Sultan jii!“ kiskus sama hääl, ja koer kuulas sõna, ehk küll vastumeelselt urisedes ja näidates võõrastele vastastele hambaid.

Kes lahingupaija seisis kühvalt umbes viiekümnenda aastane kõrge kasvuga ja tugeva kehaga härra. Ta lihav, priske punaga kaetud nägu, mille mõlemat põske neerufujuliseks halli habe, avaldas elavat võõrastust. Külmalt käis ta uhke, iseteadlik pilk võõra külalase pealt noore paruni ja sellest vihase koera peale, kes, oma pehketud kehakohti lakkudes, wana härra jalge ette maha oli heitunud.

„Gotthard, mis siin oli?“ kordas wiimane oma jaksakeelset küsimust, silmitsedes seejuures noormehe furnuakwatut nägu ja ta paljast, jassi-aetud pead. „Ma nägin sind selle poisiga kisklewat. Mispärast? Mis ta sulle tegi? Kes ta on?“

„Ta oli mu wastu häämetata,“ ütles poisik häämetuste wahelt, kuna ta rind löötkutamisega tõusis ja wajas.

„Mil wiisil?“

„Ta ei annud mulle mu küsimuste peale wastust, — ta löi minu koera...“

„Soo? Ja kes ta on? Mis ta siit tahab? Kuidas jattus ta jii mõisa puestikku?“

„Seda küsi ta enese käest, papa! Ega tea, kas ta sullegi tahab wastata. Näib wäga kahtlane isik olewat. Wahest mõni waras. Tal on komps kaasas, mida ta mingi hinna eest ei taha näidata.“

Parun Adalbert von Rieenthal pöördus võõra poisi poole.

See seis, wärisedes wõitluseärewusest, puu najal. Ta oli juba mahi leidnud oma kompsu jälle võtta kaenlasse. Ta haljaste nõõpibega sinine kuub ja sama karwa kintspüksid olid paarist kohaist lõhki ristunud ning käsi, mis hoidis kompsu, jooksis iverd. Nagu noorel parunil, oli ka temal kukkunud peakate

ivõitluspepalaiwuses maha. Nõnda seisid mõlemad palja peaga ja fassitud juustega iwana paruni ees.

Wiimase film käis tunnistamisi üle poisi firge, iwinnuka fogu, ta terase, jumeka näo. Siis ta astus nagu uudishimulikult fammu ligemale.

„Mis fu nimi on?“

„Mait Luts.“

„Mida fa siit otfid?“

„Tahtfin paruni-härraga fokku foada.“

„Mis asja päraft?“

„Seda iwõin paruni-härrale õelda üffi nelja filma all.“

„Nelja filma all? Sool!“ Parun ajas filmad suureks.

„Mis fala-asja ful siis mulle on jutustada?“

„Oli midagi.“

„Mis fa seal kaenlas kannad?“

„Tahtfin seda parunile nelja filma all näidata.“

„Nelja filma all! Rõõf nelja filma all!“ hüüdis mõisnik ja näis olevat fahetwahel, fas kentsaka poisi üle naerda iwõi iwihastada. Jälle filmitfes teda uuriwalt, jälle nihkus talle ligemale.

„See noorhärta siin on minu poeg,“ ütles ta siis. „Sa iwõid tema kuuldes julgesti rääkida.“

„Ei iwõi.“

„Näed nüüd ifegi, papa, kui häbemata on see jõmpfi-fas!“ hüüdis noor parun, fes hakkas äretwuseft juba toibuma, faksfa keeli iwahela. „Juft niifamuti iwastas ta fa minule kõigi küfimuste peale. Ja kui ma teda tahtfin farietada, siis ta löi mind iwastu.“

„Lõi find iwastu?“

„Sa, ning mitte üks fõrd,“ häsfitas Gotthard. „Sa foera pekksis teine otse häbemata fõmbel.“

Parun fortfutatas kulmu. Ta hääl läks faredaks.

„Kuule pois,“ pöördis ta Maidu poole. „Sa oled noor-härrat ja tema foera löönud! Kuidas fa seda tohtifid?“

„Noorhärta peffis mind enne ja hassetas koera mu kallale.“

„Ükskõik, ja ei tohi jassa ega jassa koera lüüa!“

„Koer pidi mu lõhki kiskuma... Ma olen iverine...“

Wana jassa film libises poisil iveriseft käest ja lõhkistest riieft üle ning jäi seisatama ta reiele, kust wärtuufid ka püüfid haawast imbuwa iveri tõttu punaseks.

„See olgu sulle õpetuseks,“ ütles ta fugu wäheha walidusega. „Muidu oleksid sind lastnud talli wiia, kus oleksid saanud hea nahatäie. Noorhärta karistas sind ju ka süü pärast. Sa ei tahtnud temale wastata. Sa nüüd ei wasta sa mulle ka mitte.“

„Ma wastan parunihärrale hea meelega, aga mitte siin.“

„Kuule poisj, kui ma sulle ütlen, ja pead wastama, siis pead wastama, ka siin. Sa kui ma sulle ütlen, ja pead näitama, mis sul kaenla all on, siis pead näitama, ükskõik kus kohas ja kelle nähes. Kas saad aru?“

Nüüd lõi Mait oma suured, tumesinised filmad laialt ja palutwalt jassa otsa. Seft hingeliseft pilgust, ta kahtwatanud näost, ta tuskutwalt suust, kogu ta olekust paistis midagi, mis ei wõinud jääda inimesse, kellel süda rinnus, mõjumata. Sel poisil pidi olema midagi hinge taga, mida ta peab suureks, tähtsaks, pühaks, mida ta igaihele ei suuda ilmutada, mis tuleb ta suu nii kindlasti, et ta oma asja warjamise eest hädaohhtlikku wõitlustki ei kardab...

Barun Riefenthal näiski midagi jellefarnast poisil näost lugewat. Ta jäi korraga mõttesse. Waljud, kõrgid kortsud ta filmade ümber pehmenesid. Lääbitungiwalt püüis ta pilk Maidu näol. Siis ta waatas äkitselt, nagu oleks tal mingi uid fädemena hingest läbi lennanud, laial filmal oma poja peale ja jellelt jälle wõõra talupoisil otsa.

„Mis su nimi oli?“

„Mait Luts.“

„Sige, seda ja ütlesid juba... Kust wallaft oled?“

„E. wallaft.“

„Mis? E. wallast? Sina oled E. wallast, Harjumaalt?“

„Ja, Harju-Saani kihelkonnast.“

Parun ajas pea dieli; ta nägu avaldas suurt imetlust.

„Nii kaugel tuleb minu juure!“

„Ja, paruni-härra.“

Udalbert von Riefenthal waatas nagu otstides maha, siis pöördis kanna peal ringi, ja mõisa poole minekut tehes, ütles ta külapoisile lühidalt:

„Tule minu järele!“

„Kas mina võin kaasa tulla?“ küsis Gotthard.

„Ei.“

Komps ühes, kaabu teises käes — kapi ta jättis maha — nii pääterdas Mait waljusti tuffsival südamel parunile järgi, kes tõttas pikkade sammudega mõisamaja poole ja astus selle otsmisest uksest sisse. Silmapilk hiljemini olid mõlemad kõrges, tõises ruumis, mille mööblid ja tarberiistad tunnistasid, et see on mõisahärra töötuba ja kontor.

Parun Riefenthal wiiskas oma niiske wilkubara nagi otša, wõttis kirjutuslaua ees suures nahkses tugitoolis istet ja jäi küsiwalt wahtima imeliku külalise peale.

See seisis alandlikult ukse kõrwal nurgas. Hoides kompsu pahema käega wastu rinda, püüdis ta iverist paremat kätt selja taha peita. Ta näis ootawat härra küsimusi wõi käskusi. Tungiva põnewusega, nagu wahib soldat ülema otša, wiibis ta film paruni priskele, kõrgil näol. Wõi filmitse Mait oma isa, oma õiget isa, keda ta nägi esimest korda elus, nii uuritvalt, nii põnewalt? Tahtis ta tema näost mõistatada oma saatust, mille üle siin sel filmapilgul pidi tehtama otsust? Püüdis ta selle mehe südamesse pilku heita, et saada teada, kas see on hea wõi kuri, kas seal peitub isatundmusi, kas seal woolab „ristlinimese iveri“?

„Tule ligemale! — Sa tead ometi, kes ma olen?“

„Ja.“

„Kes siis?“

„A. mõisa parun.“

„Sa nüüd räägi, mis ja minust footivid.“

Parun kõneles küll järskult ja käskivalt, aga mitte ilma lahkuseta. See kare toon näis tal olevat enam harjumus kui tahteks. Ta film vaatas pigemini julgustavalt kui kurjustavalt võdi foguni ähvardavalt poisji peale.

Maidu ärevus näis aga veel nii suur olevat, et ta sõnadega hästi järjele ei saanud. Võdi ehk pidas ta terane pea aru, kuidas kõige targemalt ja mõjuvamalt peale hakata? Ta pani kompsu põrandale oma jalgade kõrvale maha, lükkas juukseid tagasi, kohendas oma lõhkiist kuube ja heitis kohkunud pilgu oma üleni mudaste jalgade peale, millega ta jaffa toa puhtal põrandal seisis. Siis astus, nagu hoogu võttes, samm sakkale ligemale.

„Tulin suure palvega paruni-härra jutule,“ algas ta sel tõsisel ivanainimese toonil, mille õpivad terasemad külalapsed nii ivaraselt ära. „Ma oskan puust kõiksugu asju leigata, teen seda tööd juba lapsest saadik, ja mul oleks tuline himu olema meistri juure minna õppima. Aga võdi jaffad talupoega linna lajevad! Neil ju tööinimesi tarvis. Käisin küll oma härra palvel, nurusin, mis võdisin, palusin, kuda oskasin — ei lubatud. Mõtlesin: mis nüüd õite heaks nõuks võtta? Himu suur — annaks võdi poole elu ää..“

„Sa siis tulid minu juure?“ küsis parun Riesenthal, kes teraselt kuulatanud.

„Jah.“

„Miks siis? Kust ja mind teadsid?“

„Seda reagin paruni-härrale üsna ivarsti. Enne näitan paruni-härrale oma proovitööd, mis tõin kaasa. Paruni-härra võditvad siis ise näha, kas oskan midagi ja kas kõlban meistrile poisjiks.“

Ring väledasti nabis poisje, hoolimata haavatud käest, põrandal oleva kompsu lahti ja tõi sealt oma tuuleveski nähtavale, mille ta jättis hoide jaffa ette lauale. Ta läkitvad filmad näisid ütlevat: Waata nüüd ise, ja üttele siis veel, et ma meistrile poisjiks ei kõlba!

Parun hakkas iveskifest filmitsema — esmalt muigatva, poolpikkelise piiguga, siis tõekamalt ja viimaks üsna elatva huviga. Mait aivas iveski ukseid ja afnad, et ta ruumi sisse võdis waadata, ja ajas käega tiibu ümber, nii et rattad sees hakkasid keerlema. Puust möldrit ja tema poissi nähes, kelle käed nii kentsakalt nõtkusid, tõmbas parun juu naerule. Kui ta kena mänguasja küllalt waadelnud, küsis ta häälega, mis pani Maidu südame hüppama:

„Kas see iveski tõesti on sinu tehtud?“

„Minu oma tehtud viimse kui pulgani, paruni-härra!“

„Kui ivana sa oled?“

„Mardipäeiva ajal joan viieteistkümnepoastaseks.“

„Sõn, sa oled osav pois. Ma pole nii täieliselt mänguiveskit veel näind. . . Aga ütle mulle, miks sa siis seda asja noorhärrale ei tahtnud näidata?“

„Ma tahtsin enne paruni-härra enesega reafida,“ vastas Mait tõsiselt.

„Sa oleksid võind ju minuga päraft rääkida.“

„Ei, see ei läind. Noorhärre oleks mu käest siis ühte ja teist hakand pärima, ja ma põleks talle võind vastata.“

„Miks sa siis poleks võind vastata?“

„Noh, et miks ma oma iveskiga juft tema papa juure tulen ja kuft ma R. parunit tunnen ja muud iveel. . .“

„Seda kõif tahaksin nüüd ifegi teada saada,“ ütles parun.

Mait waihis. Ta näis aru pidaivat. Kuna ta, kätt laua nurgale toetades, kulmude wahel mõtlif korts, firgelt paruni ees seisif, waatles see teda salaja ja — wäristas korraga pead, nagu tahaks mingift soovimata mõttest wõdi nähtuseft lahti saada. . .

„Ma paluifin enne paruni-härra käest teada joada, kas paruni-härra mind tahab aidata, et soakfin linna meistri juure,“ ütles Mait viimaks paluival naeratuseft.

„Kuidas mina find wõin aidata, sa pole ju minu walla pois,“ vastas parun.

„Kui paruni-härra meie härrale firjutaks. . .“

„See ei lähe, Mait. Sa ise käifid ju härrat palumas, ja ta ei lastnud sind. See tähendab — tal on sind tarvis. Kuidas mina võin teise härra inimesi valla alt lahti paluda! Teie härra pahandaks minu üle. Ta mõtleks: mis on temal minu talupoegadega tegemist!“

Maidu nägu lõi ividuseks.

„Meie härra on ju paruni-härra sugulane — ei ta paneks pahaks ühtigi,“ ütles ta.

„Sugulane? Kuft fina jeda tead?“ küsis parun Riefenthal.

„Olen kuulud,“ kostis pois mahaloõdud filmadel. „Sa meie härral on inimesi vallas küll ja küll! Kas tal mind on või mitte, see on temale ükspuhas.“

„Seda ma ei usu. Niisugust tugevat, terast noormeest, nagu fina oled, peaks iga mõisnik finni. Sinust saab kind tubli peremees, kes oskab kohta pidada. Dolle ja tuimi on igas vallas niikuinii küllalt... Ja mis sul viga vallas elada, kui kind saab peremeheks. Ää ole rumal, et linna tahad minna! Ega sul sealgi jumal-teab mis põli ole. Saad meistri ja sellide käest tonkida ja pead tühja kõhtu kannatama. Ja teadmata on ka, kas sind meistri juure võetaksegi. Oled juba liiga vana, ei mõista saksa keelt — ei tea, kas oskad lugeda ja kirjutadagi?“

„Lugeda oskan, kirjutada kosa natuke,“ vastas Mait, „ja saksa keelt hakkaksin kose õppima.“

„Arivad, et see nii kerge on! Ja meistri õpipois peab kose oskama saksa keelt. Meister ja sellid räägivad ju aiava saksa keelt... Aga ütle, kas oled peremehe poegi või teenid kellegi juures?“

„Olen peremehe poeg.“

„On su isal suur koht?“

„Ei, neljapäeva-koht.“

„On sul ivanemaid ivendi?“

„Ei ole.“

„Sa oled isa kõige ivanem poeg ja käid mõisas teol?“

„Jah.“

„No, mis su isa siis ütleb, et linna tahad minna?“

Mait punastas ega kostnud.

„Su isa on selle vastu? Räägi õigust!“

„Isa ei tea, et — et ma linna tahan minna,“ kogeles

Mait.

Barun tegi suured silmad.

„Mis? Su isa ei teagi sellest? Miks sa siis isale pole rääkinud?“

„Kartsin, et ta mind ära ei lasse.“

„Siis ei tea isa ka seda, et sa minu juure tulid?“

„Ei.“

Baruni nägu muutus valdamaks.

„Vaata, pois, see pole sugugi ilus temp, mis sa oled teinud! Sinu härra ei luba sind linna ja oma isast tead ka, et ta ei luba, ja sina lähed võõra sassa juure, see pidada sind wallast lahti aitama — su härra ja su isa tahtmise vastu! . . . Kuule, pois, sa oled ju jooksin! Ma peaksin su finni pidama ja haagrehi juure saatma. . .“

Mait jäi aga kaunis rahuliseks.

„Ega paruni-härra seda siis tee!“ ütles ta üsna kindlasti.

„Kui sa mulle sõna annad, et lähed siit ilufasti koju tagasi ja hakkad jälle tööle, siis tahan sulle andeks anda.“

„Paruni-härra ei taha mind siis mitte aidata?“

„Ei.“

„Ma palun paruni-härrat kõigest hingest!“

„Ma ei või.“

„Aga ma olen paruni-härra poeg!“

Mait oli seda öeldes saksale ligemale astunud — nii ligidale, et ta see hingeaur puutus peaaegu härra lõuga.

Barun Riesenthal kähvas toolilt üles, nagu oleks teda nõel torganud.

„Mis sa ütlesid?“

„Ma olen paruni-härra poeg,“ kordas Mait pikkamisi; ta vahtis wana härra otse sama tungitav, usutatava, puuritava

pilguga, millega ta ford oma emalt saladuse wälja pitfitanud. Ta kuna parun, nagu emagi, waiwis ja suuga õhu wõi sõnade järele nilpas, lihas poisis halastamata rahu ja kaalutud rõhuga juure: „Minu ema nimi on Liisu; ta oli enne minu sündimist siin mõisas tüdrukus. Minu isa nimi on Soaf Luts, ta oli enne siin wallas, Kiiuska peres, teomeheks . . .“

„Ma ei tunne neid inimesi!“ hüüdis parun furutud häälel.

„Paruni-härra ehk tuletab meele: Liisu Mätlik ja Kiiuska Soaf. Paruni-härra ise käskis neid poari minna ja soatis nad siis E. walda elama. Mina sündisin seal.“

Parun Riefenthal waatas agraselt ja ühtlasi argset ringi. Õrn puna ta priskeil põsil oli tõmbunud sinakas.

„See wõib ju olla — ma ei mäleta neid inimesi enam — — aga kes sulle siis ütleb, et sina — et sina —“

„Ema ise ütles mulle, et ma põle Soagu laps, waid et paruni-härra on mu isa,“ seletas poisis julma selgufega.

Maidu papa oli natuke aega tumm. Ta walged, pehmed käed nabistasiid kuldsse uurikee kallal, libisesid siis pükstaskuisse ja tõusid sealt jälle wälja. Nagu kohkumiseft kohmetanud inimene kunagi, otsis parun asjata sõnu. Seejuures wahtis ta üksifilmi poisi otja.

Otsis ta selle palgelt tema riitwatumale wäitele kinnitust? Püüdis ta tema ninast, suust, filmadest wälja uurida, kas selle rämpse näoga, poriste jalgadega teopoisi soontes tõesti woolab tema suurtsugu iverd? . . .

Kui parun Riefenthal tahtis olla õiglane, pidi ta enesele tunnistama, et ta poisi juttu usub. Toa-Liisut ja Kiiuska Saaku mäletas ta wäga hästi; niisama teadis ta, kuhu ta nad elama saatnud. Enam kui tõenäoline oli, et see neljateistkümnne-aastane terane poisis oli nende esimene laps ja tuleb otsekohe nende juureft. Kuid parunil oli poisi jutu uskumiseks paraku ivedel palju kindlam tunnistus: Maidu suur farnafus tema ainuma poja Gotthardiga! See farnafus oli parunile juba all aias filma torrganud — äkitfelt, aimamisi —

ning teist korda siin toas sel hetkel, kui pois, fand-
des oma palvet ette, firgelt tema ees seis. Ja nüüd
— nüüd nägi ta filmadega, mille waade poisi seletusest teri-
tatud, weel kord, kui ühte nagu nad olid — parun Gott-
hard Riesenthal ja teopoiss Mait Luts! Ning selle sarna-
fufe olid mõlemad isalt pärinud, temalt eneselt, parun Adalbert
Riesenthalilt. . .

„Sinu ema waletab!“ tahtis parun Maidu wiimase sõna
peale müristada. Aga ta ei müristanud. Ta wahtis piidlemisi
uste poole ja ütles häälega, mis oli ohtrasti summutatud:
„Sinu ema waletab, kui ta seda on öelnud, ja kui ta seda
mitte pole öelnud, siis waletab ise!“

Sellest nägi waene Mait, et ilmas on isafid, kes sal-
gawad oma lapsi ära. Wanema-armastus polnud siis mitte
nii üldine, talupoja ja sassa juures tingimata leidutu tunne,
nagu Mait oma rumaluses arwanud.

„Ei, paruni-härra, ma ei waleta,“ wastas pois klatult,
„ja ma tean ka, et mu ema ei waleta.“

„Kust ja seda tead?“

„Ja käest. Ja ütleb koo, et ma põle tema poeg. Seda
teawad meil kõik inimesed.“

„Kõik inimesed!“ hüüdis parun, ja ta otsaesil löi õhetama.

„Ja. Mõni sõimatakse lapsest saadik paruniks.“

Adalbert von Riesenthal kõndis, käed püffitasuis, paar
korda nähtaival ärewusel ühest seinast teise. Ta firistas ham-
maste wahelt wälja ühe sassa keeli sõna, mida Mait ei
mõistnud, aga küll see wiist oli mõni wandesõna, mis käis
tema isa wõi ema kohta, kes oma halwa saladuse oli wälja
lobisenud, wõi ka Maidu enese kohta, kes selle saladusega
oma fuurtfugu papat tulnud tülitama. . . Wiimaks jäi parun
poisi ette seisma ja ütles toonil, millest kees maharõhutud
wiha üles:

„Kuule, pois, ma annan sulle hea nõu: kui ja mitte
ei taha, et ma su naha tallis lasen mehe moodi maha wõtta,
siis katfu siit oma rumala loriga nii ruttu minema saada, kui

find su jalad kannavad. Pea meeles, et ma mitte nalja ei tee!”

Mait vastu:

„Sähen kohe, kui paruni-härra teeb, mida ma paruni-härra käest palusin.“

„Seda ma ei võdi. Sa oled võõra härra wallast.“

„Paruni-härra võidib kõik, mis paruni-härra tahab.“

Misugune häbemata fangekaelus! võis jaks mõelda, sest ta löi käed risti ja ta jäme kael hakkas ikka tumedamalt punetama.

„Sinu vestki ostan ära,“ ütles ta siis isetvärki susiseva häälega. „Kui palju sa ta eest tahad?“

„Vestkit ma ei müü, kui paruni-härra mu palkvet ei täida.“

No, see julgus läks juba igast piirist üle!

Parun Riesenthal vabises seesmisest vihast. Ta asus otsekui kottas küüntega poisit õlgadesse finni ja kiskus ta nii ligidale oma näo juure, et märg ta suust piserdus Mait-dule vastu põske, kui ta karjus:

„Hulgus! Soosfik! Silmapilk lähed talli! Ma lasen sind siduda, — kas kuuled, — siduda lasen sind!“

Smelikul viisil jäi poisit ka sellegi nii vihase ähtvarduse peale südikis ja rahuliseks. Tal pidi olema mingi tugi selja taga, mille kindluse peale ta võdis olla julge; tal pidi olema nii hea trump käes, et ta oma vägeivat vastast ei tarvit- senud karta.

Ta see trump tal oli.

Ta oli tema siinsamas ostanud — paruni enese käest.

Nüüd ta mängis selle välja.

Mait vahtis härrale kindlasti silma ja ütles pikkamisi:

„Paruni-härra võidib oma poega lasta siduda, aga poja suu jääb lahti...“

Tekkis vaikus. Misuguse katvaluse, säherduse põhjatumana nurjatuse vastu oli parun Riesenthal ette valmis- tamata.

See jõmpfikas seal julges teda ähwardada! Ta riivatu oli kahtlemata tähele pannud neid argseid pilkusi, mis parun, tema ilmutusi kuuldes, ukse ja seinte poole heitnud; ta oli paruni näost, häälest, sõnadeist välja lugenud, kui vastumeelt oli talle ta poja külaskäik. Ja seda tarivitas see kõrilõikaja nüüd enda kasuks! Ta pani oma ohvrile parajal pilgul noa furgu külge. Võimumees ja käskija oli siin praegu Mait Luts, mitte parun Riesenthal. . .

Wiimane püüdis jõuda otsusele, mis oleks sellises seisukorras kõige tulusam teha. Poiss ähwardab kõnelda. Muidugi siit mõisa inimestele. Ta ütleb neile suu sisse: ma olen teie paruni poeg. Ta näib terwet halba lugu hakatusest otsani tundivat, seletab, kus ta wanemad on ja kuidas nad siit sattunud wõõrasse walda. Seit pole ju kaua aega — weidi wanemad inimesed mäletavad kõik weel toatüdruk Liisut ja Klüüska Saaku. Seepärast pole neil raske poisi juttu uskuda. Misfugune kahin seepeale mõisas ja fogu wallas!

Kuid see poleks weel kõige pahem. Teenijate ja talupoegade arwamisest ei tarwitse faks nii wäga hoolida. Aga kui fergesti ei wõi muft lori ulatuda paruni perekonda! Proua, poeg, faks tütart — kui need midagi kuuleksid! Mis aitab kõik salgamine ja waleksajamine seesuguse dela asja wastu, — kahtluse juured on ju nii pikad, nii häwitamatud! Ja mis kõige hullem — tõde kätte saada polegi nii raske — poisi ema elab ju ning isa kah. . .

Et Mait oma ähwarduse teostaks, felles ei suutnud parun kahelda. See kawal hulguis oli oma jultunusest ja häbematuslest juba prooive küllalt annud. Tema näol — sel näol, mida parun korraga nii hästi tundis — oli talupojalise kangekaelsuse kõriwal ka Riesenthalide junfruomadusi lugeda: wahiwat wägitwaldsust, meeletindlust, tahtewisadust. . . Hakkad seda poissi siit wiima talli, siis on enam kui tõenäoline, et ta lööb kofe lärmi, röögib oma saladuse välja, nii et fogu mõis rõffab. Paruni perekond jookseb muidugi sedamaid foffu. . .

Tal võlmanäol oli õigus: suu jäi tal ju lahti!

Ja nõnda otfustas paruni-härra heituda alla.

Parun Riefenthal alistus Mait Lutsule.

Ta võdis waadata, kuhu tahtis — muud nõu talle ei jäänud. Seft poifiist võdis ta ainult heaga lahti saada, mitte kurjaga. . . Võdi rääkis ka ta isasüda sõnakefe kaasa? Rõpitses tal tundefe põues, mis ütles: Kui inetu on lasta oma lihast last sõduda ja atvalikult peksta! Ja mille eest? Selle eest, et see laps tuli isa palvele! Laps palub leiba ja sa annad talle kivi!

Olgu, kuis oli — parun Riefenthal tõmbas oma pillile teifed keeled peale.

Tälle võttis ta nahkses tugitoolis istet ja ütles üsna ivagufasti:

„Sinu rumalat juttu ei usuks keegi ja mina ei kardaks seda. Aga mul on sinust enesest hale meel. Ma näen, sul on näppudes osatvust ja terane mõistus peas. Ma olen nüüd järele mõelnud ja tahan sind aidata. . .“

Tuba Maidu ümber hakkas tantfima. Ta kõrvad helifefid. Paruni hääl oli muutunud muusifaks.

„Ma tahan sinu härrale kirjutada, et ta laseks su linna meistri juure minna. Ka ostan sinu iveski kõrge hinna eest ära. Selle rahaga võid ennast linnas aidata. Aga sa pead mulle midagi tõotama. . .“

Mait oli valmis tõotama kõik: oma hinge õnnistust, oma poolt elu.

„Sa ei tohi minu maa peal ega terivel teel poolt sõnagi oma rumalast loriist jutustada. Kas mõistad?“

Maidu film hiilgas, ta nägu õhetas. Uhe ainuma hüppega oli ta paruni juures, afus ta käest finni ja suudles seda.

„Minu suu on finni,“ sõfistas ta, „ennem võid see fein reakida kui mina!“

Parun tõmbas oma mujutatud käe tagasi.

„Hea küll, ma ufun sind. . . Kui keegi küfif, mis sa fiin mõifas käififid, fiis ütle, et teie safs saatif su kirjaga.“

„Õid mulle ka oma iveski müüa. Muidu ole wait. Ja lähed siit kohe minema.“

„Aga kirja annab paruni-härra mulle kaasa?“

Parun Riesenthal pidi tahtmata naeratama. Sel pojal polnud oma isa vastu mitte sutfugi usaldust!

„Sa, kirja võid kaasa saada,“ ütles ta. „Dota natuke.“

See hakkas pikkade sammudega edasi-tagasi sammuma; nähtavasti mõtles ta kirja siisu üle järgi. Viimaks istus laua taha ja hakkas kirjutama.

Mait, kes seisis jälle alandlikult nurgas, — wait kui sutt, nägi, kuidas parun kirjutab ja ikka jälle maha tõmbas, mis ta kirjutanud, ning et ta rebis paberilehed, mille peal kiri nurja läinud, üksteise järel katki, pistes tüki taskusse. . . Näilikult polnud seesuguse kirja kirjutamine sugugi nii lihtlabane. . .

Viimaks läks asi toime.

Walmisjaanud kiri topiti endalõigatud ümbriku sisse ja see pandi laski ja pitsatiga finni. Punane pitser oli täiskuu suurune.

Nüüd poetas parun ühe võtme taskust ja keeras oma suure, raske kirjutuslaua pahema tiiwa sahtli lahti. Seal foris ja luges tüki aega ning näis aru pidavat. Mait kuulis raha kõlminat. Viimaks käis käff:

„Tule siia!“

Mait lähenes kähku.

„Ma maksan sulle su iveski eest kolmkümmend wiis rubla. Kas oled rahul?“

Kolmkümmend wiis rubla! kordas Mait endamisi mõttelikult. Kas ta on siis pöörane peast! . . . Nii suurt rahajummat polnud ta filmi veel näinudki. . . Aga vastuse asemel kaapas ta kaks, kolm, neli korda paruni reit.

Saks aga luges talle mitu ilusat kirjut paberit ja paar haljast rublatükki pihu peale.

„Sest rahast ei pruugi sa kellelegi rääkida,“ finnitab ta.

„Ei, paruni-härra, ma peidan ta nartsu sees järgi alla.“

„Ja siin on kiri teie härrale. Selle annab härra oma käte, mitte mõnele muule. Kas mõistate?“

„Tahan teid hoida kui hinge,“ töötas Mait pühalikult ja tänas jälle.

„Katju siis, et saad linna, ja ära mind enam tule tülitama.“

„Ei paruni-härra film pea mind enam näha sooma!“ Ning seejuures kiindus poisil pilk sügavasti, sisendatvalt selle mehe näo külge, kes oli tema isa ega olnud seda füüsi mitte — olla ei tahtnud ja olla ei võinud; näis, kui tahaks poeg võtta isa pildi jäädavaks mälestuseks kaasa — ainult mälestuseks.

Parun näitas käega ukse poole ja Mait tegi juba minnetut, kui tajasid eestojast jalgade müdin ja heledad lapsehäälid ning uks prahvatas lähemal pilgul lahti.

Kaks ruugejuuffelist tütarlast, umbes kümne- ja kolmetiiskümne-aastased, tormasid sisse — otse Maidu rinna vastu.

„Papa, papa! Meie kanaarialind on puurist lennanud! Keegi ei tea, kus ta praegu on!“ hädaldasid lapsed papa põlve ümber seisma jäädes, kuna nende pilgud ukse ees seisvat külapoissi ainult pealiskaudselt olid riitvanud.

„Teie ei pea mitte minu tuppa jooksema, ilma uksele koputamata,“ vastas parun etteheitlikult, kuna ta film füüsi õrnal lahkusel vilksus ühe näokese pealt teisele.

„Wabanda, papa! Uga meie Hans, meie ilus Hans!“ hüüdis wanem tütar, ringutades pentsiikul ahastusel käsi.

„Kahju küll, kulla laps, aga teie Hansu ei võdi mina ju minna otsima,“ naeratas papa, kuna ta pehme, walge käsi libises hellalt silitamisega üle tütre pea. „Kuid trööstige endid! Kui teie lind jääb kadunuks, on mul teie jaoks teine ilus lõbuasi. Lapsed, waadake, mis siin on!“

Ja parun Riesenthal näitas tütardele laua äärel seisvat tuuleveskit.

Lapsed karjatasid rõõmlikul imestusel. Sedamaid olid mõlemad kena mänguasja küljes filmade ja sõrmedega finni. Nende

hõistav rõõm sai aga alles täielikuks, kui papa pani tiivavad käima, millega hakkas terve iveski tegevusse, puust mõlder ja fulane muidugi kah — vaatamäng, mis tõstis parunipreilide õnneliku imestuse kõrgeimale tipule.

„Papa, kust ja kelle said? Ütle, kust ja kelle said?“

„See talupois seal tõi ta mulle. Ta on selle iveski ise teinud.“

Mõlemad plikakesed pöördusid uudishimulikult talupoisi poole, kes oskas nii ilusaid asju teha.

„Kas sina siis selle iveski üsna oma peast tegid?“ küsis vanem õde üsna heas eesti keeles, kuna ta uudishimuline pilk poissi arvestatavalt hindas.

„Oma peast jah,“ finnis Mait ja mitte ilma uhkujeta.

„See iveski saab minule!“ hüüdis noorem preili kirglikult.

„Ei, minule — mina olen vanem,“ vaidles teine vastu.

Papa aga otustas, et ta saab mõlemale pooleks. Gotthard seadivat ta varsti kuhugi sündsaase paika üles, kus hea tuul puhub.

Mait oli vaheajal üksteist välja pugunud, kaasa võttes selle hea tajutunde, et kaks ilusat parunipreilit tema meistritööd olid kiitnud ja imestanud. „No, küll teeb ka see tige noorhärna silmad, kui ta iveskit näeb,“ mõtles ta endamisi. „Kahju, et ma juures ei võdi olla. Tahaksin heameelega ta kadestust näha...“

Kui hundist räägid, siis ta tuleb.

Geskojast läbi minnes sai Mait noore paruniga ühe juures veel forð kofku. Tema tuli, Mait läks. Kui nad teineteisest möödufid, ei lausunud kumbki sõna. Aga noor parun tuletas ennast vastasele veel forð meele: ta lükkas teda. . . Mait ei lükanud vastu. Ta mängis suurmeelselt võitjat. Muigas ainult ja mõtles: „Mis see sulle ometi aitab! Minu põlve all olid ikka!“

Päike oli metsa taha praegu looja läinud, kui Mait jõudis mõisaäue ja sealte suurele teele. Ta kõht oli tühi ja liikmed roidunud.

„Süüa ei pakutud ja öömaja ka mitte,“ mõtles iseeneses ja leidis, et see on isa poolt poja vastu veidi hoolimata. Aga hea mees on teine fiiski, lihas ta juure ning rõhus raha, mille ta nartsu fiske oma kopikate juure pannud, färgi all vastu südant. Ka juure punase pitseriga kirja, mida ta aufartusega ifka ja ifka jälle filmitfes, peitis wiimaks pöue.

Lähem kõrts ei olnud kaugel; seal ta tahtis teha kinnitada ja öömajale jääda.

Kuna Mait pööras väsinult, aga rõõmuft tufsuwal füdanel mõifale felja, istus parun Adalbert von Riesenthal ükfinda oma kirjutustoas — lapsed olid wesfiga minema pannud — ja hõõrus mõtetes oma ilufaid walgeid sakfa-käfi. Tal oli hea meel. Ja feda kahel põhjusel. Esmalt oli ta enefest ära pööranud üsna suure hädaohu ning teifeks teinud waesele külapoifile head. Ja heategu jätab ifka magufa tundmuse füdamesse.

„Barun Luts“ lähleb meistri juure.

Kodu poole minnes olid Maidu jalgadel tiivad.

Õnnelik süda fundis teda kiiresti käima, ja nüüd polnud tal enam waja inimesi karta, ei mõisafundijaid ega wallatalitajaid; ta wõis walida kõige suuremad ja otsemad teed.

Tuleb keegi kimbutama, wõtad suure pitseriga kirja põuest ja hoiad talle nina alla — katsugu susse siis weel puutuda! Oled kaitstud nagu klibiga. . .

Sälle wiis tee ta mööda paljudest mõisatest, küladest, kõrtsidest. Ka kolme wõõrast kirikut nägi ta. Kõige pealt jõudis ta Raplasse, sealt Suuru, Suurust Kosele. Suba teise päewa lõuna-ajal teadis ta enese olevat Harju-Saani piirides ning mõni tund hiljem paiskfid X. mõis ja rändaja koduküla.

Ta wõis enesele kergesti kujutella, et teda ootab kodus hea saun. Ja nõnda oligi. Kuid kõik läks ometi hästi.

Terive perekond oli toas koos, kui Mait sisse astus. Natuke aega olid kõik tummad; Maidu teretust ei märganud keegi wastu wõtta. Sõegi Liisu, kes polnud muidu suu peale kuffunud, kui waja oli tapelda, wahtis nähtaiva kohmetusega kadunule otja. Wiis päewa oli teda asjata oodatud ja otsitud!

Uga kui ema märkas, et pois on elus ja terve, et ta pealegi julgelt, rõõmsa näoga ja nagu pilkawa muigega neile wastu wahtis, siis kargas ta süda täis.

„Goo! Seal ta, hulgu, ongi!“ kädistas ta oma nüstiva häälega. „Kas niukest kurjawaimu ilmas enne on nähtud!

Tema jääb teolt ära ja läheb hulkuma! . . Soaf, otfi malakad walmis! Dota, poisjs, kui su tere enne pole maha wõdetud, siis wõdetakse nüüd! . . Soaf, mis sa seal weel wahid ja suud maigutad!”

Saagu laisk teha ei liikunud paigast. Ei tea, oli ta kadunu jälleilmumiseft weel liiga üllatatud, wõi tundus talle määratud ülesanne wastumeelsena.

„Suku ja Anni, tooge õuest head wemblad!” karjus ema.

Aga ka lapsed ei kuulanud sõna. Nad olid esmalt nurgast laul filmil juure wenna otja wahtinud, siis temale argset lähenenud ja hoidsid nüüd salarõõmuga ta kätest finni. . . Mait wõttis midagi põuest ja andis kummalegi pihtu — suured prantsajad.

See nähis wihastas tagedat ema weel rohkem. Ta näis feda nagu enda pilkamiseks pidawat. Wihast puhkides jookkis ta nüüd ise wembla järele.

„Kas wõtad poisil tere maha wõi mitte!” karjus ta tagasi tulles Saagu wastu.

„Hakkam mina nüüd täit meest peksma,” kohmas Saaf. „Eks ta mõisas wõi wallakohtus joo muidugi.”

„Sa kodus peab ilma jääma? Oled sina mul toa lapsekastwataja! . . Dota, siis tahan talle ise. . .”

Aga enne, kui ema käsi sai tõusta, astus Mait ta juure, wõttis tal malga rahuga käest ja ütles:

„Säta järele, ema! Ma ei ole enam teie oma. . . Woata feda kirja siin!”

Sa Mait tõmbas põuest oma suure walge kirja wälja, mille täiskuusuurune pitser peerutule walgusel punas nagu werine fetas.

„Ma olen nüüd prii mees,” liskas ta pühalikult juure, „ja kellelgi pole õigust mind peksta — ka mõisal ja wallakohtul mitte. . .”

Aga kaival poisjs oskas weel teise õliga laineid waigistada. Aimates, mis teda kodus ootab, oli ta teel kaks rubla-

tüffi nartsu feest võtnud ja lahtiselt taskusse pannud; nüüd pistis ühe emale, teise isale pihku.

Mõju oli hea. Siisu vaatles raha pihu peal, urises veel natuke raugetoa vihaga, hakkas viimaks üsna leplikult järele pärima, mis see kõik tähendavat, kust ta „kroonu kirja“ ja raha saanud ja mis seal kirjas seisivat.

Aga uus torm ei jäänud tulemata. See pääsis lahti, kui Mait oma pöörase reisiloo jutustanud ja ema ning isa said teada, et nende vanim poeg nädal tahab maha jätta. Nüüd hakkas Saakki porisema. Siisu aga jundas ja võimab nagu paskrästas.

„Soak, homme päe' lähed härra juure ja keelad ära, et teda linna ei lasta! Oled ju tema isa, jinu tahtmine käib tema omast üle. Utle härrale kohe, et ei tohi poisist ära lasta, ennem paneb ta, vastase hundi, soldatiks.“

Mait lastis ka selle maru enesest kannatlikult üle käia. Tal oli raha veel rohkem taskus, kui muu nõu ei aidanud. Meeleldi oleks ta oma veski tertve müügihinna vanematele annud lepituseks ja taskus oma äramineku eest, aga ta ei teadnud veel, kui suured kulud ootavad teda linnas, kas meister ei nõua õpperaha, kui palju on maksta selle eest, et teda wallast välja lubataks, ja nõnda edasi. Eslotsa katkus ta väikese hädatvalega õnne.

„Nüüd ei ole enam midagi parata,“ ütles ta, siludes lõuga, nagu kataks seda habe. „A. parun ise paneb mu meistri juure, see on tema enese sootv, ja kui niisuke mees midagi sootvib, siis ei aita teie vastupanek midagi. Meie härra kuulab ennem oma sugulase kui teie sõna.“

See oli vanematele taibataiv.

Ka veel teistviisi oskas Mait nende vastupanekut painutada. Ta tõdistas nende uhkusetunnet ja äratas neis kasulootusi. Mõelgu nad ometi järele, et see neile kahjuks ei võdi olla, kui neil linnas on „meistri-mees“ pojaks, kes räägib saksa keelt ja teenib head raha. Ta tahtivat neid ikka meeles pidada ja neid kitskusepäetvil pojalikult aidata.

Ka see ei jäänud mõjuta. Wiimaks jõutigi leppele. Wanemad lastsid endid ka sellest lohutada, et Suku hakkas juba asjaajajaks ivenima ja Anni tagajärele samuti.

Järgmisel päeval läks Mait oma tähtsa kirjaga härra juure. Kiri loeti hoolega faks forda läbi — nii tähtis näis ta siju oleivat ka härra meelest. Lugeses waatas faks iwahel üle ääre noore teomehe poole, ja mitte just föbraliku pilguga.

„Bois, sa oled poole aruga,“ ütles wiimaks.

See oli kõik. Mait arivas heaks iwakfida.

Siis pisteti kiri lauafahhtlisse ja faks küsis nähwakalt:

„Sa palud minu käest siis luba minna iwakfist iwälja elama?“

„Palun küll aulikku härrat.“

„Ma tahan sinu palwe edasi anda. Sulle faab teada antud, kui lubafiri iwalmis.“

Mait, kes niifuguseid asju ei tunnud, hakkas teadaannet juba järgmistel päewadel ootama. Ta pettus aga tublisti. Nädal nädala järgi möödus — ei midagi! Nädalatest said kuud. Näis, kui oleks fogu asi unustatud. Walutawa füdamega küsis Mait nõu talitaja ja fohtumeeste käest. Need ei teadnud mingit otsust anda. Härralt minna järele pärima, seda arwas Mait fardetawaks: härra ei fallinud tülitamist, see oleks asja ehk riffunud. Nii ootas ta rahutult edasi ja iwagistas ennakst ainult seega, et faks ju faksfa soowi ometi täitmata ei wõi jätta.

Maidu palwe käis aga iwahaeajal üsna forrapärast käiku. Et see oli talupoja palwe, siis oli käik aeglane. Mõisniku käest läks ta kihelkonnafohtusse, kihelkonnafohtust „landstoa peale,“ landstoa pealt rüütelfonna nõufogu kätte. Nõufogu pidas koosolekuid, millal arwas seda heaks, ja pani Maidu palwe päewaforrale, mil juhtus. Otsus läks rüütelfonna peamehe kätte, kellel mitu aega tähtsamaid asju oli toimetada kui faata fääraast palwet edasi. Wiimaks jõudis ametlik esittis kuber-manguwalitfusse. Wõi fealgi oli tööst ja toiminguisht puuduft. Mõne nädala puhkas siis asi feal. Alles fetwadel, aprilli-

kuus, sai Mait kihelkonnakohtu kaudu lubakirja, mille eest tal oli maksta üheksakümmend kopikat tempelmaksu.

Ametlikus tunnistuses kirjutati saksa keeli ja paberil, mida ehtisid suur kroonukull ivestivärvides ja kubermanguvalitsuse pitses, et Mait Luts olewat nüüd ta omal palvel „maakohtustusest“ vabastatud.

Ometi viimaks!

Boisi rõõm oli nii suur, et ta paberit mitu korda suudles.

„Ta on füiski hea mees!“ kordas ta oma endist sõna parun Riefenthali kohta ja töötas teda ifka tänulikult meeles pidada.

Warsti lahkus Mait ifamajast.

Linna-teenonna võttis jala ette. Isa hobused olid kevadifest raskest tööst toidu puudusel liiga väsinud, Maidul aga noored jalad all. Wend Zuku, tema nüüdne järeltulija teo-poisi-ametis, ja õde Anni, väike ivereivaene tütarlaps, saatsid teda lähema kinguni. Sealt vaatas Mait iveel kord küla ja ifatalu poole tagasi — ta ees seisid liigutaw pildike nutivat talupoja-willetsust — füis ta sammus ruttu edasi, tundmatule tulewikule wastu. Ta noores südames võitles lahkumise haledus ivabaduselõbu ja naeratawate tulewikulootustega.

Sõhtune päike küldas iveel merepinda Tallinna lahes, kui Mait Luts jõudis Easnamäele. Altt orust fööstsid üles linna sihwakad kirikutornid, tõstsid turja hallid tornidega kindlusemüürid, haljendasid noore rohelistega kaetud matjakad iwallid ja ruskas kirju majaderäga — Toompea kõrgilt kaljurahnu otšas, alttinn nagu kumardades ja küürutades tema jalge ees. Mait oli käinud paar korda ennemini Tallinnas ja tunnud neist käikudest ifka fuurt lõbu; linn oma kihawa eluga, oma fuurte majade ja toredate kauplustega oli teda wõimfasti weedelnud. Nüüd aga, kus talle wõimalikuks tehtud jääda flia elama, täitis ta põue tufsuw rõõmuäreiwus. Ruttu sammus ta mäest alla, fuhkruwabrikust mööda, piki mere äärt, mille walget liitwa ja Kalewite räpsukitve loputafid mühatwad lained, Kadrioru poole edasi. Kaunis puieftik oli iveel raagus;

ainult siit ja seal, tumedate tüüvede vahelt, paistis nooremad lehtpuud ja põõsad õrnimas haliehtes, peaaegu valendades.

Rõndides laia ja võrdlemisi otsejoonelist Narva maanteed mööda Wiru värava poole, mõtles Mait veel kord oma plaanid üle. Hoolsa kuulamise tõttu oli ta juba maal paari tisermeisteri nimed teada saanud. Need tahtis ta kõige enne üles otsida. Enne oli waja võtta korter, kuhu võiks panna maha pambu, mida ta kandis seljas — seal oli terve ta wاران-dus sees — ning puhastada nägu ja jalgu ja tõmmata paremad hiltud selga. Sest juba samal õhtul tahtis ta teatud meistrit külastada. Ta walis omale korteriks ühe „šbrahooivi“ aetwis, mida kutsuti Slabodkaks ja kus ta ifaga kord peatunud ja hobust fõõtnud. Lunnii ajaga oli ta enda teetolmuft puhastanud, tulliue kuuega rõiwastanud ning natuke keha finnitunud. Siis wälja õnne katsuma!

Aufartusega lähenes ta üle Wene turu Wiru wärawale. Paremal ja pahemal pool wägetwad kindlusewallid laiade sügawate kraawidega, mille põhjas rohendas paksu kõntfaga kaetud ivesi, wallidel aga pikad mustad suurüüfid, mille tumedad suud sihtisid ahwardatvalt laskeawauste vahelt wälja. Siin ja seal wahisoldatid, tikuduga püüfid seljas. Wallide tagant ja kõrvalt kerkisid wanad kaskaegsed kaitsemüürid üles ümmarikkude tornide, laskeaukude ja rõdudega. Siis tuli raske, wõlwitud wäraw, mis, kui wantrid läbi fõitfid, tumedalt kõmises.

Warsti jõudis Mait Wiru uulitsasse ja oli seega linna ning kindluse sees. Tumedad, tõsised majad määratu kõrgete telliskiwist wiilkatustega, raskete niferdatud faar-ustega wõlwitud awaustes, neljanurgeliste luukidega fogu ešifel ja päratu suurte eeskodadega, mille afendel raudsed trellid ees. Gluforterite afnad olid tol ajal hartwa uulitsa poole; majade eesmine müür oma luugiridadega tuletas meele enam aitu kui elumaju, seda enam, et pööninguluukidest alla rippusid raudsed twinnafonksud nagu fauba-aitadel kunagi. Endised

tallinlased pidasid omašemaš ja ilušamaš ehitada eluruu-
mide ašnad hoošvi poole; ainult kaupluste ašnad, needški wäi-
šefed ja šifaruudulifed, eluštasiš tänaiwa poolt mõne maja
eesmüüri.

Ušs neišt meifšreifšt, šelle nime teadiš Mait, ašus Wene
uulitšal, teine Nigulifte uulitšal. Paraku šoputas poiš ašjata
nende ušše pihta. Ušel ei olnud špipoišfi taršwis, teine ütles
Maidu liiga iwana olewat. Noormees leidiš juhatuše järele
ša iweel šolmanda meifštri. Uga šee oli umbšakšlane ja laškiš
Maidule iwastata, eesti talupojašt ei iwõida ometi šakša käšfi-
tõõlišt šaada, — šas poiš olewat hull!

Ušjata iwantšimifše järegi pidi Mait ešimešel õhtul mi-
nema šurtwalt õõmajale: teda ei tašetud, ta ei šõlw anud
meifštripoišfiš, hoolimata ta tõõhimušt ja kätešatwufešt!

Kuid järegmifel hommikul läks ta uuešti teele. Tifler-
meifštreid pidi ju Tallinnas olema rohkem kui šolm! Ša tõesti,
ta leidiš iweel ühe — pealegi kõige tähtšama ja suurema ter-
wes linnas. Šee oli meifšter Wittelbach, šes Ratasšatw
uulitšal tõõtas paljude šellide ja špipoištega.

Mait oli aštunud otšekoše tõõkotta. Oi, kuis šeel hõõwolid
šiuuufid ja laaštud lendasid! Šhku täitiš peenifše tolm ja šee
išewärki mõnus puulõhn, mida Mait nii armastas. Šõrand
oli üleni täiš hõõwolišlaašte, šaepuru ja lauatušifefi. Šiin ja
šeel šeišid poolwalmis mõõbliš — šapid, šummutid, toolid,
lauad — ja nende üšfikud ošad. Šellid ja špipoišid, šinif-
triibulifefiš linafefiš riideš pluušid šeljas ja šamašugufed pükšid
jalas, tõõtašid piškade piškide juures. Mõned hõõwelšasid,
teifed liimifid, šolmandad šopšifid puušaamritega hõõwelšatud
laudu šokku, neljandad nošitšefid nišerdifte šallal.

Waeiwalt iwõeti külapoififi eestišeelne teretus iwastu. Šellid
heitšid šifšeaštuja poole küšitwa pilgu, toimifid aga edaš;
üks näiš oletawat, et teine päriš iwõõra šoošwi järele, ja nii
ei pärišid šelle järele keegi. Špipoišid aga, suuremad ja
iwähemad, pilgutafid üšteifefile šilmi ja näifid šintšpükšte ja
paštelštega külapoififiš nautiwat nalja.

Viimaks pöördis keegi vanem jell küsimusega Maidu poole, mida ta siit tahtvat.

Poiss palus kofku faada meistriga.

Mis ta meistrist soovida?

Seda ei tahtnud Mait öelda. Silsed asjata käigud olid teinud ta umbusklikuks; ta näis kartvat, et sellid meistrisse kuidagi võiksid mõjuda, et teda vastu ei võetaks. Meistrile enesele tahtis ta oma palve esitada tungivate ja seletavate sõnadega.

Ta juhutati meistri eluforterisse, mis oli sealhambas üle foja.

Mait astus suurde, kaunis lihtsaase tuppa, milles aga iga asi, mööblitest seinakellani ja pildiraamini, mõnuvast jõukusest märku andis. Mait pidi enesele ütleva: siin on hea elada! Altnaid ehtisid kodusheegeldatud kardinaid, helevalgeks küüritud põrandat katkisid koduskootud riided, laudu ja ja kummuteid omatehtud katted, seintelt vaatasid algelised, aga oma priskete värvidega tuba hästi elustavad õlipildid — enamasti näod ja maastikud. Kõik, mis puutus selles ja läbi ukse nähtavas teises toas filma, hingas rahu ja mugavat kodust.

Meister Wittelbach istus perekonnaga — abikaasa ja kaks tütar — parajasti kohvilauas ning suitsetas figarit, mille hea lõhn hõljus Maidule juba eemalt vastu. Kõik neli pöörasid pead uudishimulikult ukse poole, kui poiss tere tades lufutamata ja riivitamata uksest sisse astus.

Et kuulajaid oli palju ja nende seas kaks noort naisterahvast, siis kandis Mait oma palve veidi kohmetult ja fogeldes ette. See kohmetus kasvab veel, kui ta nägi, et tema soov, meister Wittelbachi juures õpipoisiks hakata, äratab kuulajate seas iseäralist tähelepanekut. Mõlemad tütreid, noored täiskasvanud mamslid, pistisid pead naeratades kofku; emand Wittelbach, kõhn, kahvatu, terava ninaga inimene, mõõttis külapoissi kaunis kõrgilt ülevalt alla ning meister

lke silistas oma halli, nūri habet ja küsis kõige pealt natuke kanges eesti keeles Maidu ivanaduse järgi.

„Nii ivana õpipoisfi ei võdi ma tarvitada,“ ütles ta fiis pead ivaristades. „Sa ka saksa keelt ei oska ja mitte. Kuidas sa üldse tulid mõttele tahta hantivärgiks saada? Sa oled ju talupoeg ja pead põldu harima.“

Mait hakkas seletama. Ta kõneles oma armastusest käsitöö vastu ja töötas saksa keele õppida võimalikult ruttu kätte. Ta ei jätnud ka oma osatvust ivoolimis- ja niferdustöödes mainimata ja esile tõstmata.

„Misjugu se töö oled fiis juba ära teinud?“ küsis meister. Sa Mait ivastas punastades:

„Tegin tuuleveski, mille eest üks parun mulle maksis kolmkümmend viis rubla.“

„Soo!“ hüüdis meister iveidi pilkavalt. „Rahju, et ma seda kallist iveskit näha ei saa. Arivan aga, et mina tema eest mitte nii palju poleks maksnud, kui mõni rumal ja rikas parun. Aga õpipoisiks ei võdi ma sind fiiski võtta. Mul lähaks küll üht õpipoisfi iveel ivaja, aga seks tahan võtta kellegi pürjeri poja. Nõnda olen senini ifka teinud.“

Maidu näost hakkas ifka suurem kurbus paistma. Seegi meister fiis, kelle mõnus lahke olek talle nii iväga meeldis, ei tahtnud teda saada!

„Meistri-ivand, võtke mind mõneks ajaks prooviviigi peale,“ palus ta. „Ma tahan nii iviks õppiija olla, nagu teil kedagi enne põle old! Saksa keelt hakkam teiste käest ja roamatuteft kõhe õppima! Ma arivan, mida inimene tahab, seda ta ka ivõib.“

Poisi alandlik palive näis sedapuhku kindlasti ivaid meistri mõlemaid tütreid liigutavat. Nad olid teda naiivose asjatundmisega hindavalt silmitsenud, ning ivanem mamfel ütles papale saksa keeli:

„Wõiksid ta ehk küll proovi peale võtta. Ta on terane ja tugeiv poiss, kes tööd ei näi põlgavat. Waata, kui kindlatahteline lõug tal on ja kui ettevõtlik nina!“

„Ning kõrvad ei seisa tal pea küljest kuigi kaugel lahus,“ tähendas noorem õde.

„Mis head see siis tähendab?“ hakkas emand Wittelbach naerma.

„No, kas niisugused laiad lahj-kõrvad on siis ilusad võid?“ haavus plika.

„Ah, sellepärast, — sulle meeldivad ta kõrvad, nagu ju õele ta lõug ja nina,“ lõbutses mamma edasi. „Kas tead, Georg, siis ehk võiksid teha poisiga katset — su tütreid on temaga rahul.“

Meister hakkas ifegi juba aru pidama. Ei võinud temagi salata — poisjs meeldis temalegi. Maidu näos, hääles, seisangus oli midagi, mis äratas usaldust, soetas sõprust.

„Kas sul ka raha on?“ küsis ta viimaks. „Ma võtan oma õpipoistelt, kui nad tulevad õppima, sada rubla. Selle summa annan neile, kui nad virgasti on õppinud ja mingit suuremat süüd pole teinud, pärast priiksütlemist tagasi.“

„Mul on raha, aga mitte nii palju,“ vastas Mait. „Kafskümmend kahesja rubla võin meistri-isandale jisse maksta.“

„Hm, seda on vähe.“

Sälle pidas meister aru ning uuesti andsid tütreid talle nõu see nii omapärane poisjs vastu võtta. Viimaks vaatas Georg Wittelbach küsivalt oma kõhna teisepoole peale, kes Maitu seni üle öla jahedalt filmitsenus.

„Mamma, mis on siis sinu lõplik arivamine?“

Emand Wittelbach kehitas õlgu.

„Ma arivan, et ta on tugeiv poisjs iveekandmiseks ja puu-lõhkumiseks, ja et ta jaksab ka töid paremini tellijatele koju vedada kui Karl ja Fritz ja teised poisjid. Uga, kullake, ta on ju talupoeg, lihtlabane külapoisjs! Kas see ei käi meie maja ja äri hea nime vastu niisugust elukat vastu võtta? Mis ütlevad ka meie sellid ja teised meistrid selle kohta?“

„Seega saaksite toime,“ arivas meister. „Sumptivanemal eneselgi on maalt üks õpilane, kes oskab ainult

mõne sõna saksa keelt — kellegi külaförtsmiku poeg. Sa paaril teisel meistril on neid kah. Tead isegi, et maalapsed pole nii rifutud kui meie linnapoisid. Alles mineival ametikoosolekul tuli kõnesse küsimus, kas me ei peaks hakkama enam maapoisse õpilasteks võtma. Nende seas on tihti üsna andekaid päid, nagu Leopold Widriks, kelle ütlemine mineival korral priiks. Pealegi oleme sunnitud seda tegema, sest juurevool kodanikuksuse noorpõlvest kahaneb iga aastaga, kuna Tallinnas kõit tükitavad kaupmeeste ja kontoris-tide juure. Meil on ju ka pühapäeva-kool, kus terasemad poisid hariduselt jõudsasti edeneivad. . . Kas lugeda ja kirjutada oskad?" pöördis meister siis jälle Maidu poole.

„Oskan.“

„No, see lähneb juba. Kas tead, ma tahan sinuga katset teha. Poole aasta jooksul saame juba näha, mis sinust on loota. Siis kõneleme edasi. Kui näen, et suft ei saa asja, siis läheme jälle lahku. Kas oled nõus?“

Maidu südamest käis see wool läbi.

„Täiesti nõus, meistri-isand. Sest kui mulle pool aastat annate aega, ei te mind siit enam soada minema.“

„On sul luba linna elama jääda?“

Mait andis kubermanguvalitsuse tunnistuse meistri-le kätte.

„Mait Luts on su nimi?“ ütles Wittelbach seda lugedes.

„Mait — kentsakas nimi! Muidugi talupoja-nimi. Selle peame kohe ümber muutma. . . Kuidas peame oma uut õpi-poissi hakkama hüüdma, lapsed?“ keeras meister suu saksa keeles jälle oma perekonna poole.

„Matias,“ otsustas emand kähku ja kuitvalt.

„Wäga õige, Sanna, — Matias olgu ta nimi.“

„Lühidalt — Mati“, andis wanem tütar Emillie nõu.

„See küll, me hakkame siin Matiks kutsuma. Ega sul midagi selle vastu ole, pois?“

Mait oli päri selle ümberristimisega.

„Sa ka su liignime võime natuke peenemaks teha,“ ütles meister naeratades. „Luts — see on eesti sõna. Saksa hant-

ivärgil peab olema ka saksa liignimi... Mill viisil võidkime ta liignime natuke fuurfugustada?"

„See on iväga ferge,“ naeris noorem tütar Berta, kes vahtis poisi tunnistusfe, „ta kirjutagu oma nimes „ts“ asemel „tz“ — ja sakslane ongi ivalmis!“

„Sige jah,“ kiitis meister lõbusal tujul. „Edaspidi õpi oma nime nõnda kirjutama: Matias Lutz. Su liignimel on siis pikem saba taga, ja saba on uhkuse märk.“

Mait lastis neid naerda ja nõõgata — temale oli tähtsam, et ta oli leidnud koha, ja pealegi nii suure meistri juure. Mõne kogeleva sõnaga ütles ta Wittelbachi-ivandale selle eest tänu ning püüdis sooritada kummardufti, mis aga õnnesutus kaunis kespäraselt ivõi iveelgi haltvemini, sest mõlemad plikad muigafid oma tassidesse.

„Kas tahad astuda täna kofhe ametisse?“ küfis meister.

„Hea meelega,“ ivastas Mait.

Meister palus abikaafat otftida Matile puhas pluus ning käsitõõlilise kohafed püksid ja tuhivilid, sest talupoja kintspükstes ja pasteldes ei võõivat ta uut õpipoisfi töökojas esitella. Ise aga läks ivanimale sellile uue õpipoisi ivõtmist teatama.

Nõnda sai Mait Lutz meister Wittelbachi juure tisleri-ja puunikerdaja-kutset õppima. Sissemakfu poolest tegi meister temaga teifti kui tavaliiselt, ivõttes talt üksnes kaksükümmend viis rubla kautsjoniks. Teg i veel tingimuseks, et poisi isa tuleb ivarsti linna ja finnitab, et ta annab poja kuueks aastaks meistri juure.

Varsti astus Mait finisefirjus tööriides meistriga töötuppa, kus teda tutvustati sellidele kui uut õpilast. Saksa keelt ta i veel ei mõõiftivat, seletas meister, aga ta tahtivat selle ruttu kätte õppida, mispärast igaiüks teda püüdfu õpetada ning kõnelgu temaga kofhe hafatusest peale seda keelt.

Kui aga Mait oli arivanud, et ta pannaife ivarsti mõnele fergemale tööle, milles ta oma tuleivast ametit otfast peale ivõõks hafata õppima, siis ta effis. Talle ei antud tööriistu ega töõmaterjali kättegi, ivaid teda peeti osalt kojameheks, osalt

Kõõgitudrukus, osalt jooksupõlts ja meistri perekonna ning sellide ümmardajaks. Kõigil oli õigus temale käskusid anda, isegi wanematel õpipõistel, isegi meistri tüdrukutel. Sellide seas — neid loendus Wittelsbachil kahetse meest — olid mõned toored ja õelad; neilt pidi Mait vahel lõõkegi wastu võtma. Samuti sai ta meistri emanda kaudu palju kannatada.

See oli inimene, kes pidas kõiki tema mehe leiwas olevaid teenijaid madalamat liiki elukaits, iseäranis aga Maitu, kelle talupojalist päritolu ta ei unustanud. Wara hommikust hilja õhtuni oli see emand jalul, jooksis toast tuppa, trepist üles ja alla, pistis igale poole oma nina ja tõreles wahet pidamata otsekui lõbu pärast. Suba oli Mati seda teinud, juba seda tegemata jätnud; juba ta jäi liiga kauaks wälja, juba ta oli emandale wastu julgenud rääkida. Ja nõnda edasi. Aga mitte ainult Mati ei kannatanud tema pahura loomuse ja walju walitsuse all, waid kõik kuus õpipõissi, ka kõik muud kodakondsed, ja mitte kõige wiimaks meister ise.

See oli heasüdameline, lõbumeelne inimene. Ta püüdis igas asjas leplikkusega läbi saada ja pigistada wäikeste süüde kohta meeleldi silma finni. Ta ei seisnud küll mitte just oma õrnema poole tuhalabida-walitsuse all, aga palja rahuarmastuse pärast andis temale ometi sagedasti järele, ka siis, kui emanda pool oli aivalik ülekohus. Niipea kui töökojas õhtul tegetus lõppenu, sõi ta kõhu täis ja läks Kanuti-gildi wõi mõnda joogimajja, kus ta kofku sai omataolistega ümmarguses „kätwilauas“, klaasi õlle juures rahu otsima, nagu ta taotseis õelda. Õhtuse wäljaminekuga oli ta nii harjunud, et ta tundis enese otse haige olevat, kui ta kord mingil fundiwal põhjusel pidi koju jääma. Niisuguse ümmarguse laua ümber istuti siis koos, popsti pikawarrelist piipu, mis täidetud kollase „knastriga“, rüübatil õllemärjusest, puhuti igapäewast juttu ja heidetil kõige pealt labast, süütut nalja, mille üle kaua homeerilist naerdi. Enamasti tehti ka wäike õnnemänguse täringite, doomino wõi kaartidega tuletikkude peale, mis muudeti pärast rahaga õlleks, napsiks ja suupisteiks. Meister Wittelsbach, nagu

paljud teisedki tema ringis, pidas joomises parajust. Ta võis veeta lõbusasti fogu õhtu pudeli õlle juures; mõnest tema feltfilifeft räägiti foguni, nad kõrkida ära minnes pudeli, milleft nad paar klaasi joonud, finni ja anda selle teenrile järgmise õhtuni alal hoida.

Meister Wittelbach, nagu tema abikaafagi, oli pärit kahefolme põlve eeft Baltimaale fiferännanud fakfa perekonnaf. Siinfed olud — maa päriselanifud ainult talupojad, mõisnikfude alla rõhutud orjad — õpetafid meister Wittelbachi, nagu kõiki teifi fakfa kodanikke, oma rahvuseft ja feifuseft eriti fuurt lugu pidama ja põlgama, võdi vähemasti haltvaks pidama kõike, mis kandis eesti, f. o. talupoja, nime ja kõneles feda keelt. Et mitte fakfa kodanikkude madalaksarivamise ja alahinnangu alla sattuda, ruttafid muidugi ka need käfitöölifed, kes olid maa pärisrahva feaft mõnel õnnelikul juhul uude elufutesse ja feifusesse pääsenud, oma rahvuft ja nimegi falgama, mispärafst fakslaste arvu meie linnades järjeft kasvavas, ehf küll fakslaste fiferänd ammugi pea täiefti foiku oli jäänud. Kes neift uuteft „välismaalafift“ ei olnud fakslane, oli vähemalt rootslane võdi taanlane. Sfefeskis ja ifeenefes teadfid nad väga häfti, kes nad on ja kuft pärit; nende wigane fakfa keelgi ja selle võõrif häälidus ilmutafid feda pärisfakslastele. Aga nende ühifed tulud nõudfid feft pidada fuu ja endale luuletada võõras rahvus kaela. Pealegi oli üldine feltsfondlif arivamine, et fee, kes rääkis fakfa keelt ja oli faanud pifut koolihariduft, ei võinud enam eeftlane olla, feft eeftlane tähendas talupoega ja talupoeg ei mõiftnud fakfa keelt ning oli koolitamata.

Meiftri enefega fai õpipoifs Matias Lutz kõige paremini läbi. See mees pani tema töö- ja õpihimu, hiljematel aastatel ta häid andeid tähele — vähemasti terafemalt kui ivanim fell, fakslane Oskar Brandt, tööfoja juhataja ja meiftri asemik. See oli wa kõrk, turtfakas ja falaline ifend, kes tegi õpipoifi elu kibedaks, ifeäranis aga Matil, fel „talupojalogardil,“ nagu ta teda nimetas. See ifand näis olevat

igaihele kade, kelle peal wiibis meistri film iwähe lahkemalt; ta pidas ennast äri hingeks ja tugisambaks ning artvas järelikult üksnes endal olevat õiguse pälwida meistrit kiidufõnu ja usaldust. Sellide seas oli Brandtil iwähe sõpru, õpipoisi aga pidasid teda kõik oma iweritwaenlasteks. Tal oli aga erilise osawus kohelda peenesti ja paeluvalt töötariitajaid ning sobitada nendega kaupa; sellepärast ta seisiski meistri juures lugupidamisest, kuigi see teda isiklikult iwahest ei armastanud.

Matil õpipoisi-põlwe raskusi aitas fergendada ka meistri tütarde lahkus tema iwastu. Mõlemad noored neiud — üks kahesateisikümneaastane, teine aastate wanem — leidisid papa uues õpipoisis uudust ja omapära, mis on mehele naiste juures alati heaks soowituseks. Kui Matil talupoja-riides ja pasteldes, juukses pikad ja nägu päewitanud, teatud hommikul nende ees oli seisnud, olid neiud seda uudust ja omapära ainult tuhmilt tajunud. Nüüd aga, kus ta iwälimusest ka iwel moodstaks saanud, kus ta esines pühapäewiti paremas riides, pügatud ja soetud peaga ning walgeks ja õrnaks muutunud näoga, — nüüd oli mamslite ühine otsus see, et ses Matil siisaldub peale jumeka poisi iwel mingi iwaimne harufordus ja hingeline erinevus. Nad aimasid temas mingit peitunud, maskeeritud kangelast, iwahest mõnda suurtsugu salaolewust, leides tema näost peeni, uhkeid, iwetleiwaid jooni, ta filmist lausa luulet ja romantikat — kõik märgid ja tunnused, mida aawatawad ja usuwad naised kõige meelsamini plika-eas.

Meistri tütarde sõprus — kui seda nõnda iwõis nimetada — oli Matile mitmes suhtes tuluks. Seäranis saksa keele õppimises. Ta läks tihti oma lugemis- ja kirjutusraamatutega nende palwete, kui ta ühest iwõi teisest asjast ise jagu ei saanud, ning mamsel Emilie ja Berta, kes olid oma aja kohta hästi foolitatud, andsid talle meeleldi juhatusi. Niisama püüdisid nad temaga ta palwel kõnelda igatahes saksa keelt ja parandada tema keelewigu. Neil oli Matilt luba iga iwea üle

naerda ja teda nõogata, sest siis jäid, nagu seletas pois, wead ja nende parandused talle kõige paremini meele.

Mati kui auahne, püüdlis iseloom oli raudse tahte ja väsimata virkusega iwarustatud õppija — nii oma ametis kui ka üldise hariduse omandamises ja wõõra keele õppimises. Õhtuti, kui kõik sellid ja õpipoisid töökojas oma mitmekordseil naridel magufasti norskasid, istus temake weel oma raamatute juures ja tuupis endale pähe, mis sinna iganes mahtus. Pühapäewad pühendas ta pea täiesti õppimisele ning pühapäewafoolist, kus ta iwarsti arenes õpilaste esirinda, ei puudunud ta ainust tundi. Ja et tal oli lahtine pea ja hea mälu, siis ta jõudis wähesse ajaga palju foguda ja palju tassel hoida.

Suba kolmandal õpiaastal kõneles Mati käsitöölise ja pealegi õpipoisi kohta kaunis rahuldawalt saksa keelt, neljandal aastal oskas juba ilma liiga suurte wigadeta saksa keeli kirjutada ja õpiaja lõpu poole wõis iwaewalt keegi weel öelda, et see pois tuli mõne aasta eest oseskohe adra tagant kintspükstes ja pasteldes linna ning kõneles ainuüksi põlatud „maakeelt.“

Mati enese palwel ja tema filmapaistwa ande tõttu oli ta töökojas pandud peenemate niferdustööde peale. Siin ta jõudis weel rutemini edasi kui keele- ja raamatutarkuses. Wanema õpipoisina tegi ta juba töid, mis oleksid auks olnud wilunud sellile. Ta oli wäsimata uute mudelite otsimises ja ühendlemises ning mõtles neid wahel ka iseseiswalt wälja — lugu, mis Oskar Brandti mitte wähe ei pahandanud, meistrile aga jeda enam meeldis. Kuna iwanafell ninatarga külapoisi ettepanekuist ja katwanditeist nii mõnegi ära laitis, tagasi lükkas, wõdi meelega unustas, wõttis meister Wittelbach nii mõnegi, mis tal kätte puutus, tarwitusele ja jagas algatajale teenitud kiitust. Ta tunnistas hea meelega kõigile, et katse, mis ta külapoisiga teinud, läinud kõige paremini forda. Mati oli prootwaja hiilgatwolt sooritanud ja õpiaja hea lõpp polnud enam faugel.

Suba hakkas Mati und nägema oma „fellitükist“. See pidi saama ilus — ta võttis selle enesele ivaimustuse ja auahnusega ette. Oodatud proovitöö tuligi kuuenda õpiaasta viimasel poolel. Lemale tehti „auväärt tiseriameti“ poolt ülesandeks, ehitada ilulaegas, milles oleksid kõik tiseriametis ettetulevad tähtsamad nikerdus-algfujud heal koostöölal ühendatud. Mesanne polnud kerge, aga see Matit just rõõmustaski. Nüüd ta võis ometi näidata, mis oli tal peas ja sõrmedes ja mida ta ligi kuus aastat õppinud. Nüüd ta võis luua lõivipäid ja kalasabaid ja irvitavaid fartvikuid kentsakate kastvude ja lehtede vahel — veel ilusamaid, stiilsemaid ja peenemaid kui need, mis ehtisid F. härra kappi ja lauda. Rõõmulisel ärevusel ja kunstnikudhinaga afus ta proovitööle.

Waheajal oli hea meister asja peale mõelnud, mis Matil enesel üsna meelet läinud. Viimane oli küll mõisniku maa küljest ivallandunud ja linna elama võdinud afuda, aga ta ei seisnud seal veel kodanikufirjas, ei olnud veel „linna all üleval“. Seda pidi aga tolleaegne käsitöölaine olema, muidu ta ei võdinud saada selliks. Amberkirjutus maksis tüki raha, mida Matil enesel polnud. Siin tuli meister Wittelbach talle palumata appi ja toimetas ta kodanikufirja enne kui ivalmis Mati fellitöö. Wirgast, andekast töölistest ostas ifand Wittelbach lugu pidada.

Matias Lutz saab selliks.

Õpipoisse õeldi, nagu uuema ajanigi veel pruugiks, igal aastaweerandil „priiks“: lihavõtteks, jaanipäevaks, miiklipäevaks ja uusaastaks. Kui waja, kutsuti amet seks ka eraforraliselt kofku, kuid selle eest pidi õpipois, selle palvel see sündis, maksma erimaksu. Meister Wittelbachi õpipois Matias Lutz oli ta enda palvel lihavõtte-kuwartaaliks au-lise ameti ette kutsutud, et wastu wõtta selle otsus oma sellitöö kohta ning oma priiksütlemine.

Mati proowitöö oli saanud aegfasti walmis. Kodus äratas see inestust ja mitte wähem kadedust. Ametis, kuhu teos oli proowimisele wiidud, õeldi, et see on ennemini meistriku sellitükk. Mati enese soowil, mida meister Wittelbach meeleldi toetas, oli talle saanud raskem ülesanne osaks, kui oli talwaline. Sa sellest oli ta, nagu meister wõdis ette arwata, kõige paremini jagu saanud. See endine külapois tegi Wittelbachile veel fogu „fiiduwäärt sumpti“ ees au; feda pidi meister rõõmsasti käsi hõõrudes endale ise tunnistama ja lastis feda ka teisi tunnistada.

Lähtis päew jõudis kätte.

Mati tõmbas endale weidi kitsaks jäänud musta leerij-ülifonna selga, pani mamsel Berta kingitud helewalge maniski ette, wõidis oma helkjad juuksed õliga ning kiskus saapad jalga, mis olid nii läikima wiikitud, et tarwita kas wõdi peeg-lik. Ka tolleaegse felli uhkus ja wäärifuse märk — hiilgaw torufübar — ei puudunud; selle kentsaka peakatte, mida sellid

kutsufiid „hirmutoruks“, pani ta täna esimest korda pähe.

Kui ta nõnda mamsel Berta ette astus — see oli teda enne äraminekut footinud näha —, punastus neiu üsna — nii nägus ja been noorisand seisis ta ees! Kes oleks võinud arvata, et külapoisist, kes siinsamas toas, pastlad ja kintspükfid jalas, nii härdasti oli palunud õpipoisi kohta, kuue aasta pärast saaks härrasmees, keda võis mõne noore paruniga fergesti ära wahetada. . .

Neiu Berta oli nii kohmetu, et ta teda ei märganud kiita ega pilgata, mida ta muidu tingimata oleks teinud. Ta punastus weel kord, kui noormees teda tänas manisli ja kõige muu hea eest, mis talle ta õpipoisi-põlives mamsli poolt osaks saanud. Ja kui Mati uksest läks, waatas neiu talle hoopis isewärki pilguga järgi. Selles nagu õitfes ja säras midagi.

Meistri wanemale tütrele ei saanud Mati oma tänu atwaldada ega ennaft temale näidata, sest see ei olnudki enam majas. Ta oli ligi kahe aasta eest noorele tündersepp-meistrile, kes isalt jõuka äri pärinud, mehele saanud.

Nüüd läks noormees graviteetlikul sammul, teadlik oma imponeeriwast ilmingust, Kanuti-gildi, kus tähtis etendus warsti pidi algama.

Esimest korda elus tohtis Mati jala selle maja läuwe üle tõsta. Oli see ju meistrite püha esinduspai, kuhu õpipoisese millalgi sisse ei lastud, kuna sellid enamasti eneste „häärberides“ koos käisid. Geisufemüürid ja ametiseinad olid tol ajal, rohkem kui kolmweerand sajandi eest, üle- ja läbipääsematud.

Mati pidi ootama, kuni teda tislormeistriteft koostuwa „ameti“ ette kutsuti. Lemaga ühes ootafid täna weel wiis õpipoissi priiksütlemist, aga need olid teistest käsitöö-liikidest.

Soogid ja pealewõtted, millega ta ametiliikmeid pärast priiksütlemist tahtis wõõrustada, oli ta juba walmis tellinud. Raha seks oli ta meistritlt saanud. Wittelbach kinkis talle hommikul need kakskümmend wiis rubla, mis see õpipoifina talle sisse maksnud, tugeiwate intressidega tagasi.

Matias Lutz kutsuti viimaks foosoleku-tuppa.

Wäiklases kõrges ruumis, mille feintelt waatafid alla endiste gildivanemate suured pidulikud õlimaalis, seisfis pikk, roheline riidega faetud laud. Selle ümber, kõrgetoelistel toolidel, istus arivõnd isandaid, nooremaid ja wanemaid, kõhnu ja paksu, ühed tihedate juustega, teised läikivate hiillaspeadega. Need isandad, selle tiseriameti auväärt liikmed, olid täna Mati kohtumõistjad ja saatusefepad.

Laua keskpäigas troonis elatanud ametivanem ehk eltermann Ludvig Bender, tema kõrival, paremal ja pahemal käel, esimene ja teine kõrivalistnik, Mati meister Georg Wittelbach ise ja meister Arnold Schubbe. Muude lauas istuwate meistrite, ameti lihtliikmete seas filmas Mati ka neid kolme, kes teda kuue aasta eest ei tahtnud õpipoisiks wastu wõtta. Samuti wõtsid foosolekust osa ka sellideliidu mõlemad laekahoidjad ja kaks wanafelli.

Keset lauda, wanema ees, seisfis ametilaegas, ilus niferdustega ehitud ja kolme lufuga wavarustatud puukast, milles alal hoiti ameti raha, raamatuid ja dokumente. Laua otjal nägi Matit oma sellitööd, niferdatud ornamentidega faetud ilu-fasti, meistrite proowiwate pikkude all seiswat.

Ametilaeka kaas oli finni olnud, kui Mati sisse astus; meistrid suitsetasid ja ajasid naerdes juttu. Niipea aga kui õpipoisiks ukse enese taga oli finni pannud ja alandlikult keset tuba seisma jäänud, tõstis eltermann laeka kaane üles. See oli märgiks, et foosolek on awatud. Sedamaid pandi figarid suust, lõpetati jutung ning naer ja tõsiste, pea pühalikude nägudega istus tertwe fogu laua ümber. Laeka awatud kaas nõudis fiin sama aufartust nagu kohtutull kohtus.

Ametivanem Bender, wähefe walge juuffega, habemest lagedaks aetud põskedega wäiklane isand, pööras oma pä-ratu suured wälkumwad prillid Matias Lutz'i poole.

„Mis on su soow?“ küsis ta kohtumõistja tõsiduse ja kõrgusega.

Ja Matiasel oli wastata:

„Ma soovin ülikõldeid tiskeriametit, et mind kirjutataks õpipoisina välja ja öeldaks sellina priiks.“

„Tunned ja meie ametisõna?“

Matias ütles selle üles. Nagu algõne, nii oli talle ka ametisõna enne pähe õpitud. Uhtlasi pidi ta piinlikul hooletähele panema, et ta oma kehahoiu, käteliigutamise, filmawaate ning fogu oma olefuga pühaks peetud wiisafuspruufide wastu ei effiks. Muidu oli karta karistawaid märkusi, isegi pikemaid noomitusi. Kõige eel pidi ta aga oma wastuste üle walwama. Need pidid olema lühikesed, selged, aupaklikud. Iga wasturääkimine, ka põhjendamata laitusese, oli keelatud.

Kõige pealt kuulutas meister Wittelbach, et ta oma õpipoisi Matias Dutz, kes tema juures kontrahis määratud õpiaja läbi teinud, täna priiks ütleb, mispeale ta kontrahi ametile ette luges. Siis algas ametiwanem wäikest kõnet.

Selles waatas ta kandidaadi õpipoisi-põlwe peale tagasi, tuletas ta wigu ja woorusi meele, seletas, kuidas meister tema eest isalikult hoolt kannud, teda õpetanud, kasvatanud, toitnud ja katnud, teatas, et meister oma õpilasest, selle effimusi armulikult unustades, ainult kiitwa tunnistuse annud jne. Siis järgnes isalik manitus, kuidas Matias Dutz ennaft sellina peab üles pidama, kuidas tal oma leitwaisa tulufid igatahes on filmas pidada, kuidas ta ainult woorusliku, jumalakartliku, kaine eluga ausa ja tubli käsitöölise nime pälvib, kuidas ta peab walwama, et õpipoisid ülekäte ei lähaks, wiina ei jookse, figareid ei suitsetaks ega meistri tööaega ei warastaks ning kuidas ta õpipoisje kristliku kannatusfega peab õpetama, nagu teda ennaft on õpetatud.

Pärast eltermanni wõttis sõna esimene kõrwalistnik, meister Wittelbach ise. Ta ei olnud suurem kõnemees, wähemasti mitte pidulistel wdõ pühalikudel puhkudel, siis, kui talle tehtl k o h u s e k s kõnelda. Sellewastu wdõis ta õllelauas, „eneste keskel“, tundidekaupa rääkida; siis ei tulnud tal sõnadest, mõjuwatest kõnefääändudest, iseäranis aga heaft naljast kunagi puudus kätte.

Meister Wittelbach kõneles ainult mõne sõna, aga need olid Mati kohta väga austavad. Ta kiitis foorjalt oma õpipoisi wirtust, wiisakat ülespidamist ja häid andeid ning tunnistas, et tal sõherdusi õpilasi mitte palju pole olnud. Ainult moodu pärast, et noormeesi mitte upsakaks teha, sõputas ta mõne laidumaitselise lause seffa ning lõpetas oma kõne manitsewate ja õpetawate lõpplausetega.

Kui teinegi kõriwalistnik, kuitwetanud näoga wagune ja unine isand, mõne pea arusaamatu fraasi oli huulte otsalt pillanud, wõttis eltermann jälle sõna.

Ta kuulutas Matias Lutz'ile, auwäärt meister Georg Wittelbachi õpipoisile, et ülikõidetud tiseriamet tema sellitööd on proowinud ning otfusele jõudnud teha õpipoisist wälja kirjutada ja sellina priiks welda. Senine õpipois Matias Lutz ärgu mõelgu aga sellepärast weel, et tema sellitükk aulise ameti poolt ainult kiitust on leidnud, et see on ilma wigadeta. Ei poolegi. Sel tööl olewat nii mõnigi wigaküljes. Nende wigade eest pidawat noor sell ametiseadlust ja wana pruuki mõõda trahwi maksma. Ja nüüd loendas ta mitu wigat ja puudust, mis leida Mati laeka küljes, ja määras igapähe eest trahwi suuruse ära.

Walus arwustus ei suutnud aga Mati meelt rõhuda: ta teadis, ka see oli ainult pruuf ja komme. Nõnda arwustati iga sellitükki. Sel wälisel kujukunniti noort selli waid ameti kahte laekasse andeid ohwerdama: ameti üldisesse ja ameti waestelaekasse.

Mati tõmbas sedamaid punga taskust ja maksis trahwid eltermanni määrust mõõda finni. Summad polnud juft suured: enamasti alla rubla.

Kui temale seepeale ta sellikiri oli ette loetud ja ära antud, sõrutati talle käed wastu ja foorwiti õnne. Sedamaid oli üks wahesein langenud, sest talle wõeldi nüüd „fina“ asemel „teie“ ja pandi ta ametilaua ette istuma. Õpipoisist oli saanud sell — poolest inimesest kolmweerand inimest, sest täiewäärtuseline isik wõdis fiin ringis olla ainult meister.

Nüüd algas meistrite pidulik võõrustamine uue felli poolt.

See tõi sisse veine, kooke, puuvilja, sigareid. Wein valati suurde, antiiksesse kannu, mida ehtisid mitmesugused kingitused mälestusajaks, nagu ka laua peal seisivat laegast, mille kaas löödi praegu finni, sest koosoleku ametlik osa oli lõppenud.

Kui Lutz oli teatud joogisõna öelnud ja ise pealt rüübanud, hakkas kann kombekohast järge mööda ringi käima. Sigarid pandi suitsema ja mõnus, ebafundlit jutung ühendades noort felli lühikeseks ajaks meistritega.

Pidu teine ja pikem pool järgnes härberis sellide seas.

Matias pidi gildist võtma selliühingu raste amettaeka õlale ning kandma ta mõlema laekahoidja ning wanafelli saatel härberisse. See oli Müürivahe uulitsal. Sinna oli keegi noorfell ametiivennad vaheajal kokku kutsunud, nende seas ka paar wanemat õpipoissi, kes aitasid pidulisi ümmardada. Samuti ilmus meister Wittelbach Mati palvel hiljemini härberisse.

Ka siin pandi wanu sumpti-aegseid komeid ja pruuke tähele — niihästi uue felli vastuvõtmises arvatud laeka juures kui ka joomises ja kõiksugu tembutustes, millest üks üleannetum kui teine.

Rõige eel peeti uue felli üle kohut. Igauhel oli õigus teda süüdistada; kõik ta õpipoisipõlvikesed patud kanti ette — ka niisugused, millest Mati hing midagi ei teadnud. Üks fell tõstis ta peale näiteks kaebuse, Mati käinud uulitsal kepiga; teine, et tal olnud kord kübar peas; kolmas, et olewat teda näinud suitsetavat; neljas, ta „patseerinud“ neiudega; viies, et Mati ei olla teda kord teretanud võdi mitte küllalt aupakklikult teretanud. Kõik need olid asjad, mis õpipoisile teelatud, ja süüd, mis nõudsid karistust.

Karistus pandi süüdlasele siingi rahatrahvi näol peale. Lutz pidi maksma laegastesse iga süü eest teataiva summa, mõne eest ostma ka jooki. Shtu jooksul leiti veelgi kimbu-

tusi, millega kufutati wastküpsevad sell kui ka muud ameti-
tvennad sisse ja mõisteti karistuse alla. Matias pidi ennast
fogu aja lastma nohkida ja tögada, ilma et ta oleks tohtinud
fellest vihastuda. Gest igale pahakspanekule järgnes oma-
forda karistus ühel või teisel näol.

Häärberis föödi ja joodi noore felli kulul terve öö. Mui-
dugi pidi viimane enda purju jooma, gest kannu tühjendamis-
fes ei tohtinud ta fellestki maha jääda, ja kannu pandi teda
tühjendama ka mitmel otstitud viisil.

Estimest forda elus tundis Mati, et maafera tema all
käib ringi, ning estimest forda elus ei mäletanud ta teisel
päeval, kuis ta oli öösi foju saanud. Ta leidis enda hommi-
kul täies pidu-ülifonnas, manist fortfunud, faelarätt määrdi-
nud, võõrast folkust. Agades haaras mehise oma walust
lõhkeva pea ümbert finni ja needis joomise pörgu põhja.

Alga täna peeti tööfojas pidu edasi. Matias pidi feda-
maid „peaparandust“ muretsema ja ise muidugi jälle kaasa
jooma. Weel kolmandal ja neljandal päeval oli fellide seas
neid, kes nurusid talt pidu tagatippu. Waene noor fellise
tänas taetvast, kui pidunädal viimaks ometi möödus. Ta
pea oli nii raske ja tasku nii tühi.

Uus eesmärk.

Esimesel ajal peale sellinemist maitstes Matias Lutz oma vabadust noore inimese himu ning õhinaga. Ta sirutas oma fohmetunud liikmeid, nagu ta ise naljatas. Glas lõbusasti häärberis ametiivendadega, käis virgasti perekondlikes sõbrides, keerutas pidudel tantfujalga, võttis osa väljafõitudest Wiimsesje ja Kosele, Tiffresje ja Soale, ega jäänud üheski pulmast ära. Oma aivala, rõõmsa, viisaka loomu tõttu oli ta iga, oma fileda välimuse ja taktikindla tantfu pärast eriti naiste juures lugupeetud. Alma Matias Lutz'ita ei olnud viimati enam üheski feltskonnas õiget eleivust.

Kuid Matias Lutz ei olnud mees, kellele niifugune ferge, ainult pealiskaudsele lõbule pühendatud elu pikapeale oleks meeldinud. Seesmisel sunnil, pool-ebateadlikult katsus ta elule anda tuuma, otsida sellele kõiges liikuvuses paigalseisvat keset. Tal pidi midagi olema püüda, tal pidi seisma eesmärk filmas, mida ivaja faatvutada. Seda nõudis juba auahnus, mis paisus tal loomuliku omadusena pões.

Matias hakkas jälle tõsisemalt tööle. Seda tegi ta ofalt töö enese pärast, mida ta armastas, uute ülesannete pärast, mis teda erutasid; ofalt aga fa, et foguda virga töö kaudu kapitali. Kapital on asi, mis tiivustab inimest, mis annab talle iväge ja ivõimu: seda ivõis Matias näha iga päev ja igal sammul. Ta tema foovis endale tiibu, igatfes omale iväge ja ivõimu. Lapsepõlvine viiletjus seisus tal veel selgesti filma ees. Kuis pidi isa ja ema, kuis oli ta ise pida-

nuud iwertifel higil rohmima ja rübelema, et hoida ainult pal-
jast hinge tuima, roidunud ihu sees alles — kõik dieti tüfi
aganase leitwa, takuste riiete ja haistwa suitsuhurtstiku eest. Tal
oli olnud õnn sest kurivast, ainult loomale omastest elust pää-
seda. Kas pidi ta siia seisma jääma, kuna redelil oli weel
pulk, mis wiisid kõrgemale? Ei, ütles ta enesele, püüa ronida,
niikaua kui suudad. Mida kõrgemal oled, seda magusama tun-
dega waatad ülalt alla — maha oma armetuma lapsepõlwe,
fogu oma haleda mineviku peale!

Sa Matias hakkas ronima. Oma tööga püüdis ta ro-
nida. Ta sai hoidlikuks, säästis niikaua kopikaid, kui neist sai
rubla, ja niikaua rublasid, kui neid sai kümme. Suba kujunes
talle filma ette armas pilt, kuidas tal on tõrd nii palju sa-
dasid, et võid mõne tiseriäri osta — juba kõdistas teda
meistri nimi ja meistri au.

Ta ei salanud enesele, et tee on piff ja waetvaline. Saada
tööga jõuaks, foguda sellipalgast kapitali — oi, see nõudis
kannatust, jõupingutust, enesefalgamist, kõige pealt aga aega,
palju aega! Teine suur takistus kasivas tolleaegseist oludest.
Sumptid ei tahtnud eestlast meistriks teha. Peeti wanast kõrgist
põhimõttest kinni, mille järele „mittesakslastele“ (Undeutsche)
ei awatud teed meistri au juure. Ehk olgu siis, et säherdune
fell oli mõne meistriga fogemata saanud sugulaseks, mida
just sagedasti ette ei tulnud, wõi et ta kosis saksa wõi saksa-
tunud meistri tütre naiseks, mida juhtus weelgi harvemini. Sa
Matiasse endine talupoja-seisus oli linnas kõigile nii tutaw.
Selliks ta kõlbas, osawaid ja usinaid töölisi oli meistri-isan-
datel waja, ent meistriks mitte, — seks oli ta alatu minevik
liiga wähe peidetud ja unustatud.

Seal pakuti Matiassele forraga ootamatult poolt awi-
taivat kätt. Talle pisteti nõiapulk pihku, millega ta takista-
wad kiivid teelt waetwata wõis kõrwale weeretada. Sage
rada paistis talle forraga filma — lage nimelt esimese waate
järgi.

Matias hakkas tähele panema, et meister Wittelbachi

noorem tütar vaatas tema peale pilguga, mida waetwalt wõis mõista wõõriti.

Mamsel Berta pidas imelikul kombel ikka weel neitsipõlwe, ehk ta aastatelt küll juba seal seisis, kus jõuka, lugupeetud kodaniku warapärija ei tohtinud seista, kui ta pole puruwigane. Sa mamsel Berta polnud mitte ainult terwe tüdruk, mitte ainult forralikult kaswatatud ja „koduste wooruste“ poolest iga teise kodanikutütre wääriline, waid teda ei wõidud nimetada jumetukski, kuigi ta polnud otse filmatorkaiva iludugea õnnistatud.

Neiu Berta oli nooremas eas paarile kofilasele, kes talle ei meeldinud, „annud korwi“. Tugedes oma lugupeetud perekonnale, weel enam aga oma pärandusele, walis mamsel Berta tol ajal palju. Oli tal ju oodata sulakapitali kõrwal kolmekordne kiwimaja ja — kui ta tulewane on tiskler ja footiib tulla koduwäiks — terwe suur äri, sest wanema tütre weimeiwaka oli meister teise, wäheha majaga, aga juurema wallaswaraga aurfasti täitnud.

Mamsel Berta walis, ja see sai talle saatuslikuks. Wane mad aga olid teda walida lastnud, sest et ta nüüd ju nende „ainus“ oli ja et nad ifegi walisid. Sel wiisil tehti kofilased araks, — nad ei tahinud nina põletada, nagu nende eelkäijad. Pealegi polnud Tallinnas jõukalt kodanikutütreist puudust — kodanikud elasid hästi makstud töö ja odawa elu tõttu kõig wäga toekalt, käsitööl oli weel kuldne põhi — ning weel wähem puudus oli Tallinnas ilusalt kodanikutütreist. Ka selle poolest käis nii mõnigi mamsel Bertast üle.

Wõib ka olla, et üks wõi teine kandidaat neiu Wittelbachi karakterist mitte kõige paremat ei kuulnud. Mammad ja tantad, kes käisid Wittelbachi majas koftwipidudel — need pidud olid tal ajal weel rohkem moodis kui meie aegu — leidsid wahest, et mamsel Berta polnud mitte üksnes näolt emaga wäga sarnane, waid ka oma seesmise mina poolest, oma rahunuma waimu, terawa keele ja sügawasti juurdunud uhkusega, mis kaldus nii fagedasti kõrkufeks.

Olgu kuidas on, mamsel Wittelsbach näis olevat kofilastel jäänud kahe filma wahale. Zuba häbenes wiisakas inimene küsida ta aastate järgi. See muutis neiu meele nii mõrudaks, et ta löi weel hiljuti ühele weidi elatanud tahtjale otse taju-himust trotslikult suu peale.

Ta näis weelgi tahtivat oodata.

Keda?

Seda noort felli, endist talupoissi, kes oli temast ligi neli aastat noorem, kessel polnud muud kui file nägu ja nädalapalk ning — mis kõige kaaluwam — kelle wanemad elasid küla suitsusaunas ega kõnelnud sõnagi saksa keelt!

Mõte oli Matiasegi meelest esiotja nii weider, et ta raputas aina pead. Berta Wittelsbach ja — tema! See seisuse-uhkeim kõigi uhkete seast ja — Mait Luts, keda meister ford ta madala sünni pärast ei tahtnud õpipoisiks wõtta! Matias arwas end ekshiwat. Wõib olla, et mamslile ta wälimus weidi meeldib, ta iseloom, ta rõõmus meel. Aga sellest kuni — selleni on weel pikk tee... Ja ta püüdis oma nähi-feid maha salata.

Aga nad tulid jälle, kordusid. Ja nüüd harjus noor fell enesele ütlemata: Kes teab? Naisterahwa süda olla suur mõistatus. On ju ennegi juhtunud, et kõrge himustas madalat, rikas waest... Armastus teha noorigi neiusid wahel peast segaseks, mis siis mitte ka wanemaid — pealegi neid, kelle walik on juba kofku kuitwanud...

Matias arwas, ta oleks kofe nõus, kui mamsel Berta aga tahaks. Tema esimene pilk ei langenud mitte naise, waid selle peale, mis kõlkus naise küljes. Ja seda oli palju. Waese noore felli kofhta pärastu palju. Meister Wittelsbachi koduwäi — üffi seegi maksis midagi, see paljas nimetus. Ja siis suur forralik äri, ilus kolmekordne maja ning waka põhjas, muu wارا all, kulda — arwatavasti head kamalutäied koflast kõliseiwat õnne!... Mati, ole õnnelik, ära lasse niisugust kääst, teist pole nii fergesti leida! Kas sa ei näe, ei kuule, ei katsu kääga, misugune nõiatwõim on rikkuusel! Kas sa pole

alama inimesena foorufesi küllalt närinud — võiksid ivarsti istet võtta ka isandate lauas! Kas ja pole hõõvelpingi kallal küllalt tufferdanud — võiksid edaspidi käed ford ka puusa panna!...

Usjal on muidugi ka oma halb fida: Berta ivanemad. Nende hingese ei taha lugu teadagi naljalt mahtuda.

Küll pidas meister Wittelbach kaineft, aufaft, töövorgaft ja tööofaivast fellist suurt lugu ja ennustas talle ifegi head tuleviffu — iveel enam: ta näis teda armastavat nagu oma poega. Aga meister Wittelbach oli ifka meister Wittelbach ja Mat Luts — Mat Luts. Kuigi meister Wittelbach ife oleks tahtnud — teifed ei tahtnud, feltskond, felle mõjule meister Wittelbach alistus, oleks olnud ivastu. Ja fes tahaks heituda meelega feltskonna ivande alla.

Palju kardetaivam aga oli iveel emand Wittelbach. Mis-fugufe ülalt alla waatega ei kõnelnud fee püftminaga fõ-danlik kõrgus igaft „mitte-felfufefohafest“ inimeseft, millife põl-gufega kõigift alamaift teenijaift! Talupoeg muidugi oli elukas, felle peale ei maftnud waadatagi. Ja nüüd fujutatagu en-dale, et Mati ifa ivõi ema ford tuleb linna poega waatama, ja felle poja naine on Wittelbachi emanda lihane tütar, ja fee peab neid „paftlaprantslafi“ ivastu ivõtma, nendega läbi käima ja nendega kõnelema — „maafeelt“ kõnelema! See oleks ju teater! Kometimäng tervele linnale!... Mati mäletas iväga häfti, mäherdufe nina ja fuuga läfs meiftri emand temaft ja ta ifaft, wa Konna Saaguft, mööda, kui fee linnas käies paar fõrda oli poja poole fiffe astunud. Emand põlgas neil fõrtil poega ivift iveel enam kui ifa, feft mifs ivõttis poeg, meister Wittelbachi fell, niifugufe inimese üldfe jutule? Talu-poeg jääb talupojaks, kuigi ta fõdanikuks on faanud — ivõis emand endamifi mõelda.

Sah, need olid fuured tafistused, mille ivastu ferge ei oleks ivõidelda. Kuid mis puutus ivõitlusfe, fiis ivarustas mamsel Berta Matiaft ufaldufega. Sel tüdrukul oli perekonnas mõju. Ta feifis emaga ivõimu pooleft ühesugufel afimel. See mõju

põhjenes esiteks suurel armastusel, mida kandfid ivanemad neile ainumaks lapsfeks jäänud tütre ivastu; mamma õrnus oli feda sügavam, et ta arivas tütre nii mitmete luhtaläänud fosjade pärast oleivat õnnetuma. Teisfeks põhjenes Berta mõju ta ivifas, julges ja teovõimfas loomufes. Nii mõnigi ford oli ta oma tahte, kõigeft ivastupanefuft hoolimata, läbi ivõidelnud. Ses fuhtes ei annud ta emale, feda majas nii iväga fardeti, palju järgi.

Lahtisfeks küsimufeks jäi Matiiasele muidugi, kas ta nähi-fed mamsel Berta kalduvufest tema poole, millele ta fogu oma õhulosfi ehitas, seisavvad tõe põhjal, see on, kas neuu kandis tema ivastu tõsifemaid tundmufti südames, ivõi aga leidis ta ainult meelditva poifti oleivat, fellega ajatviiteks ja lohutufeks sünnib sõbrustada. Mis puutub Matiiasesse, siis oli ta nõu kindel Bertale igal iviifil ivastu tulla ja tema tundmufti, kui neid olemas, edendada; feks oli pakkumine liiga suur, liiga tulus ja jobis hästi noormehe ahnete ja auahnete plaanidega. Matiias oli pidanud nii kaua käsu all olema — nüüd ta tahtis ka ife ford käskima hakata. Selle eesmärgi faatvutufeks oli hea küllalt iga pakutatv ivahend.

Kas ta teda ivõiks armastada? Seda küsimuft ei pannud Matiias enefele ettegi, ja kui ta feda ford tegi, siis kostis ta enefele ärimehe südamerahuga: Mis mitte? Mis tal iviga? Kindel on, et temaft faab hea perenaine, ja see on peaafi. Natuke tige, natuke tujukas — noh, fellega faab mõiftlik mees läbi, nagu läbi faab meister Wittelbach omagi õrnema poolega. Kus? Või ilu siis patta pannakse! Sa ega ta nii inetu olegi. Piif, sihvakas neuu, iveidi kõhn ja kolletu, aga elavvad mustad filnad peas ning paksud turivas-pruunid juuf-fed. Kui paneb pühapäeva-ehTED ümber — ta armastabfi käia peenesti riides — siis ära ütle midagi! Armastus — küll see tuleb, kui teda iveel ei ole. Ent Matiias arivas kindlasti, et tal feda juba ongi. Sest miks ta muidu nägi mamsel Bertaft nii fagedasti und, miks püüdis ta teda iga päev näha, temaga kofku faada, ootas teda foju, kui ta oli

ivälja läinud. Tal idanes kahtlemata midagi südames, seda arivas ta iga päevvaga hakkavat selgemini tundma...

Matiaase otsus, meistri tütrele hakata tõsiselt lähenema, sai kummalisel kombel hoogu.

Tal oli võistleja. Asna ligilähedal. Iseäranis kardetaiv ta küll ei olnud, aga kõige ausamas südames peitub inimlik-halbu impulsse: Matiaast huvitas, talle tegi löbu tuupida seda võistlejat kõrvale, teda seega haavata, vihastada. Ta maksis kätte sellele mehele, sest see oli teda palju aastaid pitsitanud, oma põidla all pidanud, talle nii fagedasti ülefohut teinud, temale oma põlgust maitsta annud.

Oskar Brandti meeles mõlkus nimelt ka mamsel Berta — või õigemini: see, mis kõlkus mamsel Berta küljes. See mustaverd windunud ivanapoiss, kelle meelekohad juba hallendafid, oli ivarsti peale seda, kui neiu Emiilie sai mehele, meistri nooremale tütrele hakanud liginema. Tasa ja targu — iwaadeldes ja oodeldes. Aga, nagu töökojas käis salajutt suust suhu, märganud neiu Berta ta nõu ja annud talle ivarsti arusaadavalt mõista, et ta pole soovivataiv. Neiu Berta oli tol ajal noorem, ta ivalik suurem ning ifand Brandt ivanadlane ja kasina mehise iludusega.

Brandt astus tagasi. Aga mitte jäädavalt. Ta mõtles: Noh, otfi ja oota siis! Mul on aega. Wiiaffe sind ära — ei ole midagi parata. Jäetakse sind siia, siis olen mina platsis. Nii mõnigi neiu on unustatud istuma, ja nii mõnigi neiu on ivõtnud ärapõlatud kofilase pärast ivastu. Pärast, kui ukseefine on ivagufaks jäänud, pärast, kui kuiivanud lilledele, kolletanud kirjadele, kahtwatanud lootustele kuskil kummutinurgas ivagune haud on kaevatud...

Kuid peagi hakkas ifand Brandt midagi märkama, mis teda enam vihastas kui kartma pani. Mamsel Berta naeratas ivastu sellele talujõrnikule, kes teda, Brandti, oma ette-tükkiva ninatarkusega juba nii kaua tüüdanud. Selle sõbrustamise otsad ei ivõinud küll kaugele ulatuda — selle eest ivastutas Wittelsbachide kodaniku-au ja kodaniku-uhkus. Aga

ivõis siis Brandti-ijandale midagi olla mõrudam kui see, et teine seal nahka joendas, kust tema ära tõrjutud. Ja veel misjugune teine!

Oskar Brandti avastus tõi Matias Lutzile tüütavaid hõõrumisi ja ivehklusi. Wanafell ei kõnelnud temaga enam pea ainuist lahkemat sõna, torkis teda nõeltega ja andis talle seljatanguseid hoope. Runas ja kus ta iganes ivõis, seal püüdis teda meistri ees määrida. Õnneks oli see tõditlus Matiasele enam tüütav kui hädaohtlik, sest ta jõudis ja oskas hoope pareerida ning meistri usaldus tema ivastu polnud kergesti kõigutataiv. Wastase waen hässitas teda õieti ainult taga, et kiiremini püüda eesmärgi poole, kui see wahest muidu oleks sündinud. Sest kättemaks on magus.

Matiaase asi edeneb.

„Sa kelle paneme me siis teie auväärt majast kirja? Berta — see on muidugi esimene. Aga mis mamma ja papa teevad? Just sügisel, kui mets oma rohelistele rüüle punased-kollased linnid külge õmmelnud, on Soa taevalik. Papa, higistamist pole sul ka karta; sinu kallist minast ei tula sügisel jahedusel midagi ära.“

„Aga kuhu jääb minu õörahu — ma tänan!“ vastas meister Wittelbach oma ivanemale tütrele. „Ma tunnen neid väljasõite, iseäranis Soale; teel lase oma luud-kondid kivi-
del pudiks põrutada, siis jookse mööda metsa ringi, ei asja ees ega teist taga, ja viimaks maga veel heintel võdi õlgedel, kus liikmed sul külmaist rõskusest tarduvad. Sa võdi ja seejuures saad filmagi finni. Teie noored padisete ja kiltate terve öö... Ei, jätke mind rahule!“

„Sa mind ka,“ otsustas mamma. „Oleks see mõni ligem koht, kust samal päeval saaks tagasi. Aga Soale! Kolmkümmend iwersta sõita ja siis veel õõseks võõrasse kohta! Ei, seks olen minagi juba liiga ivana!“

Südame põhjas olid Emiilie ja Berta vististi üsna rõõmsad, et ivanemad kaasa ei tule; nad oleksid terve aja pidanud nende ülevaatuse all seisma, ja see oli tülitav. Aga nii moodu pärast nurusid nad nende kallal edasi ja püüdsid nende ivastupaneku põhjusti nõrgendada. Kui miski ei mõjunud, tegid samuti moodu pärast nukrad näod. Papa kaasatulekut oleksid nad siiski soovunud; ta võdis olla mõnus ja

lõbus feltfiline. Aga mamma oma igaveste kombeõpetus- tega sai lõbustustel, kus noor inimene meelesdi natuke waba- malt tahab hingata, otse piinlikuks.

„Kahju, wäga kahju,“ fordas emand Emilie Stern- feld, padipehme lustilik naisufe, kes oma mitte wähem lihawa ja sama elurõõmsa mehega ettewõtte tippu oli astunud. „Siis ei ole teie majast kedagi muud kirja panna kui mu õefe ja — kes siis mõistlikumaisf fellidest? Muidugi wist ifand Brandt?”

Berta kärsutas nina.

„Noh, mõistlik ta wõib olla, aga lõbus mitte — seda tead ifegi. Wõiks parem jääda kutsumata.“

„Aga kes siis? Ma olen teie fellid juba üsna unu- stanud.“

„No, kõige pealt Matias Lutz,“ hüüdis mamsel Berta häälega, millest kuuldus nagu pahandus õe ülearupe küsimuse üle. „See on ju enesest mõista!“

Emand Wittelbach oli täna hommiku, nagu tihtipealegi, teadmata põhjusel tufane. Nüüd anti talle asja oma pakit- setwat füdant weidi wälja puistata. Ta wõis jätkata jutlust, millega ta juba paar forda ennemini oli algust teinud. Mida nägid teised filmad majas, seda nägi tema film ammu- gi. Seks oli ta ema ja — emand Wittelbach pealefauba.

„Wõi ‚kõige pealt‘ — wõi ‚enesest mõista‘,“ algas, ta, lüües käed lafsudes lauale. „Kas kuuled, Georg! ‚Kõige pealt Matias Lutz!‘, ‚Enesest mõista, et Matias Lutz!‘ Matias Lutz fiin, Matias Lutz seal! Matias Lutz täna, Matias Lutz homme! Ilma Matias Lutzita ei ole ilmas enam midagi — ilma temata ei wõi enam wäljafõitugi ette wõtta! . . Georg, see on finu tütar, kes nõnda mõtleb, ja finu õde, Emilie! Ja see kestab nüüd juba pikemat aega — see häbi, see — see nurjatus. . . Matias Lutz peab minema prei- lile laternaga järgi, kui see jääb pimedani kuhugi külle, ja preili jääb ifka pimedani, sest siis on Matias Lutzil asja minna preilile järgi. . . Suba laenatafse Matias Lutzile raa- matuid lugeada, juba küsitafse talt uute wäljajõimbluste kohta

nõu, juba aetasse temaga läüvel juttu, juba kufufutasse teda pühapäeüua päraftlõunail kohüüle. . . Läheneb aga Matias Lutz jünnipäeüu, fiis on preili õõd ja päeüuad kibedas töõs: fiis õmmeldasse, heegeldataffe, tikitasse kas üõdi näpuõd iverifeks. . . Ütelge mulle nüüd, armsad inimesed, mis see kõif tähendab? Sa ei ole ju enam lapsuke, ja peakfid teadma, mis kõlõbab ja mis mitte ei kõlõba. Sa peakfid üvähegi hoolima meie maja ja perekonna heaft nimeft! Kõif inimesed majas irüüütaüuad juba — efs neil ole ju filmad peas ja kõrüuad kah. . .“

„Mamma, ma ei ole midagi falaja teinud!“ hüüüdis Berta, felle kõrüuataffad olid lõõnuõd punetama.

„Salaja! No, see puuõub üueel!“ Emand Wittelbach toetas käed üõõitlufhimulifelt puufa. „Üga kes sedagi teab! Pole ju minu filmad igal pool! Ütle mulle ainult, mis on felle imelikü sõprüse taga? Mis otstarüue on fel — kuida ma pean ütlemä? — fel rumalal lekutamifel, fel alpmifel? Matias Lutz ei ole ju mees, kellega finufugufel tüüdüruful kõlõbaks fel üüüfil läbi käia!“

„Matias Lutz on meie kõige tublim fell,“ kaitfes end mamfel Berta, kuna tal puua nüüd hakkas üualguma ka põõski ja filmatüualgeiõse. „Seda tõendab papa üga päeüu.“

„Soo! Ja fellepäräaft pead fina temaga sõbrustama!“ naeris mamma mürgifelt. „Ma näen, terüue aõi on üväga kaõhtlane. Ma pean filmad hõidma paremini laõti, ja fina, Georg, teed seda ka! Seda nõuüab meie maja au, mida finu tüüütar kipuõ unustama.“

Mamfel Berta füüda hakkas täis faama. Ta filmad üälkufid.

„Ma arüuan, nüüfugufü üualüuet ja üuaritsemifü pole minuwänuõfel lapsfel enam üüaja,“ üuastas ta nähüüafalt. „Ma tean juba mõnda head aastat üfegi, kuidaõ meüüster Wittelbachi tüüütar ennaõft peab üüal pidama, ja tean ka, mida üüõlgnen meüüster Wittelbachi maja aule. Sellega ma ei eõfi

enda ega oma maja au wastu, kui mõne lahke sõna räägin wiisaka, ausa ja alandliku inimesega, kes meie majas nii kaua on elanud, kes siin on üles kasvanud."

„Aga meil on ju veel teifigi selle, kes on õpiõpipoistest meie juures olnud! Miks sa siis ka neid oma lahkefega ei õnnesta?"

Aga mamsel Berta ei jäänud wastust wõlgu, kuigi ta oli kitsikufes.

„Teised pole minu lahke wäärilised. Ma wõin lugu pidada ainult inimestest, kellel on midagi peas. Sa näed ju, mamma, et isegi papa ei põlga Matias Eutzi feltfi. Kui mitu korda ei ole nad koos käinud Hartmuthi ja Koffski*) juures ja Kanuti-gildis ühes lauas kaarte mänginud. Miks ei lähe siis papa mõne muu selliga Hartmuthi juure wõi Kanuti-gildisse? Oskar Brandtigi ei austata liiga fagedasti oma feltfiga."

Meister Wittelbach kõhatas. Talle oli piinlik, et tema isik kisti riiu sekka. Aga nüüd ei olnud enam pääsu. Suba pööratigi suurtüki ots tema poole.

„Sa, wanake, sina pole tõesti mitte süüist puhas," tuli esimene pomm. „Sina teed selle endise külapoisi liiga ninafaks oma ülijuure sõprusfega, kuna sa sellega haawad teifi töölist, kes kõik on häist kodaniku-perekonnist. Matias Eutzil wõib olla peas ja kätes mis tahes, aga meie ei tohi unustada, kes ta on sünni poolest ja misjuguheid wanemaid ta omaks nimetab."

„Kuulge, lapsed," ütles papa Wittelbach ja tõstis ähwardamisi sõrme, „jätke mind oma sekeldustest wälja! Mina käin oma sellidega nõnda ümber, kuidas mulle näib olewat tulus ja tarwiline. See on mulle enam äri- kui eraasi. Ma ei soowiks mitte, et Matias Eutz minu juurest kord ära läheks. Sa teie teate wäga hästi, et noored sellid meelstasti kofta wahetawad. Ma püüan teda sõprusfega enese

*) Tolleaegsed joogimajad Tallinnas.

külge kõita, sest mul on teda tarivis. Ta on minu äriks nagu uut hoogu toonud — ja, ja, armas Sanna, just sama Matias Lutz, ära kehita ühtigi õlgu! Minu mööblid on praegu Tallinnas kõige otstaitavamad. Kellel vähegi maitset, toob oma tellimise minule. Ma ei karda praegu ühtegi võidistlust. Aga kust see tuleb? Suurelt osalt Matias Lutzist peast ja sõrmedest. Niisugust selli niferdustööde peale pole mul enne olnud. Mida tema kõik välja ei mõtle ja kofku ei fantaseeri! Juba räägitakse Wittelbachi mööblimeest, Wittelbachi niferdustöödust. Juba hakatakse Wittelbachi mööbleid jälgendama. . . Kas kuuled, naine? . . . Ja nüüd ära enam nurise, sest et ma pean Matias Lutzist lugu.“

Matias Bertal oli hiilgavalt filmil pealt kuulunud. Ta vaatatas mamma otsta, ja see võidurõõmlik pilk näis hüüdvat: Kas kuuled nüüd! Seda räägib ju oma mees! . . . Emand Wittelbach aga lõi pahaselt käega:

„Mis sa nüüd jaunad, wana! Lutzist töö eest minugi poolest müts maha, aga sellepärast ei võid sa teda veel mitte teha oma südamesõbraks. Tunnista parem õiglaselt: sulle meeldib tema loba, sellepärast otstid tema seltsi.“

„Noh, ma ei taha sugugi salata, et Lutz meeldib mulle ka oma jutuga,“ tähendas meister piipu toppides. „Seda parem ju, mida rohkem tal häid omadusi. . . Nii kaugele aga — seda pange tähele, lapsed, iseäranis sina, Berta, — nii kaugele ei ulatu minu südamesõprus Matias Lutzist vastu ometi mitte, et võtaksin ta wäimeheks. Seda sina, naine, näid kartwatki. . .“

Mitte ainult Berta ei kohkunud sest ootamatult väljalompitud sõnast, waid ka emand Wittelbach, kuigi tema teisel põhjusel kui tütar. Mamma meelest oli nimelt juba paljas sõna „wäimees“, öeldud Matias Lutzist kohta, ehk küll eita watas mõttes, otseku teotus.

„Wäimeheks?“ kordas ta ja hakkas lõikawalt naerma. „Ei, Georg, niisugust kartust mul veel ei olnud. Ma arwan, me oleme kõik veel terve mõistusega, ka Berta ise.

Sah, laps, jeda loodan ka finust weel! Ma tahtsin find ainult hoiatada. Sa pole küll enam plikake, aga ka küpsen inimene võib vahel astuda effisamme."

"Kas nüüd on jälle rahu?" küsis ümmargune emand Sternfeld lustakal muigel. „Kui ma väljasõidukaivatsuse kohta igas perekonnas nii pikki vaidlusi peaksin kuulama, siis oleksin enne hull, kui valmib nimekiri. Sina, Berta, tead nüüd, et ja Matias Lutz omale meheks ei saa. Tõmba talle riist peale ja oti omale teine! Seega on tüli lõpetatud. . . Ja nüüd õelge mulle, kes tuleb kaasa, kes mitte. Sporlederid, Rühned, Wiegertid, Lehmfuhlid, Grünbergid — kõik võtavad osa. Mõned nende paremaid sellidest ka."

"Kui juba selle võetakse kaasa," ütles emand Wittelbach, „siis nõuab lihtne viisakas, et te kutsute meie ärijuhigi."

"Hüüva, paneme härra Oskar Brandti kirja. Sina, Berta, lae järgi kuulata, kas ta tuleb. Aga Matias Lutz? Pean teile ütleva — mitmelt poolt on soovitud, et teda kutsutaks. Teate ju, ta on hea tantsija ja huvitav seltsiline. Seda soovi avaldasid mitmed noored tüdrukud. Nende meelest oleks otse imelik, kui me Lutz mitte ei kutsuks. See sünnitaks halbu oletusi. Ja kas on meil jeda tarvis?"

"Siis kirjuta ka see suur Matias Lutz üles!" hüüdis mamma osataivald. „Aga sel puhul tahaksin ma ise kaasa sõita!"

"Hurraa! Tore!" lausutas Emiilie käsi. „Mamma tuleb tütrele kaitseingliks kaasa! Nii on kõik kõige paremas korras!"

Mamsel Berta aga ohkas. See väljasõit, millest ta nii rõõmustunud, oli talle korraga vastumeelt.

Papale aga, kes läks töökotta, tehti ülesandeks Oskar Brandtilt ja Matias Lutzilt küsida, kas nad soovivad kaivatsetud lõbusõidust osa võtta. Mõlema poolt toodi Sternfeldi-emandale jaataiv vastus. —

Terive futvi oli olnud külm ja vihmane, sügis tõi aga sooje, selgeid päevi. Seda tarvitasid linlased, et nautida

nurjunud fuvelõbusid tagantjärgi. Nii tekkis siis ka Sternfeldi abielupaari väljasõidu-uid septembri teisel poolel. Taheti ära sõita laupäeval pärast lõunat, õõbida Soal ning teise päeva õhtuks jõuda tagasi. Kaunis Soa oma hurmaiva puuestiku ja fofega oli tol ajal jõukamate tallinlaste kuulsamaks väljasõidu-fohaks.

Woorimees Rosenbergit tellitud pitad ja laiad „perefonna-troskad“, millesse igaihesse mahtus kuni kümme inimest, ootasid härraseid Harju värava ees lagedal platfil. Jaani kirikut seal tol ajal veel ei olnud. Minult Lasteaed oma noorte lopsakate puudega seisis tumeda wallimüüri jalal. Harju värav, mis lahutas linna lõunapoolsest alevist, oli oma keffaegsel kujul veel ülal — tõsine, hall, tugev ja vägev.

Wankrite juure kogunes määratud tunniks suurem seltskond rõõmsaid inimesi: enamasti noored neiu ja emandad oma austajatega ja meestega, nende seas ka mõned käbedamad mammad ja papad. Lüdrufud ja õpipoisid kandsid paigale raskeid, suupärase teemona ning nappi- ja weinipudelitega täidetud korve, mis mahutati hoolikasti sõidukeisse. Kui leiti kõik osatõitjad koos olevat, roniti kõrgeisse troskadesse, kus juures tegi fawaleridele suurt lõbu daame haarata piha ümber tõdi faenla alt, et neid tõsta üles istmele. Istudes tehti üldisel nõudel tõdi vähemalt nõusolekul „kirju rida“, mille juures emand Wittelbach asja nõnda oskas juhtida, et Berta ei saanud mitte Matias Lutzi kõrvale, waid tema enese ja ühe meistripoja wahese, kuna Matiasele naabriteks juhtusid keegi ilus neiu, ühe wanafelli tütar, ja selle isa — lugu, mis Bertale sugugi ei näinud meeldivat.

Lakkuwatel piitfalloõfikidel ja seltskonna wallatut naerul weeresid kõik neli hiiglawankrit minema — möõda wallikraati äärt Loompea alevi ehk „Kassifaba“ poole. Waevalt oldi „ragatfakt“, see on linna tollipiiri waltast, läbi sõidetud ja lagedale, tolmusele maanteele jõutud, kui maad anti lõbulaulule. On ju laul ja flaverimäng — kodaniku- laste parema hariduse tunnus — Tallinnas alati väga kodus

olnud; pealegi oli ilm imefena ja seltskonna tuju seepärast kõige parem. Ahtaegu aivati mõned pifa kaelaga pudelid ja lasti reinveini karikas ringi käia.

Berta Wittelbachile algas nüüd piina-aeg.

On olemas ivanemaid, kes peavad oma lapsi iffa lasteks, olgu viimastel kas ivõi hallid juuksed peas. Nad püüavad neid iffa iveel kasvatada ja innukalt õpetada.

Emand Wittelbachile näis kahetümneseltsme-aastane Berta iffa iveel olevat sama Berta, kes käis kord lühikeses kleidikeses, passikeses otšas punane südlint, aabitsa ja tahviliga tanta Raupachi juures koolis. Samad õpetused ja noomitused, tõrelused, karistavad pilgud, mis talle toft ajast nii tutaivad, hakkasid praegugi ta peale maha sadama, kuigi niisugusel iviisil, et seltskond sest liiasti palju märku ei saanud ivõi — saama ei pidanud.

„Berta, kuidas sa naerad!“

„Berta, kuidas sa räägid!“

„Berta, kuidas sa selle inimese otša ivahid!“

„Berta, kuidas sa istud!“

„Berta, kuidas sa hoiad käsi!“

„Berta, miks sa nii kaua ühega kõneled!“

„Berta, kuidas on su kübar peas!“

„Berta, kas sa ei iitfi oma juukseid kohendada!“

„Berta, kas sa ei näe, kus su kleidifaba ivedeleb!“

Nõnda fogu tee. Üks piste teise järele. Iga iviie minuti pärast tundis Berta mamma sooja suud oma kõriva küljes ja näuhti oli teda jälle hammustatud. Võõrad ivõifid küll mõelda, et mis peaks Wittelbachi emandal olema nii tihti tütrele kõriva sofstada? Tutaivad aga teadfid seda: emand Wittelbach kasivatas tütart. Sa seda ei ivõidud huffa mõista. Tütred kasivutati enam-ivähem üldse nõnda. Seda nimetati hoolfaks kasivatuseks. Mõni noorem meesterahivas ivõis seeüle ivahest naeratada, et kasivatataw juba ife oleks ivõinud olla kasivataja. Iga ivõi fiis ivanema õpetus on kunagi halb. Sa nõnda ei pandud Berta piina suuremat tähele.

Neiu ise aga tundis enese nufuna, feda traadist tõmmati: nüüd lahuta käsi, — nüüd nokuta pead, — nüüd tee suu lahti, — nüüd pane suu finni, — nüüd istu maha, — nüüd tõuse üles! . . . Nooremas eas ei pannud ta feda nii tähele; ta oli harjunud nägema, et teisiigi noori tütarlapsi nõnda õpetati. Aga nüüd, kus ta häid ja peeni kombeid suumuigutamifest funi naermiseni juba ifegi põhjalikult arivas tundivat, nüüd ta tundis enda sellest alaliseft komandamifest waeiwatuna ja alandatuduna. Kodus ei olnud asi weel nii paha: seal jäeti talle pisut rohkem wabadust, wõi õigemini — Berta wõttis omale feda. Aga häda talle, kui ta sattus ühes mammaga kuhugi feltsfonda! Seal ootas teda pörgu ise. Ja pääsu ei kusfil, fefst tütar ei wõi ju emale wõõraste inimeste ees wastu hakata!

Emand Wittelbachi taktikast selgus muidugi ta tahe: mida wiisakam, wooruslikum tütar, feda paremad wäimehe-lootused. Just nüüd, kus neiufe libises juba kiiresti „allamäge“, pidi ta kuidagi wiisi nooremate seast wälja paistma, ja mille muuga fiis kui oma woorustega.

Mammade wõi tantade walju ülewaatuse all seifid teadagi teised neiud feltsfonnas. Nendegi peal wiibis alatafa mõni waritsew film, nemadki pidid teadma, kuidas nad naersid, kõnelesid, istusid ja käsi hoidsid. Wahe oli wahest ainult waljusefkraadis, mida ülewaatusel tarwitati, ning kafinamates noomitussõnades. Ja fiiski murdis nii mõnigi noor süda wahel pitsitawad pidemed ja saatis elawa ning kõlawa naerulagina finatwasse õhku, meeles pidamata, kui laiali ta suu seejuures tohtis minna ja kui palju ta hambad huulte wahelt tohtifid paista.

Boolel teel, Wääna-Posti ehk „Kuldse Päikese“ trahteri juures, peatuti, et hobuseid hingatada. Wsanda tellifid õlut ja limonaadi, feegi istus wana, elust tüdinenuk flaiweri taha, mille hääl oli pigemini ägamine kui hellifemine, ja piinutas temast wäikese polka wälja. Urgfelt heitusid kaks paari kofku ja tegid mõned ringid üle konarliku pörandu; weel kaks ilmusid

efile — siis aga kõlas mammade vägijõna: „Küllalt! Kõrtsis ei tantfita!” Sa mõni minut hiljemini läks teekond edasi.

Trahteri juurest pöörduti teisel teel Wääna mõisa poole, sõideti sellest mööda ja tunni aja pärast hakkas paistma Soa lossi suur, fena puiestik ning ivarsti ka kofe mühin kostma.

Soa mõis oli tol ajal krahiv Bencendorffi omandus. Maastiku lossi ümbruses, looduseilu poolest ühe luulelisemaiselt Gestis, oli krahiv suurte kuludega aednikufunsti abil muutnud moodfaks ilupuiestikuks. Puhtad liivateed looklesid risti-põigiti läbi lofsaka segametsa, hoolega arendatud lillepeenrad ja lehtlad ehtisid nägusamaid paiku, sihvafad kaarfillad wiisid üle jõe, mis wahunas all kaljuste kallaste wahel lähedal kohawa mere poole. Kõikjal leidus pinke ja laudu puhkamiseks, kõrge kallasmaa kaljude wahelt imbuivatele allikatele ja ojakestele oli kunstilikke tõfkeid tehtud, nii et tekkisid wäikesed kofed, mille wefi kogunes alamal päratu suurtesse, waagna moodu konnakarpidesse, et üle nende ääre edasi, wäikeste mäefillafeste alt läbi, suure jõe poole joosta.

Kõige ilu kroon ja tipp aga oli muidugi kof. Keila jõgi purskab keset hurmawat puiestikku, villa laadi tornilise lossi wastas, umbes kaheskateistkümnne jala kõrguse joana üle paalademiku ääre alla madalamatele sihtidele ning suurtele raudkiwidele. Keiwadel ja sügisel, kui iwett rohkem, on waade waljusti mühawale, kiwirahnudel walgeks wahuks ja tolmuks muutuwale kofele üpris imponantne. Jõe kõrged, rahnulised kiwikaldad, tumerohelisest metsast palistatud, aina ülendawad romantiliselt looduspilti.

Wäljasõitjate jaoks olid kohalises trahteris tarivilikud ruumid. Seal iwõis puhata, süüa, juua, tantfida ning öömaja pidada. Magamiseks muretseti õlgi, õlgotte — padjad ja waiwad toodi enamasti kaasa.

Päike oli juba wajunud metsa ja mere tahä, kui feltsfond jõudis pärale, aga läänetaewas hõõgus weel sügaw ehapuna, mis heitis metsa, wee ja kofewahu peale kulda ja purpurit. Puud ja pööfad haljendasid weel. Ainult siin ja seal,

tumeda roheline seas, ruskas mõni õrnem puuke kollaste võdi tulipunaste lehtedega, seistes nagu leelides.

Seltsfond ei mõelnud puhkamise peale. Kohe võdeti ette esimene käik kose juure ja sealt läbi metsa merekaldale. Peale joo ühetoonilise kohina sügavat rahu, magus vaikused igal pool. Metsatavaim kõndis kuulmata sammul läbi puuestiku ja suigutas oma lapsi uinuma. Lehed ei libistanud enam, lillede pead ei liikunud ja linnud pistid vaikivad nofad tiitva alla: ainult mõni kala sulpsatas kord jões ja mere poolt kostis ühe tajakata murelik hüüd.

Sel pühalikul vaikusel, mis hällis hinge falaiatufusel, otsis nii mõnigi noor käsi salaja teist ja nii mõnigi noor film sulas teisega kokku.

Matias Lutzile ei juhtunud seda. Emand Wittelbach oli Bertas finni nagu takjas. Jäi ta kord juttudes tütreft natuke maha ja püüdis Matias neiule falgagi seas ligemale nihkuda — kofe tempas mamma nagu maa alt nende wahete ja tüüris tütre kellegi teise, seisufekohasema meesterahwa poole, kelleks ta Oskar Brandtigi näis lugeivat. Wiimase käsi oleks võdinud väga hästi käia, kui ta Berta südant oleks suutnud liigutada. See aga jäi ta vastu jääfeks ning neiu oskas tema feltfist ifka jälle tähelepanematult wabaneda.

Warsti laotus mere file peegel ehatvärwite wirtwendufel feltsfonna ees. Rannas, mõlemal pool jõesuud, walgendawa liivapalistuse äärel, seifid üksikud kalameeste-hurtfikud, mille efiitel, tulpade peal, kuitwafid märjad wõrgud, kuna lapsed linawalgete juustega, ainult räpased färgifefed seljas, fükitafid mängides liitwaaugul võdi wiskafid murul fetast.

Mõned mamslid leidfid waatepildi luulelifeks, teifed maalilifeks. Käifid waimustatud hüüded, tunderiffad ohked. Targutati magufast idüllift. Matias Lutzile aga tuli, waadeldes neid wiletfaid tahmaonnifefi ja nende ümber roomawaid suurekõhulififi ja peenekoitwalififi lapsi, ta enefe lapsepõlwo meele, ning füda heldis tal pões. Need mamslid ning emandas ja ifandas, kes leidfid pildift nii palju luulet, jätfid küfimata,

kas neil lastel on ka midagi kõhus ja kas nad oma tafu-färgifestes ei külmetu rõskes sügiseses õhus. Matias aga teadis, millega neid toideti, ja nägi, kuidas nad, näoft finised kui jõhvikad, külma all kannatafid. Kui feltskonna tähelepanef pöördus muudele asjadele, astus Matias laste juure, kõneles nendega ja pistis neile oma jalutusele kaasa võdetud paar võileiba pihku.

Bimedus walitfes juba mere ja metsa üle ning tähed wilkufid taewas, kui pöörduti trahteri poole tagafi. Üfemed kahes ruumis, ühes naistele, teifes meestele, olid juba walmis, kui saabus feltskond, samuti kaks pikka lauda õhtusöögi jaoks, mis kaetud enamasti kaafatoodud jämedate talupojalinadega. Rõõmsa föömingu järgi poeti õlgedesse, et karastada liifmeid homse rännaku wastu.

Seltskonna noorem osa tahtis juba warakult üles tõusta. Neiud ja peiud olid ifekeskis salaja kofku rääkinud, jättes wanemad inimesed rahuga magama, minna kella kuue ajal mere ääre päikese tõusu waatama. Nõnda fündiski. Tasa-hiljufefi koboti afemelt, ruttu rõiwastuti ja kaoti. Oskar Brandtffi oli wanade filda loetud; ta norskas kahe meistripapa wahel magufasti, kui wallatumal feltskonnal oli õomaja juba ammu selja taga. Waene emand Wittelbach jäi muidugi maha; fets oli saladuft üpris hoolfasti hoitud. Efimeste seas aga, kes pääfefd wälja wärskesse õhu, olid Berta ja Matias Lutz.

Hommi-kune nauding, mida pakkus kena paik, oli weel armsam kui õhtune. Siretaw kaste kattis puid ja maad. Silm nägi kaugemale üle fingu ja nõo. Kofe waht oli hõbedafem, metsa hali küllafem. Sa elu, wirt, wilgas elu kõikjal. Linnud pidufefd pööfastes, orawad hüppafid offalt offale ning jõel näis olewat fitoidele rohkem jutustada kui õffi. Raskemeelse ehapuna afemel kuldas õnnest naerataw koidupuna mere rohakashalli pinda. Ning seal kerkis päike hõõgutowa tuleferana wee ja õhu piirjoone alt, tõmmates pikki

Iõõmjugasid mere ja maa üle, pannes loitma kõik, mis uinunud tumeduses.

„Kas pole kaunis, mamjel Berta?“

„Wäga kaunis, isand Lutz!“

Nad olid tummal kookuleppel teistest natuke maha jäänud ja seisid nii ligistifku teineteise kõrival, et nende küünarvõid puutusid peaaegu kokku.

„Kahju, et seda ilu nii hariva saab näha.“

„Ja, wäga kahju, et seda nii hariva saab näha.“

Isand Lutz ohkas.

Ka mamjel Berta ohkas.

„Miks te ohkate, isand Lutz?“

„Miks teie ohkate, mamjel Berta?“

„Sellepärast, et — et seda ilu nii hariva saab näha.“

„Sama pärast minagi.“

Tumm wäheae. Nad waatasid teineteise otja ja naeratasid, olles ise nii kurwad, et saawad seda ilu nii hariva näha.

„Isand Lutz, ei tea, mis mamma peaks ütleva?“

„Ei tea tõesti, mis ta peaks ütleva.“

„Et meie ilma temata tulime.“

„Jah, et meie teda kaasa ei kutsunud.“

„Mina saan muidugi tõelda.“

„Sellest oleks mul muidugi wäga kahju.“

„Soo?“

„Ja.“

Nii waimukalt polnud nad enne kunagi teineteisega juttunud. Aga neil mõlemil pakitses end peitew tunne südames, et nende wahel täna, praegu, midagi pidi sündima wõi wähemalt wõis sündida, ja see lollistas nad kohmetuks nagu foolipoisi ja foolilika.

Pöörduti mere äärest puiestiku poole tagasi. Berta ja Matias oskasid endid teistest jälle nõnda eraldada, et see kellegi tähelepanekut ei äratanud. Nagu fogemata sattusid nad jalgtele, mis wäga suures ringis sinna wõis wiia, kuhu

lääksid teised otseteed. Kõige lagedam koht see just ei olnud, kus nad endid viimaks leidisid üsna üffinda olevat.

„Olete vististi väsinud, mamsel Berta?“

„Ja, ma olen väga väsinud, isand Lutz.“

„Siin on nii ilus väike pink, siin võikfime jalgu puhata.“

„Ja, seda võikfime küll teha... Imelik, kuid meie soovid täna nii harmoneeruvad.“

„Kas see mitte ikka nii ei ole olnud?“

„Võib küll olla, aga täna saab see mulle alles selgemini teadlikuks,“ finnitab mamsel Wittelbach, ja ta filmal oli juba märkja julgem waade.

Ja nad istusid ilusale väikesele pingile ja puhkasid jalgu.

Põõsas fordas üks nägematu pisilind laffamatult: „Tshik-tshirik! Tshik-tshirik!“ Ja kuuse otsas kraaksus suur vares: „Kroaa! Kroaa!“ Aga seda ei pannud kumbki tähele.

Nad istusid ligistikk teineteise kõrval ja tegid, kui vaatleksid sügaival osavõttel loodust. Restis rohkesti aega, enne kui mamsel Berta võttis sõna.

„Teie nägu on viimasel ajal nii kurb, nii murelik, isand Lutz,“ ütles ta häälega, mis oli pehme nagu samet.

„Ja teie olete seda tähele pannud, mamsel Berta?“ vastas Matias häälega, mis sulas nagu mesi tulepaistel.

Mamsel Berta urgitses jalaotsaga liiva. Ka isand Lutz hakkas jalaotsaga liiva urgitsema.

Einnuke põõsas aga hüüdis: „Tshik-tshirik!“ ja vares karjus: „Kroaa! Kroaa!“

„Jah, ma olen seda tähele pannud ja tahaksin teada saada, mis rõhub teie südant.“

„Aga see ei või teid ju mitte huivitada, mis rõhub vaeke selli südant.“

„Selles effite, isand Lutz.“

„Kas tõesti, mamsel Berta?“

„Tshik-tshirik!“

„Kroaa! Kroaa!“

„Ma võtan iga inimese saatusest osa, isand Lutz.“

„Siis on teil kuldne süda, mamsel Berta!“

„Ja meie kahetsefi oleme nii kaua elanud ühise katuse all.“

„Suba üheksa aastat. Uga viimaks peab ometi tulema lahkumine. . .“

„Lahkumine? Te tahate meist ära minna?“ Mamsel Berta pidi peaaegu istmelt tõusma.

„Sellepärast ma nii kurb olen.“

„Tšhif-tšhirik, kui kaval pois!“ ütles laululinnuke.

„Isand Lutz, ma ei mõista teie juttu,“ ütles neiu Berta, ja ta hääl tuletas meele ööbiku armulaulu. „Kui teil on nii kurb lahkuda, siis ärge ometi lahkuge! Te pole ju sunnitud lahkuma.“

„Ma olen sunnitud.“

„Kuidas? Mispärast?“

„Seda ei või ma teile öelda, mamsel Wittelbach.“

„Ma palun, isand Lutz“

Ei tea, kuidas või kunnamalt poolt see tuli, aga nende käed puutusid kofku ja jäidki ühte.

„Vaadake, mamsel Berta,“ ütles Matias, ja ta õiglane, otsekohene meel murdis omale forraga teed, „mina olen inimene, kes püüab elus edasi, kes tahab tõusta haljale ofsale. Ma olin talupoeg ja olen nüüd käsitöeline; olin õpi-pois ja olen nüüd sell. Ma tahaksin ka meistriks saada. Ma ihaldan raha teenida. Meistriks saada on mul aga Tallinnas võimatu. Siin tuntakse minu minevikku. Seepärast on mul nõu rännata võõrasse linna, forjata hoolikasti raha ja hakata meistriks seal, kus mulle ei tehta takistusi.“

„Meistriks saada on teil Tallinnas võimatu?“ fordas neiu Wittelbach ärevusega, mida ta ei suutnud iwarjata. „Seda ma ei usu. Te peaksite — peaksite ainult — leidma õige tee. . .“

„Ja see oleks?“ küsis isand Lutz.

Säukfuga pöõfaga ütles midagi wastu, ka wares tõstis

nagu hoiatamisi häält, aga noormees ega ivanapliiga ei pannud seda tähele.

„Ma teaksin küll ühe tee, aga —“ ja Matias jättis sõna ohates pooleli.

„Aga —?“ päris mamsel Berta pingul.

„Aga ma ei tea, kas sel teel käimine pole keelatud — minu le keelatud.“

„Nimetage, Matias, seda teed — nimetage!“ jostistas mamsel Berta, ja noormees märkas, kuidas kõik ta ergud kleidi all ivallatafid.

„See tee olete teie,“ ivastas Matias ja pigistas mamsli käe kõvasti pihku. „Kui meister Wittelbachi tütar oleks minu naine, siis oleksin ma ivarsti meister. Aga meister Wittelbachi tütar on uhke, ta põlgab inimesi, kes mitte kodanikuivapiga pole ilmale tulnud, ja seepärast pean meister Wittelbachi majast lahutama.“

Seejuures tõusis Matias efektiivalt üles, aga neiu Berta õrn käetõmme sundis teda uuesti istuma.

„Teie effite, Matias, ma ei ole uhke,“ jostistas mamsel Berta. „Ma ei hinda inimese iväärtust mitte ta sünni, ivaid ikka ja alati ta iviklikkude omaduste järgi. Wari petab, Matias.“

Seda ivaga ivalet ei suutnud ivares kuuse otjas ivälja kannatada. Ta kraaksus seitse korda järgemööda, nii et mets lajatas.

Matias aga surus tugevasti, tugevasti ivaletaja kätt.

„Üns see ivõimalik, Berta? Teie ei põlgaks meest ära, kelle ivanemad on talupojad, kui ta aga iviklikult teile meeldib? Kui ta on tubli ja aus? Wastake: on see tõsi? Uitelge, kas ivõiks selle mehe nimi olla ka Matias Lutz?“

Mamsli huultelt tuli tilluke „ja“ — nii õrn, nii pehme nagu keivadine tuulelehk. . . Matias aga tõmbas sügavasti hinge. Kindlus oli ivõidetud! Ta tahtis parajasti käsitart neiu piha ümber kõverdada, teda, nagu kord ja kohus, on. „tussuiva rinna ivastu tõmmata“, kui häbemata ivares

forraga nii ivaljusti tiibu saputas ja nii lõikava protestikfaga lendu pani, et armupaar ehmudes istmelt tõibus.

Neiu Berta arivas, ilma et jelles olla iveendunud, et aeg oleks teistele järgi minna.

Matias arivas, et teistele järgi minemiseks oleivat aega veel küllalt.

Ta nõnda istusid siis uuesti pingile ja nende juttu jäi kuulama ainult veel nägematu firistaja pööfjas.

See jutt oli tõsifem, fainem, ärilifem kui fenine.

„Aga mida ütlevad sinu ivanemad?“ küfis peig.

„Täta see minu hooleks,“ kostis mõrõja.

„Arivad jellega siis ivalmis faavat?“

„Ma loodan. See võtab ehk aega, aga — lõpp hea, lõik hea. Võidelda tuleb mul palju, aga ma ei karda võitlust!“

„Wahiva tüdruk!“ Ta nüüd muljus peig teda tafistufeta ning effistufeta rinna ivastu, ifegi iväike falakuulaja pööfjas, kellel näis ärilift taipu oleivat, ütles nagu lepingu finitamiseks paar korda: „Tõhit-tõhirit!“

„Aga sina pead mulle natuke abiks olema,“ lifas mamsel Wittelbach.

„Mil wiisil?“

„Bapa peab sinust palju lugu. Ta ei tahaks find mingil tingimufel lasta oma juurest ära minna. . . Hakka papale märku andma, et fa tahad minna.“

Matias leidis, et ta faab iväga nutika naise ja linnufegi kiitis Berta sõjandõ heaks. Kui siis veel mõned eelseisivasse võitlusse puutuivad asjad läbi räägitud ning otsufeks tehtud jätta tänane sündmus kuni paraja ajani faladufeks, tehti wiimaks minekut, jefst Bertale tuli mamma meele. Asna findel aimdus ütles talle, et tal esimene lahing juba nüüdfama tuleb lüüa. Ta nõnda oligi.

Neil läks küll veel korda feltskonna wiimast faba puies-tifus kätte faada ja jellega ühineda, ent see ei fuutnud häda-õhtu tõrivaldada.

Kui mamma Wittelsbach unest ärgates oli märganud, millise feltmusega noored hakkama saanud, ja et ka tema tütar ning Matias Lutz üleannetute kilda heitnud, oli ta esimene töö krabinal rõivastuda ja vihast ähvides minna neid puies-tikku otsima. Seal ta tuligi neile nagu kiirrongi vedur ivuhifedes ivastu! Ta nägi neid magusas jutus teineteise kõrival kõndivat, ja sest oli küllalt. Teiste kuuldes ei hakanud ta tütart küll mitte tõrelema, aga ta kahmas politseiniku tugevusel Berta käe ümbert finni, kiskus ta Matiasse kõrivalt ära ja sundis teda endaga teisele teele käänduma, sest tal oleivat temaga nelja filma all kõnelda.

Mis tal oli kõnelda, seda ivõis noormees teadagi eeldada. Waene Berta, küll ta iviist tuleb nutetud filmadega trahterisse hommikueinele! Aga Matias effis. Kui Berta mam-maga jälle feltskonda ilmus, aivaldas ta nagu küll ärevuse jälgi, aga ivalatud pifaraišt polnud midagi märgata. Hoopis ivastuoksa: kuiw pilk, mille ta kofilasele saatis, oli julge ja hiilgas seesmistest õnnest. Nõnda siis polnud midagi paha fündinud. Nähtavasti oli ta ivastase rünnaku ivõidurikkalt tagasi löönud.

Päew saadeti mööda süües ja juues, jalutades ja tantfides, ning õhtul pimedas jõuti puruiväsinult, aga kõige paremas tujus linna tagasi. Matias ja Berta hoibusid teineteisest kavalasti eemale, et mammat mitte üleliia ärritada; nad ivõisid seda ju ka rahuga teha, sest nende ivahetord oli nüüd selge. Kui mammat aidati ivantrilt maha — seda tegi iväga iivisakalt Oskar Brandt, emand Wittelsbachi truu feltsiline —, leidisid nad pimedas süiski mahi tugevasti ja soojasti teineteise kätt suruda. Nende leping oli ivalmis — leping eel-seisiva ivõitluse ja kogu elu kohta.

Berta Wittelsbachi armastus ivaeše tiskleriselli ivastu pidi olema suur, kui ta ivõis iseennast nii täiesti falata, et ta ivägiwaldsel käel kõik tahtis maha kiskuda, mis neid teineteisest lahutas. Ta lüffas ümber ja mattis maha oma uhkuse ja kõrkuse, oma perekonna-traditsioonid, oma ivanemate ja ise-

enda hea kodanikunime ning kõik senised seltskondlikud arvamised ja tõekspidamised. Ning tõesti, Berta armastus oli fuur. See mees oli temas juba erootilisi tundeid äratanud, kui talle naeratajaid veel kõik lootused õnnelikuks „seisusekohajeks“ abieluks. Mati ei olnud Berta meelest mitte ainult nägus pois, kes oma mõjusa välimusega, oma suuruse, tugevuse ja väledusega iga naise sügavamalt tähelepanekut pidi äratama, vaid ta oli ka neid inimesi, kes ligi tõmbavad oma seesmise eluga, kelle filmas, hääles, kõnes on midagi, mis jääb unustamatuks, mida sa ikka jälle igatsed näha ja kuulda. Ebateadlikult, poolvõigisi, vastu tahtmist oli Berta selle äraseletamatu mõju alla sattunud, ja kui ta temale tahtis vastu hakata, siis oli see juba liiga hilja; ta tundis ainult veel, et ta paratamatult wajus ja lained ta pea üle kofku löid. Ta oli kadunud.

Ta nüüd korraga sai ilm ta ümber teise kaju, kariwa ja tuuma. Mis eile veel oli tõde olnud, oli täna wale. Mis eile veel olnud võimatu, oli täna võimalik. Tema kallike polnud korraga enam endine talupoeg, kellega ei kõlbaks rikkal kodanikutitel paarida — ta oli äkki suurim ja tähtsaim mees maaferal, kellest ilma jääda oleks hirmus õnnetus. Wõialik arwamine, mida Berta muidu nii wägevaks ja kardetavaks pidas, oli täna oma võimu ja mõju täiesti kaotanud: „Mis mul maailmaga tegemist!“ wõis ta nüüd kõige suurema südamerahuga hüüda. Ja wanemate poolt oodataivad takistused? Do, Berta tundis endal hiiglahõudu olewat nende vastu wõidelda, nagu ta enda walmis teadis olewat armsama eest kas wõi furma minema.

Et armastus aga ei anna mitte ainult jõudu ja julgust, vaid ta tarkust — peent, püülitud tarkust, seda näitas mamsel Berta oma wõitluses wanemate seltskondlikkude eelarwamiste vastu, mis olid tema meelest nüüd nii ülekohtused, nii wäiklased, nii ajast ja arust jäänud. Mamsel Berta ei wõidelnud mitte sõnadega; ta ei hakanud mamma ja papaga mitte ilmaforra tarwiliseks saanud ümbertõukamise ja muut-

mise üle ivaidlusi pidama. Selle taktika tagajärg oleks kõige ivähemalt teadmatu olnud. Ta tarivitas lihtsamat ja mitmel puhul juba prootivitud abinõu: ta koputas ivanemate südames selle ufke pihhta, mille taga elas lapsfarmastus.

Sfand ja emand Wittelbach hakkasid iga päetvaga selge-
mini märkama, et nende laps on õnnetu — puruõnnetu. Ei ta fõõ, ei ta maga enam. Ei otfi feltfi, ei nõua lõbu. Maa-
ilm näikse oleivat talle furnud. Tundidekaupa ivõib iväetife istuda paigal, tundidekaupa tummalt ivahytida afnast ivälja. Naermise on ta unustanud, kõnelemine näib talle tegevot piina.

Sfeäranis mammale hakkab filma paistma tütre muret-
ärataiv hingeline lagunemine. Sfeäranis mamma leiab teda nõnda istumast, lauas nälgimast, fängis uneta heitlemast, fa-
laja ohkamast. Sfeäranis mamma aivastab, et ta filmad on punased, põsed kahvatuud. Ja iviimaks märkab seda ka papa.

Mamma ja papa hakkatvad seeüile rahutult mõtteid ivahetama. Üks küsib teiselt, mis see peaks tähendama, milline uf-
peaks nende lapsi südames närima. Nad ehk aivatvad seda, aga see aimdus on neile ivastumeelt, seepärast otfitvad kõif-
fugu kõrivaliifi põhjusi. Tütar ise ei anna nende pärimistele ivastust. Ta iväristab traagilisel resignatsioonil ainult pead, naeratab nagu furiija ja kostab õõnelt, tal ei oleivat midagi iviga. Juba tahetakse tohtrit kutsuda, aga Berta on selle ivastu, finnitades, et ta terve oleivat, paludes, et teda mitte ei piinataks, ja tõrjub nad pifaratega enefest eemale.

Mamma ja papa seisatvad suure mõistatufe ees.

Teine mure tekib ifand Wittelbachile äris.

Matias Sutz hakkab sõnu pillama ja märkusi poetama, tal oleivat himu minna rändama, et ka faugemas ilmas natuke ringi ivaadata. Käsitööline peab ivahetama töökodasid, muidu jääb ta ühekülgses. Ja kui sell kõrd meistriks tahab saada — ja kes nudres, püüdlif sell ei tahaks seda! — siis ta peab juba seadufe päraft olema töötanud ivähemalt kolmes kodu-
maa kubermangus.

Jutt puutub peremehele kõrwa, ja kui see pärib sellilt seletust, kuuleb ta, et Matias Lutz mõtleb tõesti äramineku peale. Tõoline, kes Wittelbachi mööblid kuulsaks teinud, tahab temast lahkuda! Meister suudab end kaitsta kahju eest ainult jeeläbi, et ta kõrgendab Matiasse palka. Seks korraks on hädaoht eemaldatud — Matias jääb wiisakuse pärast paigale. Aga kui kauaks? On tal ju õigus, kui kurdab, et ta Tallinnas ju niikuinii meistriks ei võidi saada, sest siin loeb ülikõrgete tiseriamet ja terve auwäärt gild teda „pastlaprantslaseks“, kellele ei sünni meistriau anda.

Mamsel Berta oluford läheb talwe jookkul aga ikka süngemaks. Tuba nokitseb armastawa emasüdame kallal kartus, et tütar suigub keiwadeks tõesti surmale, nagu Berta seda ise wahel haualise häälega ennustab. Siia on rutulift abi waja, aga kust abi võtta?

Kuna mamma otsib ahastusega abi, wahetab haige mamsel Berta oma kallimaga magusaid salakirju, mis lõpetavad tema poolt enamasti sõnadega: „Sulguft, mu süda, — asi edeneb! Mamma on juba üsna mure ja küll me ka papa muredaks saame. Sulguft, mu hingefe!“

Ja kuna mamma lafeb haigele tütrekehele ikka maitsewamaid roogi walmistada, mille külge tütar lauas sageli kahwilitki ei pista, teab kõõgi-Liina wäga hästi, kui hea isu on mamsel Bertal siis, kui nad kõõgis ja sahwris aina kahkefeli.

Ja toa-Liisa jälle teab, et mamsel Berta siis sugugi nagu surmatwari õhates õhku ei wahi, kui mammat pole toas wõdi kodus, et ta siis jaksab kõnelda, naerda ja tantfidagi... Dõfitti ei maga Berta ainult siis mitte, kui mamma ise ei maga. Ja punased on Berta silmad ainult siis, kui seda just on waja, sest Bertal on haruldane anne ka siis pisaraid walada, kui ta süda rõõmust hüppab, — kui ta näiteks Matiaselt sai wärske kirja. Mil määral olib kõõgi-Liina sibulad Berta mamsli pisarate tekkimises süüdi — kes teab.

Kui ükski rohi ei tahtnud aidata, ei teatrid, ei fontferdid, ei tantjud ega maitsewad road, jõudis Wittelbachi

abielupaar kindlale otsusele, et nende tütrele armastab õnnetumalt. Nad paniid ta tunnistama ja mamsel Berta tunnistas. Ta seletas peale pikemat häbelikku salgu lühemalt ning kindlamalt, et ta ilma Matias Lutzita ei võinwat elada. Matias Lutz — wõi ei teegi. Matias Lutz wõi häbistaw piigapõlto surmani. Ja surm ei wõinud ju mamsel Berta kardetawa olukorra järgi kaugel olla. . .

Wanemad waatasid nõutult teineteise otsa. Nende kuri aimdus oli täidunud. Isand Wittelbach sügas kõrwatagust ja tegi mitu korda „hm! hm!“ Emanõ Wittelbach aga tippis ühelt jalalt teisele ja murdis ristipandud käsi.

„See on keeruline asi,“ ütles isand Wittelbach.

„See on wõimatu asi,“ arivas emanõ Wittelbach.

„Minu arust on see üsna lihtne asi,“ nuuksus mamsel Berta.

„Wõiks ehk hakata aru pidama,“ mõmises papa.

Mamma aga waiakis. Mamma kadus teise tuppa ja tõstis seal käed horkivele aetud förmedega wanutades taewa poole. Papa läks talle sinna järele, ja nad kõnelesid kinnise ukse taga kaua teineteisega. Kui nad jälle ilmusid, ütles papa tütrele:

„Me tahame asja üle küpselt järgi mõtelda, — anna meile seks paar nädalat aega!“

Ja mamma tähendas kõlatul häälel:

„Süüdi olen mina, — ma olen sind hooletult kaswatanud. Nüüd ahwardab meid suur õnnetus. Luba, et me selle wastu walmistume.“

Matias Lutz aga sai sel päewal kirja, mis lõppes sõnadega: „Kallike, rõõmustu, nüüd on nad mõlemad muredad! Dota weel pisut — ja sa wõid mind kõigi nähes suudelda ja sülelda. Sinu igawesti truu ja õnnelik Berta.“

Tallinna elu.

Tallinnas elati tol ajal, 19. sajandi viiekskümnendail aastail, wägusat elu. Kes rahul ei olnud, oli halb kodanik, ja et ta rahul ei olnud, see oli ta enda süü. Kodanikul oli ohtrasti süüa ja seepärast wähe mõelda. Wõistlus ei pannud teda pead mürdma, ei ajanud teda äretusse. Leib oli odaw, kauba- ja käsitöö-tarwitajad kindlad, hinnad rahuldawad. Sell ja õpipois töökojas, sell ja õpipois kaupluses — nad elasid peremehe juures, sõid tema lauas, said temalt suuremalt osalt riidegi, ning wõisid järelikult leppida seda kašina rahapalgaga. Talumees müüs turul oma kauba rublade asemel kopikate eest maha: linn oli weel wäike, ostjaid wähe ning puruwaesel talupojal kašinastki rahaft suur arivamine, sest et ta raha nii harivastl nägi.

Uri- ja eraelu — kõik käis unist, aeglast sammu. Weel ei ühendanud raudtee linna wälise ilmaga, ei toonud siia uusi nägusid, uusi aateid ega mõtteid, ei pildunud uusi ja odawaid kaupu müügiturule. Minust ühendust wälisilmaga pidas ülal laewasõit, ja seegi oli ka sin, tuffuto, forraldamata; ainust ühendust maaga ja kaugema riigiga wõimaldasid maanteed, ja needki olid läbikäigu edendamiseks liiga willetsal järjel. Kodanik tegi parajal määral tööd, wõttis parajal määral sisse, andis parajal määral wälja ja kogus parajal määral kapitali. Kaupmehe ja käsitöölise paremad kaubatarwitajad ja töötellijad olid mõisnikud. Just sel ajajärgul hakkas nende majanduslik elu õitfema. Krundihinnad tõusid, sest et produktide hinnad fer-

kisid; „prii kontrahi“ peal elato wabastatud talupoeg oli oda-
waaks tööjooks ja heaks rendimaksjaks; mõisniku kuffur paisus,
ta wajadused rohkenesid, ja sellest sai kasu nii kaupmees
kui käsitöeline. Aks kui teine wõdis õhtul, kui päewatöö lõp-
penud, rahulise südamega pista sigari suhu ja minna resto-
rani klaasi weini juure wõi klubisse grofi- ja wistilauda.

Sigar ja wein, õlu ja kaardid on kodanikule hea ühen-
damiskitt. Aga see kitt ei ühendanud mitte teriwet kodaniku-
seltskonda, waid ainult selle üffikuid liite. Muidu oli seisus
seisusest eraldatud, niihästi töös ja tegevuses kui ka lõbus.
See wähe ei tulnud nähtawale mitte ainult finnistes klubides,
waid ka aivalikkudes joogimajades. Igal seisusel oma seltsid,
igal seisusel oma kõrtsid. Aadlimees „Aktsiaklubis“, suurkaup-
mees „Mustapeades“, käsitöeline „Kanuuatuses“. „Literaadid“,
kunstnikud, kõrgemad ohwitserid jagunesid, nii kuidas oli nende
tutwuskond, esimese ja teise klubi peale. Restoranides sama
pilt. Lääksid aadlimees ja literaat, nagu kutsuti wabakutselist
intelligenti, Intelmanni juure, siis pöördis kaupmees Fahren-
holtzi poole ning käsitöeline leppis Hartmuthi ja Koffskiiga.

Käsitöeliste-klubi Kanuuatus sai aga sagedasti, harilikult
hülisel öötundidel, kõrgeid külalisi ülematest seisustest. Need
tulid kas Aktsiaklubist, naabrimajast Mustapeadest wõi mõnest
weinirestoranist ja olid enamasti noored mõisnikud, wärwi-
kandjad üliõpilased, suurte kaubahärrade pojad jne. Weinitusus
unustab inimene nii mõndagi, wahel ka seisuslikud wahed ja
eelarwamised. Nõnda ka räägitawad noorhärрад. Wõi õige-
mini: need noorhärрад ei arwanud oma seisuse wastu patus-
tawatki, ilmudes muidu nii põlatud „knootide“ seltsi, sest nad
ei tulnud siia mitte nende lõbu kaasa maitsema, waid selle
üle pilkama wõi seda üleannetustega rikkuma. See sündis
iseäranis pidu- ja tantsumõhtutel. Häda siis eestseisjaille, kes
walwasid korra üle, ja kodanikumamslitele, kes ei tahtnud kõr-
gete wõõraste tüsedaid naljatusi mõista! Enamasti lõppes
selline külaskäik mõne toore wallatusega, mis sündis kannatlikku
ning aupatlikku eestseisust wõõrastele ust näitama.

See sündis muidugi võimaluse äärmuseni ulatutva hoolitusega, sest ülemate feltskonna-liikide vastu püüdis kodanikkida olla peen ja respektlik, tahtes sellega neile märku anda oma haridusest, ja see oli ka ärilisel tulus. Waljumaid abinõusid tarvitati tavaliselt ainult lihtlabaste rahurikkujate vastu. Kaks väljaviskamis-viisi olid Kanuti-gildis tol ajal pruugil: kas „mit“ või „ohne Pomp“. Raskemate süüde eest määrati esimene, fergemate eestimuste eest wiimane karistus. Olid patu suuruse ja seega karistusliigi kohta kahewahel, siis pandi kahealusele wahel nelja või kuue filma all küsimus ette, kuis ta soowib, et teda wälja peab wisatama: kas „mit“ või „ohne Pomp“. Waene patune wõis siis oma seisuse või südametunnistuse järgi walida. Iff, kes ilma erilise uhkufeta pidi kaduma, puges wana auwäärt pruugi järele lihtsalt uksest wälja. Kes aga toredust taga ajas või kellele jeda au eestseisuse poolt taheti üles näidata, pidi tegema enne pikema rongikäigu läbi klubi ruumide. Gestseisus kogunes täiel arwul tema ümber, muusikafoor seati tippu, ja rõffatwal pillimängul marsiti üle terve pidusaali eestuppa, kus nõnda austatud patuoinas tõmbas ülrüüded selga ja wulpsas lustiliku marfi helidel wärske õhu kätte.

Oli niifugune süüdlane ilmparandamatu ja fordas oma foerusi või efsis muul rasfel wiisil kombe ja forra vastu, siis ta heideti klubis käimiselt või liikmete seast kuudeks ja aastateks wälja. Kõige pikem trahwimäär oli üheksakümmend üheksa aastat. Nende arw, kes suutnud selle karistusaja lõppu ära oodata, ei olewat mitte suur olnud.

Oli klubidest Kanuutus see, kus seisused wahel kogemata feginesid, siis leidus ka paar joogimaja, kus sellesarnast sündis.

Uks seefugune joogimaja oli Nunne wärawa taga, Kõismäel, ühe kitsa, prügitamata ja pineda umb-uulitsa otfas. Teda kutsuti ta wäikeste küüraka omaniku Andersohni pilkenime järgi „Lombafaks Konnaks“ („Lahmer Grosch“).

Suured keedu- ja puuwilja-aiad, efmeseid enamasti wene „ogorodnikute“ käes rendil, katsid tol ajal teriwet fuurt ala

Nunne värava taga — Rõismäelt Telliskopli teeni, muu seas paika, kus seisavad praegu Balti raudteejaam ja selle juure kuuluvad töökojad. Uedade vahelt fertsiid nägusad alevimajakafesed, milles Tallinna kodanikud käisid suitutamas. Ja siin asetjes ka omal ajal nii kuulus „Lombakas Konna“, kaunis lihtlabane alevitrahter iveeremängu ja mitte väga avarate ning puhtate ruumidega.

Selle joogimaja tavaliised külalised olid merimehed, käsitöölised ja väikekaupmehed. Iseäralistel päevadel, tavaliselt laupäeviti, kogunes siia aga ka paremate seisuste liikmeid, välja arvatud aristokraadid. „Lombakas Konna“ nähti siis ülemkoolõpetajaid, arste ja adivokaate joomas, laulmas ja keeglit vistkamas. Kuid selle ime teostajad polnud mitte tallinlased, mitte „baltlased“, vaid välismaa sakslased.

Tallinna mõlemas kõrgemas koolis, kubermangugümnaasiumis ja toomkoolis, olid tol ajal enamasti välismaalased koolõpetajaks. Neile ei meeldinud siinse ühiskonna finnine, seisusesteinte ja kombetõrede kaudu tuni narruseni vangistatud elu. Nad otsisid endile lõbuõhta, kus valitseks lahendam, vaham õhkkond ja leidsid Rõismäe alevist „Lombaka Konna“. Weeremängu ühinguks liitudes, käisid nad siin koos ja meelitatsid aegamööda ka paremaid Tallinna kodanikke enestega kaasa.

Nagu mehed, nii olid muidugi ka naised seisuste järgi üksteisest lahutatud. Mitte ainult, et aadlimehe ja literaadi abikaasad käsitöölise-perekonnaga läbi ei käinud — see oli enesest mõista — vaid ka kumbki ülem seisus ei puutunud seltskondlikult palju kokku. Toompea daami ja „alt-linna“ daami vahel oli oma kindel vahe. Kellel puudus nime ees väike „von“, kõrgemalt predikaatidest üsna rääkimata, see seisis alamal astmel kui „von'iga“ proua või preili ning pidi enast fagedasti ainult „emandaks“ ja „mamslikks“ lastma kutsuda.

Kuna aga kumbki seisus ilma ei olnud seisusekohasest iseteadvusest, mis täienes fagedasti tõrkuseks, siis polnud ka hõõrumistest nende vahel puudust. Üks tundis end teisest oma

feisufelises väärtuses alandatud ja aus haavatud. Proua wõi preili „bon“ ootas ja nõudis, et proua A. wõi preili B. (kui mitte „emand“ ja „mamsel“) teretaks teda enne; fedafama ootasid aga proua A. wõi preili B. proua wõi preili „bonilt“, kui wiimasel mitte just auwäärt wanaduse poolest põlnud erilisi eesõigusi. Sa nõnda mindi teretamata üksteisest mööda — seik, mis mõlemaid feisufi teineteisele muidugi mitte ei aidanud ligendada. Paruniproua püüdis, kui ta siiski mõne kodanikuprouaga kokku puutus, temale tingimata märku anda, et nad mitte ühel pulgal ei seisa, waid et ta wastase üle lööb peale nimefõrguse ka prantsuse keele, wälismaa reisudel omandatud laiema filmaringi ning kõrgete tutivuste poolest. Kodanikuproua jälle katsus igal wiisil näidata, et ta paruniprouat sugugi ei kardä, ei häbene, ennast sugugi ei tunne tema all olewat. Üks kaebas siis paruniproua kõrkuse, teine kodanikuproua jämeduse ja upsakuse üle. Meeste juures hakkas niisugune wahefanatism aegamööda kahanema, naiste juures aga kasväs ta weel*).

„Loompea daamid“ ja „alt-linna daamid“ puutusid paar forda aastas heategelisel etteiwõtteil kui ka kuberner Joham von Grünewaldt'i pallidel kokku. Küll esitleti neid üksteisele wiisakuse ja hea kombe tõttu, aga neid ühendada, feisufi feisufusele lähendada ei suutnud ka siin ükski wõim. Nad olid pidusaaliski täiesti eraldunud ja filmitsefid üksteist waid eemalt enam-wähem wastikute pilkude ja tunnetega.

Wahet sünnitas daamide wahel üldmõttes weel naisaja neiupeõlv. Tanu oli suur ja kõrge aumärk. Naine tundis end neiuft peawõrra kõrgemana. Muidugi waatas ta siis kahetsewal halatsusel wõi kõrgi põlgusega alla niisuguse usfifese peale, fedä mees weel ta madaluseft põlnud üles aidanud,

*) Olen kasutanud siin mõnda mõtet Leopold von Petzoldi raamatust „Schattenrisse aus Revals Vergangenheit“. See mees elas ise tol ajal Tallinnas ja tundis wastawaid olusid hästi.

iseärانىs kui see waenefe oli mõni piiga küpsemas eas. Naife nimi oli püha, impuutumatu; neiu sai alles naifenimega täielise kaitse ja lugupidamise all elatavaks isikuks. Pärastlõunastel kohvipidudelgi, mis olid igas kodanikumajas korrapäraseks taotlusel, tuli see wahetegemine ühel või teisel viisil esile. Mamslile löödi seal warsti suu peale, kui ta tükkis oma arwamiste ja otsustega emandatele wahetele või julges hakata nendega koguni waidlema.

Lõbu eest kandis, kui jätta nimetamata klubides peetawad pidud, mõned wahesed kontserdid, wäljasõidud jne., Linna-teater hoolt, mis oli ellu kutsutud kirjanik August von Kotzebue agaral eestwõttel. Paremaid näitlejaid peeti, eriti naisterahwaste poolt, pooljumalateks, neid kanti kätel, ja nii mõnegi ausa ja truu kodanikuemanda hõõguw armastusefiri wedeles fäherduse mehe laual, hoopis kõnelemata „hoolfasti kaswata-tud“ tütrekeste armupoeemidest, ning nii mõnelgi traagilisel kangelasel ja esimesel armastajal tuli Tallinna Potiwari emandate hulgas mängida Joosepit, kuigi igakord mitte moraalsel põhjusil.

Wirka kirikuskäimist nõudis niihästi hea toon kui ka harjunud komme. Et pühapäewal enne lõunat kirikusse mindi, pärast lõunat naabri poole kohwile ning õhtul — see käib meeste kohta — klubisse ja kõrtsi, see oli programm. Kirikus taeiwastasid naised samuti osawat jutlustajat, nagu teatris osawat aktööri. Kuulsamaks fantslikõnelejaks jaks kirikutes peeti tol ajal õpetaja Huhni. See tubli mees oli teinud endale eriliseks ülesandeks kujutleda hingedele patu koledusi ja maalida wiimset hukatust võimalikult eredate wäriwidega filma ette. Kelle pastor Huhn korra patu-uneft üles pörutas, see oli üles pörutatud. Sel õpetajal oli Tallinnas määratu mõju. Teda wõrreldi kõige kuulsamate ajalooliste patustpöõrmis-apostlite ja kirikuifadega. Teda kardeti ja austati ühtlasi. Waewalt suutis keegi ilma jääda närtiwõdist, istuda kuue tööpäewa järel jälle kord pastor Huhni tõrwa- ja wäärwirahe all Olewiste kirikus.

Wälisest ilmast kuuldi ja teati Tallinnas wahje. Sõnumid

olid wiisad ja kasiwad tulema, sest kohaline ajakirjandus puudus. Küll andis siin keegi isand Luther saksa keelset „Näbalalehte“ wälja, aga see oli pisuke ja halvasti toimetatud ning sedagi lugesi enamasti üksnes rohkem haritud elanikud. Suurtele sakstele maal ja linnas käisid mõned eksemplarid „St. Petersburgi Zeitung'it“. Enamik madalamaid kodanikke elas ilma ajaleheta ning leppis sõnumiraasufestega, mis pudenesid maha wäheste lehelugejate laualt.

Sel lool märkas suurem osa tallinlasi Krimmi sõja algu aastal 1854 alles siis, kui Tallinna kubises juba saksa keelset, ulaanidest, kurasõjuriidest ning muudest hiilgawatest wäejagudest, kes finnitasiid kohutawat kuulujuttu, et Inglise ja Prantsuse ühinenud sõjalaewastikud on Läänemerre ja Soome lahte jooksmas ning siin wiist Wene linnade peale tulid ja rauda hakkawad sülgama. Ning tallinlased märkasiid sõda, mis kestis Doonau ääres Türgi pinnal õigupärast juba juulikuust saadik 1853, alles neist tartwulistest ehitus- ja häwitustöödest, mida Tallinnas ja Tallinna ümber seiswa Wene wäe ülemjuhataja kindral Berg*) linna kallal laskis ette wõtta.

Palawikufarnasel rutul parandati, kohendati ja kindlustati Tallinna wanu walle, wärawaid ja kantse, ehitati hulk kalda-patareiisiid ning kisti ja lõhuti maha terve linnajagu Kõismäel, Suure Rannawärawa ning läänepatarei wahel. Kõik sealsed nägusad majakesed ühes „Lombaka Konnaga“, enamasti kõik haljendaivad wiiljapuu- ning teeduwilja-aiad häwinesid. Kardeti waenlaste pommitamist, mis alewi oleks põlema süüdanud ja seega toonud fogu linnale hukatust. Elanikud pidid enestele peawarju otsima, kust leiðsid. Teisel sõjaaastal raiuti ka kenad paju- ja pihlaka-puiesteed, mis palistasiid suures ringis wallide ääri, armuta maha. Waewalt suutis rüütelkonna-peamees parun Ungern wäikest Lasteaeda Harju wärawa ees seeläbi päästa, et ta kindral Bergile oma isiklikul wastutusel tõotuse andis pisuke puiestik kõhe lasta maha

*) Pärastine Poolamaa ülemkuberner.

tvõtta, kui waenlane ähwardab linna lastmisega. Mis häda-
ohtu tegi walli taga ja merest eemal olev Easteaed lastmise
puhul kindlusele ja linnale, see jäi tallinlastele arusaamatuks.

Suur põgenemine algas. Kes wähegi tvõis, otfis maal
tvõdi tväiksestes, merest eemal olevates linnades warjupaika;
wähemalt saadeti naised-lapsed ja kallim kodune warandus
linnaft eemale. Ei olnud enam sõidukeid ega hobuseid küllalt,
et kõiki ahastavaid põgenikke ja nende omandust kaitsele
kanda. Kirikumõisad, kõstrimajad, Paided, Rakwered ja Haap-
salud kogunesid täis hirmunud naisi, lapsi ja kangeft foost arg-
pükse. Keda äri ja amet linna fundis jääma, see püüdis oma
koda ja wara pommide ja tule eest seeläbi kaitsta, et lastis
pööningud ja kuurid tuupida liitva täis. Võsiti ehmatati ko-
danikke fagedasti asjata häirega fängist: juba pidi pommita-
mine algama. Nii möõdus päew päewa, nädal nädala järgi,
waprad kodanikud jõid joogimajades hulga raha „julgusewõti-
mifeks“ ära, aga iffa weel ei tahtnud esimest pommi tulla.

Inglise-Prantsuse laewatvõgi admiral lord Napieri all
oli küll Soome lahte ilmunud, Ahwenasaartel enne seda Bo-
marfundi kindluse ära häwitunud ja siis Soome mõne mitte-
kindlustatud rannalinnale tulõ annud, aga Tallinna, Kroon-
linna ja Wiaburi peale ei tahtnud ta hammas hakata; wana
lord Napier oli seks liiga ettewaatlik ja tagasihoidlik. Ta ei
suutnud mainitud sadamaid kaubanduselegi täiesti fulgeda. Kuigi
suuremaid laewu läbi ei lastud, käisid tväiksemad purjelaewad
õõpimedusel ometi takistamata edasi-tagasi, nõnda ifeäranis
Tallinna tvahet, kus õitses sel puhul salakaubawedu haruldasel
määral.

Waenlane seifis Tallinna all. Seda tvõis iga lõõsifew
kodanik pikkfilmaga ja ilma selleta näha. Naissaare ümber
oli tvahel kuni sada Inglise ja Prantsuse sõjalaewa koos;
lasti ka suurtükke mürifeda, aga ainult ajawõiteks ja harju-
tufeks. Rannale, kus Wene patareid neile ähwardawalt wastu
tvahtifsid, ufaldasid kaks Inglise suurtüki-paati ainult üks forõ
niitvõrt läheneda, et nende peale kaldalt tvõidi lasta.

Ka emand Wittelsbach oma kahe tütreaga oli tol kurjal teivadel otfinud maal kaitsvat ulualust. Ta elas Paide pool, ühe tuttava mõisavalitseja majas ärevusrikast pagulaspõlve. Papa Wittelsbach aga, kes oli jäänud vahivasti linna kaitsma, finnitas „tüvilauas“ tuttavatele, temal olla nüüd, kus teistel jõda, kõige sügavam rahuaeg.

Sügifel pöördisid kõik redud linna tagasi, sest novembri-tormid olid ettevaatliku vaenlase ajanud Soome lahest välja: ohlikumateks kui kindluste pommid võisid laetvadele saada lahe põhjas olevad kivirahnud ja madalitud. Talve saadeti rahus mööda. Tallinna neius tantšisid ja vahetasiid südameid elegantsete kaardiväe-ohvitseridega, klubides ja perekonnis peeti pidulikke olenguid ja lasti isamaad elada. Uuga tööm-
fale, rahulisele talvele järgnes teivade, mis tõi hirmu ja äre-
vuse kahefordset tagasi.

Päris sõjateatrist, Krimmist, hakkas tulema halb sõnu-
meid. Hoolimata sellest, et sõjatsensuur oli käre ja Lutheri
„Nädalaleht“ väike, kuuldi ometi, kui mitte muudu, siis era-
kirjadest, et tsaari sõjaväel on tegemist kange vaenlasega,
kes ennast küll lasub lüüa, aga suudab ka vastu lüüa. Wene-
maa sõjaväeline vägevus keiser Nikolai ajal ning lääne-
riikide nõrkus olid kõikjal soetanud kindla usu, et Wene väele
keegi ei piisa vastu panema, ja olgu vaenlasi veel enam
liidus kui kolm. Nagu sõjateated Krimmist tunnistasid, läks
lugu teisiti, ja kindlale võidujulgusele järgnes seda suurem
argus.

Sevastopool oli sügifest saadik ümber piiratud, mitmed
lahingud vahelduva õnnega lõõdud. Et ümberpiirang nii
kaua kestis ja Wene väe va-prusest imejutte räägiti, ise-
äransis aga, et haigused walju talve tõttu inglaste, prants-
laste ja türklaste seas kuuldaivasti kohutavat hävitustööd
tegid, siis loodeti kindlasti, et vaenlane enne teivadet häbiga
taganeb ja rahuliku üles tõmbab. Lootus ei läinud täide. Wiisa
vaenlane kannatas kõik hädad-vaevad välja, muretšes omale
teivadeks suurel hulgal lisaväge ja leidis veel ühe liitlase:

Gardiinia heitis tema kilda ning läkitas maifuus omalt poolt ka 15 000 meest Krimmi. Juba iveebruarikuus algasid rasked võitlused taltsive vaheaja järel uuesti. Wenelased tikkusid Supatoorias türklaste kallale, said aga paraku lüüa. Siis äkki lendas sõnum Euroopa vägevama valitseja, tsaar Nikolai I, surmast läbi riigi ja tegi kartlikud meeled iveelgi argemaks. Ning ivarsti järgnesid teated Seivastoopoli all peetavatest hirmsatest tormijookfudest ja iveristest võitlustest, milles käisid ivenelastel jällegi hülgatavad võidud raskete kaotustega käsitäes.

Tallinnas algas kevadel 1855 uus ning iveel suurem pagemis-paanika kui eelaastal. Inglise-Prantsuse laevastik ilmus jälle. Teda juhatas nüüd noorem ja agaram inglane, admiral Dundas. Ka Tallinnas ja selle ümbruses olev Wene vägi, 30 000 meest, oli saanud uue ülemjuhataja: kindral von Bergi asemele astus kindral von Grabbe. Kuid selgi kevadel ja juuvel ofutus tallinlaste kartus waenlase pommide eest asjatuks. Wahetevahel kuuldi küll tumedat kahurimürinat Soome ranna poolt: seal lasti Wiaburi kindluse peale. Aga Tallinna patareidele ei lähenenud ükski waenlik laev. Aegamööda muutus meeoleu julgemaks ning juba enne sügisi hakkas jälle linna tagasi pöördima redus olnud naisi ja lapsi, kelle seas oli ka emand Wittelbach oma mõlema tütreaga — seit, mis andis ivaprale meistritele põhjust sootvida, et sõda jätuks tulevalgi juuvel senist lõbusat viisi.

Ta sootiv ei läinud täide. Septembri algusel jõudis sõnum Seivastoopoli langemisest Tallinna ja ivarsti kuuludus, et keiser Aleksander II ilmutanud rahusootive. See sündis peamiselt majanduslikul suriuel, sest et pikaline sõda oli riigi rahanduse alused õnnestanud ja waenlase blokaad kaubanduse häiuitanud. Taudid ja näljahädad täiendasid üldist wiletsust. Peale inglase olid teisepdki liitlased sõjast samuti tüdinunud. Austria sobitusel astutigi järgmise aasta hakatusel Pariisis lepingukongressiks kofku. Paastukuu 30. päeual võis rahuingel Euroopas palmioffa tõsta: lepingule firjutati alla. —

Pärast sõda tegi Tallinna tähtsa muutuse läbi. Aastal 1857 ilmus keiserlik käsk, mille järgi Tallinn kindluste kirjast kustutati. Sõnum võeti rõõmsal meelel vastu. Wana hanse- linn võis oma kitsa mündriküue laia koduse vastu vahetada. Wärawad, peale ühe, võeti maha, üks osa kindlusetraatve täideti ning wallid tehti suuremalt osalt maatafa. Nende asemele asutati aegamööda nägusad puiesteed ehk promenaadid, kuna alale jäänud kindlusemägedele, Harju ja Suures Ranna wärawas tekkisid praegused tenad ilupuieistikud, kust hilisem tallinlane kaugeleulatuiwal wabal waatel uhkusega oma kassiwa ja edenewa linna peale võis alla waadata.

Pärast sõda liikus Tallinna elu endistes rööbastes aeglaselt ja rahuikult edasi. Hull sõjawäge rikaste ohwitseridega oli jätnud linna ohtrasti raha. Arimees hõõrus käsi, jõi õhtul klaasi rohkem ja harutas tüwilauas laial lõbul möödunud sündmusi.

Paar aastat hiljemini, kui sõjamälestuste forrutamine juba hakkas tüütama, said Tallinna autwäärt kodanikud ootamata kombel uusi ja hoopis eriskummalisi jutuaineid. Suhtus taas midagi, mis sünnitas ärewust, kuigi mitte nii suurt ja üldist kui sõda.

Mitmes paigas maal algasid 1858. aasta kewadel talurahwa seas rahutused mõisnikkude vastu. Kauase tegemise ja tagumise järel oli ammuoodatud uus „Gestimaa Talurahwa Seadus“ niikaugele walmsis saanud, et võidi ta wälja kuulutada ning eestikeelses tõlkes talupoegadele kätte anda. See uus seadus pidi tooma mõisnikkude raste orjuse all ägawale maa pärisrahwale, peale tema fogufondlikkude olude forralduse ja uuenduse, ka töö- ja maksufoormate fergendust. Niisuguseid fergendusi, wähemalt kirjatähe järele, leitigi uuest seaduse- raamatust; nimelt oli nõndanimetatud abitegu senise vastu kahandatud. Aga kuis kohkusid talupojad, kui kuulsid mõisnikkudelt, et need fergendused uues seaduses alles siis peawad maksma hakkama, kui maad terives kubermangus üle on mõõdetud ning mõisa- ja talumaad teineteisest eraldatud — töö, mis

võitvat vähemalt kümme aastat aega! Talupojad ei ustunud
 seda seletust. Neile ei mahtunud pähe, kuidas seaduses, mis
 ametlikele kuulutuste järele 23. aprillist peale täiel jõul pidi
 maksma hakkama ja tööpoolest maksma hakkaski, just need
 punktid mitte seadusevõimusesse ei astunud, mis jagasid orja-
 wale rahwale elufergendusi. Et talupojad puuduwa wõi
 puuduliku kirjaoeskuse pärast seaduse sijust jagu ei saanud ning
 mõisnikud, kirikuõpetajad ja ametikohad neile küllalt põhjalikke
 seletusi ei annud, siis arwas rahwas, et safsad uut seadust
 omal tulul ja keistri tahtmise wastu täielisel ulatusel maksma
 panna ei taha. See arwamine lagunes üle maa laiali,
 sünnitades wiha sakste wastu, ja tagajärjeks oli, et talu-
 pojad paiguti hakkasid abiteo wastu tõrkuma. Mõisnikud
 aga kutsusid endile sõjawäe appi, et wastupanekut wõimjalt
 maha suruda ja tõrkujaid karistada.

Kuna talupoegade wastupanek mõisnikkudele muudes paika-
 des ainult abiteo tegemata jätmisega nähtawale tuli ning
 haagikohtunikude poolt määratud ihunuhtluse, kui ka sõja-
 wäe palja ilmumise tõttu sedamaid jälle käsutäitmisele maad
 tegi, paisus talurahwa tõrge abiteo wastu ühes Harjumaa
 wallas, Suuru kihelkonnas, tõsiseks rahutuseks. Mahtra mõisa
 talupojad said kuulda, kuidas üks liiga wali ja liiga agar
 haagikohtunik Rose kihelkonnas mehi wastupaneku pärast
 armuheitmatul wiisil oli lastnud peksta. Et neid tõrkumise
 pärast jellesama haagikohtuniku juure oli kutsutud, siis otsus-
 tasid nad sinna jääda minemata ja hoidsid endid metsas ja
 rabas warjul. Uga teades, et neile sõjawägi kaela saadetakse,
 kutsusid nad teiste waldade mehi enestele seks puhuks appi.

Kutse wõeti wastu. Mahtra mõisa ilmus jalk sõjawäge,
 et wastupanijaid witsade ja keppidega karistada, ent suurteil
 hulkadel woolas siia ka oma ja naabriwaldade talupoegi kofku,
 et karistust mitte lasta ette wõtta. Talupoegade ja sõjawäe
 wahel tekkis päris lahing, mis nõudis rohkesti ohwreid. Et
 talupoegade ülewõim oli suur, siis löödi soldatid põgenema ja
 Mahtra mõis sattus wiinastunud wõitjate wõimu alla. Soob-

nud mehed lõhkusid ja riisusid mõisas niikaua, kui hooned selgitamata põhjusel põlema läksid ning enamasti kõik tuha-hunnikuks said.

See sündmus andis ümbruskonna mõisnikkudele asja kartuseks, et talupoegadel on nõu tõsta suuremat määsu ja põletada kihelkonnas veel rohkem mõisaid maha. Suure ärevusega hakati linna põgenema. Olid linnasakssad kolme ja nelja aasta eest, kartes sõjatonti, maal iwarjupaika otsinud, siis otsisid maa-sakssad nüüd linnamüüride wahel kaitset. Aga nagu sõda jättis Tallinna puutumata, jäi ka maal talupoegade määs tulemata. Rohkendatud sõjaväe ilmumine summutas liikumise igal pool. Talupojad, kes nõndanimetatud Mahtra sõjast olid oja võtnud, otsiti kõik kätte, toodi soldatite wahel Tallinna, pandi siin iwangi ning seati sõjakohtu alla. Pika ülekuulamise järel mõistis kohus peasüüdlased surmanuhtlusele, milline otsus muudeti aga hiljemini raskeks ihunuhtluseks ning Siberisse sunnitööle wõi asumisele saatmiseks. *)

Tallinna kodanikkude ringkonnis harutati neid sündmusi muidugi suure elewusega — küll seltskonnas, küll perekonnas, küll õllesauas. Kodanikkude olek ja arwamine kohaliku aadliseisuse kohta ei olnud mitte kõige sõbralikum. Selle eest kandis hoolt aristokraadid ise. Nad teadsid endid walitsewa seisuse olevat nii maal kui linnas — seal poliitiliselt ja sotsiaalselt, siin majanduslikult. Ja seda seisuseuhkust, mis paisus tihti pealegi võrkuseks ja upakuseks, ei annud nad mitte ainult talupojale maitsta, waid ka kodanikule. See haawas wiimast ja soetas ta pöues aristokraadi wastu waenlikku tuskka.

Sel asjaolul ei olnud ime, et kodanikud seadsid räägitud rahutuste suhtes endid enamasti talupoegade poole. See oli inimlikult ka arusaadaw, sest kodanikkudele polnud teadmata, kui waljusti rõhus mõisniku käsi armetuma, wäljaimetud talupoja turjale. Sinna turul wõisid kodanikud eneste filmaga

*) Lähemalt kõigist neist asjust ja sündmusist minu romaanis „Mahtra sõda“.

märku saada talurahwa waesusest — nende willetsfatest hobusefontideest ja sõiduriistadest, nende armetumaißt ihufatteist, nende poolnälginud nägudest, nende harimatusest. Pealegi toodi maalt sõnumeid, kui halastamatult haagikohtunikud talupoegi rahu- tuste puhul ning enne seda lastnud peksta — sagedasti ainult sellepärast, et nad julgesid uut seadust teisiti mõista kui fassad ja pärisid selle kohta seletust.

Uga kodanik oli ainult selja taga, õllelauas, mõisniku was- tane, ta käsi läks rufikasse ainult taskus. Aistus aga niisugune mees ta äriäse, siis ta kumardus tema ees maani ja ta fuu jookkis mett. Kodanikul, eriti ärimehel, oli mõisnikku waja — see oli ta parim „kunde“. Ja aine- line tulu määrab felt- fonnale teatawasti ta moraali, mentaliteedi ja elutaktika. Maht- ra sündmustest, Suuru mõisnikkude ärewusest ja põgene- misest räägiti linnas kahjurõõmsalt; nii mõnigi pilkaw ja paras- taw sõna lendas nende kohta suust suhu. Puuduti aga mõne fassaga isiklikult kofku, kes oma häda kaebas ja siunas nurja- tuid talupoegi põrgu põhja, siis jaatati aiwa taga ja siunati aupakklikult kaasa.

Rõrgema haridusega kodanikkude, „literaatide“, seas oli aga siiski wabameelseid mehi, kes tundsid rahwa häda ja temale alatafa sündiwat ülekohut ning ei jätnud seeü- le oma arwamisi feltsfonnas kui ka ametlikes paigus aivaldamata. Suba hakkasid Lääne-Euroopas wägewasti luhtawad demo- kraatlikud wabadusaated ja kultuurilise walguise nõuded meiegi maa terasemais, rõhkem haritud peades idanema; juba hakati leidma, et junkru ülemealikus ja üleannetus, päritud ka- redast, wägivaldssest minewikust, ei ole enam ajakohane; et kodanikul ka oma seisuseline iseteadivus on, olla tohib ja olema peab. Uga neid mehi oli wähe ja nendegi seas jälle mitmed, kes majanduslikult wõi feltsfondlikult niitõdret rüütli mõju all seisid wõi temast otse sõltusid, et nad tema wastu aivalikult ja tegelikult wälja ei usaldanud astuda. Pealegi oli waimne wõitlus aivaliku arwamise kohtulaua ees wõimatu wõi wä- hemalt wäga raswendatud. Ajakirjandus puudus, eriti ise-

seisew wabameelne ajakirjandus. Teiseks oli kogu kirjandus saksa ning kaudselt rüütlike kui walitsewa seisuse kõwa tsensuuri all. Rüütli wastu ei pääsenud ainustki laitwat sõna ajalehte wõi raamatusse, ning juhtus wälismaal midagi sellist nägema trükimusta, siis keelati niisuguse toote müüki meie maal warsti ära. Mainitud wabameelsed literaadid püüdsidki ainult piiri taga oma pakitsewaid sūdameid weidi wälja puistata, olgugi et nende kirjatusi ja kirjutusi loeti ainult seal. Wähemast kuulsid meie rüütlikd ka ise sel kaudsel kombel weidi, kuidas õiglased ja inimlikud rahwasõbrad, kes nende seas elasid, neist mõtlesid.

Weristele Maatra sündmustele järgnes mõni nädal hiljem Tallinnas õudne kurbmäng, mis sünnitas teriwes linnas kirjeldamata ärewust ja unustamata jälkust.

Eiivapalu Seena romaan.

See oli märtsikuus 1858, kui Berta Wittelsbach ivanematele tunnistas, mis tõugu uss tema südamel kallal närib. Mamma ja papa olid võtnud enestele paar nädalat mõtlemisaega, sest tütre ilmutus oli neil raske tarida. Aga paarist nädalast sai paar kuud ja ivanemate lõppotsus jäi füiski tulemata.

Nimelt ei annud emand ja isand Wittelsbach armastavale paarile katvaluse poolest palju järele. Sieti olid nad endile ainult sellepärast mõtlemis- ja tarimisaega võtnud, et võtta ähivarvaiva „õnnetuse“ vastu kõiki veel iganes meeletulevaid abinõusid tarvitusele.

Kõige pealt ilmutasid nad kurja saladuse lähemale omastele ja kutsusid neid enestele võitluses appi. Sepitseti ühine sõjaplaan. Teine tütar, emand Emilie Sternfeld, selle mees, paar ivana tädi ja üks lugupeetud onu pidid püüdma Bertasse mõjuda, et ta loobuks oma „haiglasest kirest“ ega heidaks ennaft ning terwet suguseltsi kaaskodanikkude naeru alla. Aga kui Berta kõigile sõbralistele nõuannetele, noomitustele ja isegi hõrdalle palveile jäi kurdiks ja kiviõivaks, peeti uus perekonna-kongress — viist küll neljas võdi viies paari kuu jooksul — ja jõuti otsusele katsuda veel järgnevat viimast vahendit.

Bertal oli Peterburis üks onutütar mehel. Selle abikaasa oli rikas kaupmees, kes elas suurel jalal. Eht leiduks selle lõbusas majas, kus käib nii palju külalisi, waesele Bertafesele ühel võdi teisel viisil rohtu — mõtlefid ivanemas ja

nende nõuandjad. Kui õnn hea, faotab neiu oma effiteele fattunud füdame mõnele feifufekohasele pealinna-ifandale; ei fünni feda, fiis on ta iwähemalt oma fiinfe paleufe fardetaiwast läheduseft eemal, Peterburi mühawad löbud lahutawad ta meelt ja tunded jahtuwad ehf fedawõrt, et wanemate ja hõimkonna hoiatufed ning õpetufed haffawad paremini mõjuma. Nfi tehti pealinna onutüttele falakirjade kaudu felgeks; ta pidi kufsuma Berta omale külla ja foowitud fihil ka enda poolt kõik tegema, mis iwõimalik. Peterburi emand oli õnneks kohe nõus. Ta arivas murelikkudele wanematele heatujulifes kirjaf foguni iwõiwat töötada, et Berta juba paari nädala pärast iwõib kihlafaardid iwälja faata, millel feifab Matiias Eutzi nime afemel mõni palju kõlawam.

Berta pani reifule esmalt iwastu, andis aga iwimaks järele. Ta taipas wanemate ja fugulaste nõu iwäga hästi ja mõtles: Lähem maitfen pealinna-löbud ära, tulen aga muutumatul meelet tagafi, fiis on nende iwimne lootus otfas ning kauem iwastupanek murtud.

Ja Berta reifis. Matikuu lõpul, kui teed tahenenud, iwõttis mamsel suuremas reifu-feltskonnas, milles tal mõned head tuttaiwad, tol ajal nii pifa ja tüütaiwa teekonna suures omnibuses Peterburi poole ette. Muidugi oli ta enne pühitsenud oma armfamaga hella jumalagajätmist, talle hauani feftiwat truudust iwandunud ning iwõimalikult pea töötanud tagafi tulla.

Kihlafaarte paari nädala pärast küll iwel ei tulnud, ka nelja nädala pärast mitte, kuid Peterburi fugulafe kirjad olid Wittelbachi abielupaarile fiiski üsna trööstiwad, feft suurlinna elu meeldiwat tütrekesele iwäga ja ta ei põlgawat enam mingifugust löbu. Aga ka Matiias iwõis olla rahul. Niipalju kui peigmees pruudi kirju iganes iwõib uskuda, oli Berta truudus kõigutamata; ta oleks juba ammuigi foju lennanud, kui hea ja armas onutütar teda oleks lafknud.

Uhel pühapäewafel pärastlõunal, peale jaanipäewa, istus

lefi peigmees, pöpsides odaivat sigarit, Harjutväratva kõrival Easteaias ja mõtles oma praeguse ja tulevase elu ning võõrsil viibitva Berta peale. Tema ümber, liitva sees ja murul, filksid mängitvad lapsed, pinkidel tuffusid tüdinenuid hoidjad, kuna puude lõpsakaid lehti, milles andsid varblased rõõmsat kontserti, kerge suvine tuuledõht libistas, pühme ja mahe nagu rõõsk piim. Niguliste kiriku kellad helisesid; viist kanti sealt mõnd väsinud rändajat viimse puhkepaiga poole.

Matias tahtis parajasti istmelt tõusta, et pikkamisi koju jalutada, kui talle mõned sõnad kõrvu puutusid, mis tekitasid tema tähelepanekut. Mõni samm temast eemal, kolme mängitva lapse juures, küsis nende hoidja käest keegi teed. Küsija nimetas seejuures tisermeister Wittelbachi nime. Lapsehoidja, vanadlane tufane tüdruk, kehitas õlgu ja näis kostivat, et ta seda meistrit ei tunne võdi et ta ei tea, kus ta elab.

Matias astus ligemale. Ta oli koju minemas ja võis siis võõra viia paigale.

Teeküsimaja oli noor naisterahvas. Riiete järele arvates ei olnud ta linnainimene, ei ka päris talutüdruk, vaid midagi nende vahe pealt. Ta ei kannud pärga, vaid sinist siidrätti, mitte käiseid ega lühikest seelikut, vaid halli pikka jalki kodusfootud riidest ja tähniliist fitsalust. Salas olid tal soome kingad, mida katteiv paks tolmuford andis märku, et noor tüdruk tuleb kaugemalt teelt; veel paremini tunnistas seda aga suurem kimp, mida ta käes kandis.

„Teie soovite tisermeister Wittelbachi juure minna?“ küsis Lutz.

Tüdruk pöördis küsija poole. Matiasse otse vaatasid kaks juurt sinist filma ja nägu, mis isutas oma õrnroosa jumega noormehe pilku.

„Ja, aga ma ei tea, kus ta elab,“ vastas tütarlaps, kelle vanadust umbes kaheksateistküümne-aastaseks võis hinnata.

„Seda võidin mina teile juhatada. Tulge minuga ühes.“

Wõõrast isandat tunnistases viivitvas neiuks veidi. Siks vaatas nagu nõu küsides lapsehoidja poole. Matias pidi

naeratama: sel lapsel oli kangema soo vastu näilifult wähe usaldust.

„Mina olen meister Wittelbachi sell ja lähen praegu koju,“ ütles siis. „Kui te minuga ühes ei taha minna, siis wõin teile ka kää ja suuga juhutada, kus on Rataskaewu uulits. Pange aga tähele! Lähete sealt wärawast sisse. See on Harju wäraw. Siis kõnnite mööda Harju uulitsat otse joont edasi, kuni —“

„Ma lähen juba teiega,“ ütles tüdruk korraga wahete, filmis helgike ruttu kogutud julgust, „muidu effin wiimati ära. Eks ole nii?“ liis ta lapsehoidja poole ja nokutas jumalaga-jätmiseks pead.

Nad läffid. Teel küsis Matias, kas neiuke on esimest korda linnas, ja sai jaatawa wastuse.

„Kas teenib Wittelbachi isanda juures weel üks tüdruk, kelle nimi on Liina?“ päris tütarlaps seepeale teatawa põnetusega.

„Liina on weel meil,“ finnitask sell. „Kus wana tubli Liina mujal wõib ollagi kui meister Wittelbachi juures. Ma usun, ta teenib meil juba paarkümmend aastat.“

Rõõmlik läige lihwtas tütarlapse näo üle. Ta oli seni enam Matiasse järel kui kõrwal käinud; nüüd tõttas nii, et jõudis pea teejuhi ette.

„Teie lähete siis meie Liina juure?“

„Ja.“

„Wist sugulane teile?“

„Minu tädi.“

„Te tulete maalt?“

„Ja.“

Noore neiu näos tuffus midagi, mis tunnust andis nagu seesmisest ärewusest. Enam rahutult kui argelt waatas ta uulitsal ringi, tõstis pead üles kõrgete majade poole ja tunnistask filrestil wastutulewaid inimesi. Ta jalg ruttas nii, et Matias jõudis talle waewalt järgi. Nad käändusid Ni-

guliste uulitsast üles ja seisis paari minuti pärast Witterbachi maja ees Kataskaeivu uulitsal.

„Kas sajad on kodus?“ küsis tulnukas weidi kartlikult, kui nad astusid aivarasse eeskotta, millest wiis jämedate treitüd postidega kulunud trepp teisele korrale, kuna seinte ääres seisis kaskaegsed niferdatud ustega suured kapid, mille kõrvale ning nurkadesse tarbepuud riita olid laotud.

„Kas nad praegu kodus, seda ma ei tea,“ wastas sell. „Uga te wõite julgesti sisse astuda. Tiinal ja Liisal on kõõgi kõrwal wäike tuba, nii et te meistri ja ta emandaga kofku ei puutugi, kui te seda ei soowi.“

Ta läks eel trepist üles, tegi kõõgiukse lahti ja hüüdis walju häälega sisse:

„Tiina, sulle tuleb wõõras! Katsu, et saad kohiwikatla tulele!“

Elatanud kõõgitüdruf luges walgeksküiritud kõõgilaua! parajasti piiblit, sest tillukeses kambriks kõõgi kõrwal ehtis toatüdruf Liisa, mehetugeiwune noor inimene, end wäljaminekusk riidesse. Selli äkilise hüüde peale kahmas Tiina prillid kähku ninalt. Tema nõrkusoks oli, et ta ennast nii elatanuks ei tahtnud lasta pidada, kui ta tõesti oli; eriti häbenes ta näidata, et ta juba prillidega peab lugema. Tol heal ajal tartwitafid ainult wäga wanad inimesed filmaklaase; tegi seda funnitult keegi noorem, siis öeldi temast kahetseades, ta olewat wigane. Olla aga wigane — kus selle häbi ots, eriti, kui weel oled naissoost wassaline!

Kui Matias külalise tulekut oli teatanud ja wõõra neuu kõõgiuksest sisse lastnud, läks ta ise alla tööotta, et kirjutada Bertale ta wiimase kirja pease wõimalikult pikk wastus.

Töötuba oli inimestest tühi. Kõik töölised wiimase õpi-poifini olid läinud pühapäewast priiust ja suwiseid lõbusid nautima. Suur pearuum oli hoolega foristatud, laastud ja puru wälja pühitud, tööriistad korralikult pinkidele seatud wõi seintele riputatud ning pooleliolewad tööd ja materjalid nurkadesse nihutatud. Altnail seisis pifad read suuremaid ja

väiksemaid pudelikesi ja liimipotikesi; pöranda wärtwisid peitsi-, laki- ja polituuriplekid kirjaks. Lae all, partel, iseäranis aga kõrvalolewas wäheemas ruumis kuitwisid lauad mitut liiki puust ning kõrgeid riidaid muid tarbepuid.

Suure tööjoja kõrwal, teisel pool, oli weel üks wähem ruum — tilluke kambrike, kus magas wanafell Brandt, mida aga päewal ka teised sellid wõisid tarwitada. Siin seisid Mattiase raamatud ja kirjutusnõud ja siin ta hakkaski septsima pruudile kirja, sest õnneks oli ka isand Brandt kodust ära.

Mattiasel polnud aga pikast kirjast pooltki walmis, kui teda effitati.

Röögitüdruk Tiina ilmus ärewalt punetawate põskede, keerlewatte filmade ja ristis kätega. Ta oli näilikult endast üsna ära.

„Dutzu-isand! Dutzu-isand!“ hakkas ta juba tööjoja ukse juurest hüüdma. „Dutzu-isand, kas olete kodus?“

Mattias wastas talle piisusest toast, et ta olewat kodus. Juba ilmuski wanatüdruk läwetele, ning ilmega kui oleks ta praegu näinud wanafartwikut ennaft.

„Kas oleksite nii lahke ja tuleksite üles meie tuppa,“ algas ta käsi tõstes ja jälle wajuda lastes. „Meil oleks hädasti teie nõu ja abi tarwis.“

„No noh, mis teil siis wigaga? Kas piisate kõõgi põlema wõi?“

„Oh ei, hoopis hirmsam asi! Et niifuguseid asju ülepea wõib sündida, et inimestel pole häbi, et nad põrmugi jumalat ei kardad! — Aga küll ta teile seda kõik ise räägib!“

„Ta? Kelle ta?“

„Eks Leena! See waene laps, kelle te uulitsalt leidsite ja minu juure tõite.“

„Sinu sugulane?“

„Seesama.“

„Ja mis ta peab mulle siis rääkima?“

„Tulge, kuulake seda ise! Te ei wõi ju arwatagi, kui

furi on maailm! . . . Teie üffi võite teda ja mind natuke aidata, sellepärast jooksiingi otsekohe teie palvele."

Niisugusele tungile ei suutnud Mattias kauemini vastu panna; ta pistis poolelijäänud kirja püetaskusse, forkis tindipoti finni ja läks ivana Tiinaga tüdrukute tuppa.

Seal istus toa-Liisa pühapäeva-riides võõra tüdruku juures ja näis sügaval jutuajamisel väljamineku hoopis olevat unustanud. Võõras neiu oli võtnud jahi seljast ja rätiku peast ning pühkis parajasti pisaraid filmist, kui astus Mattias Tiinaga sisse. Ta tuffatas nende ilnumisel pisut tagasi ja sügav puna tõusis talle palgesse.

Tiina muretsetes felli-isaandale filmapilt tooli, millelt ta pühkis põllega enne tolmu, kui lugupeetud külaline maha istus. Mattias oli majas kõigi usaldusmees, välja arvatud muidugi Oskar Brandt ja viimasel ajal ka emand Wittelbach. Teda usaldati ta õiglase, aivala, lihtsa loomu pärast, millesse mahutus sama vähe ninakat kõrkust kui küürutatavat alandust. Ta pidas igale sõna ja aitas, teda võdis. Silma uhkuse ja waljuseta võitis see fell omale õpipoiste ja teenijate poolt rohkem respekti ja lugupidamist kui mõned teised fellid nende vahenditega. Mattias walitses töökoja ja tööliste üle õigupärast palju enam kui Oskar Brandt, olles seejuures ei kellegi ülem, vaid igaihe sõber.

Kui noormees võõra tüdruku vastas istet oli võtnud ja pilgu tema peale heitnud, pidi ta enesele tunnistama, et ta mitte sageli nii sümpaatlikku, otse foorust sünnitavat neiu nagu pole näinud. Kui ta kehalt ei oleks nii arenenud ja täidlane olnud, teda oleks ta näo pärast otse lapsukeseks võinud pidada. Seda arvamist aitasid soetada ta filmad ja suu. Õkiva niisuguse laia, põhjani läbipaistiva, põhjani loetava pilguga waatab lapsuke inimese peale, ning just niisugune puhkeiv, pakataiv, igast mõtleivast, uurivast joonest ivaba suuke on lapsukesel, teda iveel elumõrudused ega elukaivalused pole mõjustanud. Ning selle suu ja nende filmade ümber oli näoke, mille õrnus tuletas meele piima ja iverd.

„Mõelge ometi, isand Lutz, see tütarlaps seal on joosnud linna redusse — põgenenud oma lihase ema juurest, — sama noor inimene, kes teie ees istub, minu kadund ivenna viimne laps!”

Nõnda algas ivana Liina oma seletusi sel pühalikul jutlusetoonil, mida ta ikka tarvitas, kui erutas mõni jõe sündmus sesinatfes kurjas ilmas tema ivaga südant. Kõneldes vaatas ta ühe pealt teise peale ja ta päranaetud keerleivast filmist paisisid ehmatuse, jälfus ja kõlbline viha.

„Ja miks on ta redusse joosnud?” kõneles ta edasi. „Mispärast on ta minu, oma tädi, juurest, keda ta elus üks ainus ford näinud — see oli umbes kuue aasta eest, kui käisin nelipühis maal — mispärast on ta minu juurest tulnud peljupaika otsima — kuuekümnne iwersta tagant minu juurest tulnud iwarju ja peljupaika otsima? Kas iwdite seda arivata, isand Lutz? Kas oskab niisugune hirmus asi teile tulla mõttesse?.. Halastaja taeivas, ja seda peab meieisugune ühest faksast kuulma, juurest faksast, kes kõik maailma koolid on läbi teind ning jumalat ja tema püha sõna peaks paremini tundma kui meieisugused kõik koftu! Ja seda peame kuulma ühest emast, kes oli minu kadund ivenna Siimu laulatatud naine, kellega elas minu iwaene iwend faksikümmend wiis aastat abielus! Kui ma selle peale mõtlen, hakkab mul pea ringi käima ja süda jääb tuffumast seisma!... Siis reagi, ometi, Leena! Reagi kõik üles, ää häbene ühti! Isand Lutz on aus mees ja tal on hea süda, ta iwdib meile nõu anda ja meid ehk aidata. Ara häbene, laps!”

Süगतv puna õhetas Leena palgel; ta vaatas maha ja kostis nagu kinnipitfitatud kurgust:

„Tädi, ja tead ju nüüd, kuidas kõik oli — räägi ise!”

„Si mina oska sihukest toledat asja reakida,” hüüdis Liina. „Ma tahan seda ühe sõnaga ära öelda, aga ja ise pead paremini seletama, kuidas kõik tuli ja oli, ja isand Lutz peab üttema, kas oli neil jumala ja kroonu seaduse ees õigus nõnda teha!... Kuulge siis, isand Lutz! See iwaene tütarlaps

on linna redusse joosnud, sest et mõisahärra tema au kallale
lippund! Ja ema olnud härraga ühes nõus ja wallatalitaja
ka weel...“

Seena filmad heitusid pilguks ajaks uuritvalt noormehe
näole, nagu kardaks ta, et seal mingi ülbe imestus wõi
nilbe naeratus nähtawale tuleb. Kui ta aga märkas, et selli
nägu, hoopis wastuoksa, läks tõsiseks, sügawatõsiseks ja ta
kuulm tõmbus fortssu, näis neiu tundivat nagu lahendust.

„Mis sügune mõisahärra see oli?“ küsis Matias, pöör-
dides Seena poole.

„Barun Riesenthal.“

Noormehe tool nõfatas, sest istuja pidi fähku tõusma. Ta
jäi aga, toetades käsi põlvedele ja ajades keha ülaosa dieli,
paigale ning küsis häälega, milles wärises wägiji summu-
tatud äreivus:

„Mis sügune parun Riesenthal? Kas R. oma Lääne-
maal?“

„Seesama.“

„Kuidas? See wana inimene?“

„Mitte wana parun, waid noor,“ wastas tüdruk. „Mõis
on nüüd noore fäes.“

„Noor Riesenthal, — Gotthard on ta ristinimi?“

„Ja. . . Teie tunnete siis neid faksu?“ küsis Seena.

Matias Lutz toetas selja toolitoe wastu, nii et see pide-
mes nagises. Ta filmades oli isewärki läige, ta näol kum-
maline kariv, mis tegi ta wanemaks... Kas ta neid faksu
tundis? Do jah! Tal oli nendega ferd tegemist olnud. Nad olid
temale iverelt sügulasedki... Tallinnas oli ta neid mõnikord
uulitsal näinud: wana parunit ferd märtsikuul Krediidkassa
ees, noort toomfooli õpilasena Pikal uulitsal jalutamas ning
teine ferd roheline wäriwimütfiga suurel wäljasõiduwankril,
mis wiis „Estonia“ korporatsiooni Liffresse „kommersehile“.
Mait Lutz oli neid küll tunnud, aga nemad mitte Mait Lutzu.

„Ma olen neist fakskest kuulnud,“ wastas Matias tütar-
lapsle ta küsimuse peale. „Meie Liina on siis R. wallast pärit,

mida ma ei teadnudki... Aga jutustage ära oma lugu. Kui ma teile nõu oskan anda, siis teen seda hea meelega."

Leena näis olevat julgust ja ufaldust kogunud, sest ta hakkas kõnelema. Buna ja kahvatus vahetlesid ta põsil, vahel tikkusid talle suured säravad pisarad silma ning siin ja seal ei tahtnud tal sõna tulla mingil viisil üle huulte. Siis tõttas Tiina talle appi ning heietas jutulõnga niikaua edasi, kuni ta ifegi jäi kitsikusse ja pidi Leenalt pärima seletust.

Lugu aga, mis need kaks suud Matiasele jutustasid, oli siis poolest järgmine.

Liivapalu Siim, Leena kadunud isa, oli R. wallas väikest kohta pidanud. Et ta omas kolme tütar, siis ta andis kõige noorema, väikese Leena, mõisniku loal juba üheksa-aastasena teenima — kohalisele kõstriemandale lapsehoidjaks. Leenake oli erk ja terane tütarlaps; ta ei õppinud kõstri suuremate laste hulgas mitte ainult saksa keelt kõnelema, vaid kõstri kõige wanem tütar, kes andis kahele väikesele wennale ning ühele õdesele kodust kooliõpetust ja märkas Leenikese õpihimu, õpetas tedagi lugema ja kirjutama ning peale selle mõnesuguseid näputöid tegema. Et wõõras neiu ep olnud hariduseta, seda märkas Matias tema jutust warsti.

Tütarlaps aga oli kõstrimajas aja jooksul nii tartviliseks saanud, et teda lahki ei lastud, kui hoitaw laps enam hoidjat ei wajanudki. Pealegi läks kõstri wanim tütar mehele. Nüüd oli emandal majas tuge seda enam tarwis. Nii jäi Leena, osalt tüdrukuna, osalt õmblejana, weel peale leeriaega kõstrimajasse teenima ja oleks weel praegugi paigal olnud, kui teda sealt mitte wägiwalselt poleks sunnitud lahkuma.

Waheaegu oli tütarlapse perekonda tabanud üks raske lõõk teise järel. Surm wiis isa ja warsti peale seda mõlema õed hauda. Ema pidi talu käest andma ja minema wõõraste juure teenima.

Kahe aasta eest andis parun Riesenthal R. mõisa oma ainuma poja ja peapärija kätte ja asus ise kas Tallinnas, kus tal oli Toompeal suur maja, wõi välismaal, kus ta

otfis abi jooksvatõive wastu, mis talle jalgadesse löönud. Paruni wanem tütar oli saanud ühele mõisnikule mehele, noorem aga, kes juba ka mõrja waldi olewat, elas wanemate juures. K. mõisas walitses ja wiibis siis noor parun üsna ükfinda ja ainult lühikeseks ajaks tulid isa, ema wõi õed talle külla. Tartus oli ta paar aastat enam kombe kui teaduse pärast üliõpilasepõlwe maitanud, siis isa juures põllul weidi ringi waadanud ning tänas nüüd wist südamepõhjas jumalat, et wana paruni haigus talle peremehe digused mõne aasta waremini fätte toimetas, kui ta lootnud. Kuulu järele nautis ta, nagu noor, rikas parun tol ajal kunagi, elurõõmusid ifka ääreni täidetud karikast ning kofis ühte krahwipreilit naabrukest, kes talle peale rohke kaasaraha ka suure mõisa pidi kaasa tooma...

Siinkohal leidis wana Liina jälle asja ristelda käsi ja taewa poole waadates hüüda:

„Mõelge ometi, ifand Lutz, ta patuori on ise weel peigmees! Noore krahwipreili peigmees! Aga mis ta teeb! Kuulake aga!“

Noor parun oli fõrd mingi asja pärast kõstri juures fäinud ja seal Deenat näinud. „Wahtis mu peale“ — tähendas tütarlaps lapseliku õudusega toonis — „nagu tahaks mind filmadega neelata.“ Kõstrilt oli ta kofje järele pärinud, kes on tütarlaps ja kust pärit. „Minu wallast?“ hüüdnud siis. „Seda ma ei teadnudki. See on ju wäga hea.“

Mõne aja pärast tuleb Deena ema kõstri juure ja teatab, parun nõudwat tütarlast walda tagasi. Mis pagana lugu see olewat, et noored terwed inimesed wäljaspool walda teenivad, kuna omal härral töötegijajast puudus! Lüdruk olgu sedamaid fodus!

Kõstriemand wastu. Deena tulnud wana paruni loaga juba lapsena tema juure, kasivanud fiin üles, saanud fiin foolihariduse, fäinud fiit leeris — mis õigus olewat siis noorel parunil nõuda teda külasse tagasi ja sundida raskele jämedale mõisatööle? Ema mingu õelgu parunile, et Deena

on kõstriemanda kasivandil ja jääb oma kasuivanemate juure... Kõster ise poleks Liivapalu eite selle vastuhakkava otsusega vist mitte paruni juure saanud, seks oli ta mõisafakstele liiga alandlik käsualune, aga teda polnud sel ajal fodus.

Leena ema läks. Uga paar päeva hiljemalt oli R. walla talitaja kõstri juures. Ta tõi paruni ametliku, vastu-vaidlematu käsu: Leena Baju, Liivapalu Siimu tütar, seitseteistkümmend aastat wana, R. wallast pärit, tulgu wiibimata walda tagasi ja hakaku saksa teenima. Kui wana parun temale wallast väljaminemiseks luba annud, siis andwat nüüd noor parun, kui R. mõisa ja walla praegune omanik, talle käsu sinna jälle tagasi tulla. Wastupaneku puhul tuleb Leena Balu wägisi sinna fogufonda wiia, mille hingekirjas ta seisab.

Jah, niisuguse käsu wastu polnud enam midagi parata. Mõisnikul on wägi ja tal on wõimus. Kõstriemand püüdis weelgi küüsi näidata, aga kõstriifand langes kohe lossi. Tule jumal appi, pidi ta siis koha kaotama! Ta küsis õpetajalt nõu. See kahetse lugu, aga tähendas, et tema ei wõiwat aidata — mõisnikul olla õigus nõuda oma inimesi walda tagasi.

Ja nõnda sõitis Leena talitaja seltsis weel samal päewal oma kodukohta, kust ta kahetse aastat, enda parema lapsepõlwe, ära olnud, tundmata tema järgi suuremat igatsust.

Teel algas talitaja magusat juttu. Ega asi nii hull olewatti, kui tütarlaps arwata. Parun tahta ainult Leena ema aidata, kes olewat wana ja põdur ning enam peremeest ei suutwat orjata. Emale lubanud saksa Hüübakaetou sauna anda — üsna wäheste päewade eest — ja sealt pidada tütar käima mõisas härrale triikimas, pesu õmblemas ja kangrul abiks; raske põllu- ja korratööd wõi muud sellefarnast temale ju peale ei pandawat. Parun teadwat wäga hästi, et Leena pole enam „prostoi“ talutüdruk, waid koolitatud mamsel, kellel saksa keelgi suus. Niisugust inimest lihtlabaseks waimuks wõi pesutüdrufukski panna olla ju helde südamega paruni meelest päris patt. Seda öelnud sakse temale ise.

Talitaja sõnad läksid täide. Mõisa lähedal olevast faunast aeti waene wabadiku-perekond wälja ja pandi leffnaene tütreaga sinna elama. Leena sai käsu tulla mõisa õmblema, sest noorel parunil olewat hädasti uut pesu waja.

Warsti küllalt hakkas aga tütarlaps märkama, mis oli Gotthard Riesenthali õige nõu ja tahe. Leena töötas üfifus kambri, mõisa ülemisel korral, ja seal käis teda parun, unustades kõike oma uhkust, sageli waatamas. Ta kiitis meelitawate sõnadega Leenafese jumekust ja tikkus talle iga päewaga ligemale. Tütarlapse südi tõrje näis talle tegewat ainult nalja ja teda weel tagagi ergutawat, nii et ta temale julges kättki külge panna. Paruni tülitamised läksid wiimaks nii liiale, et Leena seletas kodu emale, ta ei minewat enam mingil tingimusel mõisa, tehtagu temaga mis tahtes. Ja nii sündis.

Ena kutsuti paruni juure. Mõisast tagasi tulles teadis see waesusest ja raskest tööst murtud inimene noorest saksast aitwa head rääkida. Leena olewat rumal tüdruk, pannes paruni naljatuhi pahaks. Parun tahtwat temale ja ta wanale emale teha heidest südamest üksnes head. Ta lubanud neile mõisa-aidast anda nii palju moonu, et nad wõitwad muretult elada. Enast ta ei nõudwat enam kindlaid päewigi; kui teriwis lubab, siis wõitwat eit olla kibedamal heina- ja lõikuse-ajal ehk natuke abiks. Sest Leena töö tasuwat kõik, ta wõitwat oma palgast mõne hea kopika tallelegi panna. Mingu aga jälle tööle ja ärgu olgu paruni wastu nii turtfakas. Noor inimene wajaawat ju löbu. Eks kõik ole ford noored olnud. Wihastada ta aga saks, siis wõida see neid tõugata suurde wiletfusse. Saun wõdetakse neil käest ja sunnitakse neid mõlemaid jälle raskele tööle. „Mõttele minu, wana põdura inimese peale!“ lõpetas eit, pühkides pifaraid.

Lapsfarmastus fundis Leenat jälle minema mõisa. Nüüd hakkas parun weidi muudetud kaewa järgi tööle. Ta katsus õnne kingitustega. Mitte ainult, et õmbleja päewapalk määrati haruldane rohke, waid juba pisteti talle põlleriie, juba siidrätt, juba seelikutäis poolwillaft pihku ning wiimaks järg-

Leenal ei olnud enam ema. See inimene, keda ta oli emaks pidanud, müüs ta ära. Rõhkeiva südamega pidi tütarlaps endale tunnistama, et ta on üffinda ilmas, abita ja kaitseta. Kui pääsu weel oli, siis ta pidi end ise päästma. Aga kuidas? Selles ei jõudnud ta, hoolimata kõigest peamurdmisest, mingile otsusele. Mõte põgeneda, joosta kuhugi redusse, tuli talle loomulikult sunnil küll kohe. Aga kui ta seda kainemalt kaalutles, pidi ta enesele tunnistama, et mõisniku käsi ulatub kaugemale kui põgeneiva taluinimese jalg. Kuhu minna ilma jaksa loata? Kus sallitakse sind ilma tunnistufeta?

Ena sundimisest ja taplemisest hoolimata jäi Leena järgmisel paaril päeval mõisa minemata. Suba talitaja järel! See mees näis ajawat osalt roomaiva kartuse pärast, osalt hea jootraha eest paruni era-asju. Ta ilmus wäga ametliku näoga ja kuulutas lühidalt paruni-härra wiimast käsku: Leena Baju hakaku sedamaid jälle mõisas tööl käima, wõi teda ootawad wiitsad; ühtlasi wõetakse ema käest saun — kõnelemata muudest tagajärgedest.

Siis oli talitajal emaga pikem ja näilikult üsna sõbralik salajutt, ja kui ta oli läinud, algas eit tütre kallal wanas juunas uut pinnimist ja muhendamist, mida ta taoti pisaratega rõhkesti niisutas. Leena ei wastanud talle musta ega walget. Paruni ähwardus oli karastanud ta otsuse korraga kindlaks. Ennemini surma kui mõisatalli wahimehe hoopide alla! Et parun töotuse kehtiva wastupaneku puhul täide saadab, selles ei wõinud kahtlust olla. Muidu oleks ju jaks annud temale alla ja seda ei lubanud jaks autoriteet.

Leena põgenes weel sama päewa ööl. Shtul ema magama jäädes kahmas ta mõned tarwilikumad hilbud kimpu, tõmbas omale paremad riided selga ja kadus.

Ta teadis, kuhu läks: linna. Pääsu üle aru pidades oli talle meele tulnud ta tädi. Leena õnnis isa oli oma õest, kes kord sakste tüdrukuna Tallinna sattunud ja sinna jäänudki, iffa tunduwa armastufega kõnelnud, ja Leena ise oli teda

mitme aasta eest, kui tädi maal käies ka teda kõstri juure vaatama oli tulnud, isiklikult tundma õppinud. Tiina teenistusekoht meister Wittelbachi juures oli tal püsinud sellepärast mälus, et kõstri vanem tütar, Leena koolitaja, tundis Wittelbachiid ja kõneles sagedasti meistri tütardest. Leena arvates oli linn ka ainus koht, kus ta kaitset võis saada, kui seda üldse oli saada. Ei juutnud teda tädi ise aidata, siis ehk teadis ta võimsaid inimesi, kes seda suutsid. Kõige pealt wajas põgeneja peljupaika.

Kui Leena oma kurwa loo oli lõpetanud, ei lausunud Matias Lutz tükil ajal sõnagi. Ta mõtles Riefenthalide, enda ema, iseene ja ning suhtes nendega selle võõra tütarlapsi peale. Wana Tiina ahastati hülid helises kajana tal kõrwus: Kas siis niisugused asjad jumala ja ilmliku seaduse ees tohtisid sündida? Kas võis siis inimene teist murda, ilma et kedagi oleks olnud seda keelamas? Ja ta pidas wihaft paituwal südamele aru, mida tuleks teofõile wõtta selle tagasihutatud jahilooma päästeks, kes hirmust ja häbi wärisebes tema ees seisis ja oma abiotõitwa pilgu ühelt näolt teisele laskis hõlbida.

„Kas keegi kodus wõib aimata, et linna tulite?“ küsis Matias wiimaks nagu uneft ärgates.

„Seda ma ei usu,“ wastas noor tüdruk, „sest ma pole enne linnas käinud. Et mul siin on tädi, seda ehk peale ema weel mõni mäletab, aga üldiselt tuttaw pole see mitte. Pealegi ei arwa keegi, ka ema mitte, et ma tean, kus tädi linnas elab. Kui nad mind hakkawad otsima, siis kõige pealt küll kõstri juurest.“

„Nii on seda puhku üsna hea,“ wastas Lutz mõtiskledes. „Te wõite hoiduda mõni aeg linnas warjul. Aga küsida tuleb: kus? Kes wõtab teid ilma tunnistusteta forterisse?“

„Mul on leeritõht kaapas.“

„Sellest ei ole küllalt,“ naeratas noormees. „Teid peab antama linnajao-ülema juures üles, ja see nõuab passfi wõi mõisniku lubakirja. Ei aita siin muu asi, kui et teid peab

keegi võtma forterisje, kes teid politseile üles ei annagi, vaid teid enda juures peidab."

„Just selle asja pärast tulingi teie nõu ja abi paluma, isand Lutz,“ võttis Tiina suure innuga sõna. „Ma mõtlen, Deena võiks jääda meie majasje. Ta waene laps on tulnud tädielt abi ja varju otsima — eks ole minu kohus seda temale muretseda. Minu mõte oli see: Teie, isand Lutz, räägiksite meistriga. Ta peab teist suurt lugu, teie sõna maksab tema juures. Paluge teda selle õnnetuma nimel, et ta annaks talle ulualust, nii et ta oleks efiotsagi varjul. Mina ise tahan minna emanda pastvele. Kui muu ei aita, siis ähwardan kas võdi ära minna ja lähengi, kui ta paneb vastu. Waadaku siis, kust saab teise Tiina, kes kaksikümmend aastat ta juures paigal seisab!“

Matias oli sedamaid nõus.

„Ma tahan asja meistriga kohe läbi rääkida,“ ütles ta „Kas ta on praegu kodus?“

Kuna Deena filmast tänuelik pilk noormeesi rüivas, kostis Tiina, et meister läinud emandaga wälja, ent tulewat wististi peatselt koju.

„Kui tädi külaline võite mõne hea päewa täiesti rahus elada,“ ütles Lutz Deenale. „Sa kui meister Wittelbach teile oma majas kauemaks ajaks tahab peljupaika anda — ma loodan kindlasti, et ta seda teeb — siis võite olla paar nädalat, wahest ka kaueminigi üsna julge. Otsijale, kui need on maalt, ütleme lihtsalt, et meie majas niisugust inimest ei ela. Otsigu siis mööda linna, kus on aset Deena Paju! Ka politsei ei võdi neile otsust anda. Edaspidi aga saame näha, mis tuleb teha. Ehk teab meister mulle head nõu anda. Ta võib-olla tunneb mõnd kõrgemat inimest, kes teie kiisajale julgeb vastu astuda — olgu heaga võdi pahaga.“

„Ma teadsin ju, et isand Lutz tahab meid aidata!“ hüüdis wana Tiina niiskel filmal. „Deena, löö talle patfi ja täna teda!“

Kui Deena naeratades täitis tädi kasku, punastusid mõlemad — noor neiu ja see suur tugev mees. Pilk, mis nad see-

juures vahetajid, tunnistas neile, et nad olid teineteise kohta täielise usalduse ja lugupidamise saavutanud.

Matias läks alla töötuppa tagasi, aga tal oli võimatu poolelijäänud kirja Bertale valmis kirjutada. Seks osutus ta ärevus kuulnud loo üle liiga suureks. Ta meelest oli, kui oleks kõik, mis sellele võõrale tütarlapsel tehtud, tema lihasele õele juhtunud, ja ta võttis nõuks Leena heaks võenna kohusetundega kõik teha, mis iganes võimalik.

Weel samal õhtul läks tal forda meistriga asjast kõnelda. Svan Wittelbach oli abikaasaga kuskilt perekonnast tulnud ja astus pärast õhtusööki töötuppa, et kutsuda Brandti võdi Lutz, kumb juhtuks kodus olema, Kanuti-gildi „partiikeelse“. Ta näis heas tujus olevat, võttis Matiasel, kelle ta leidis ükfinda eest, käre alt finni ja viis ta, ilma vastupanekut leidmata, naljatades minema.

Klubis jutustas Lutz talle Leena Baju põgenemislöö. Ta ei eefinud, lootes meistri kaastundliku südame peale. Wittelbach sattus, kuuldes paruni nurjatust, kõige pealt vihasesse ärevusse, tagus rusikaga vastu lauda ja siunas punetaval näol junkrute ülbust ja taeva poole karjuvat vägiivalda. Mõeldes tütarlapse hädade ja kaitsetuse peale, andis ta endas siis liigutusele maad ja otsustas ilma pikema arupidamiseta lubada temale oma majas peljupaika.

„Ma tahaksin näha saada, kes temasse minu majas tohib tulla puutama!“ hüüdis ta, rüübrates klaasist auravat punshi. „Aksnes politsei lasen sisse, kui muu nõu enam ei aita; aga ma olen politseimeistriga tuttav, tema poolt pole mul palju karta.“

Matias arivas, et tütarlapse majasolemist tuleks võimalikult kaua salajas hoida, nii et politseigi teda sealt ei teaks otfsima tulla. Pikapeale ehk leidub mingi parem plaan. Sellega oli meister Wittelbach nõus.

„Wäga õige,“ ütles ta. „Tema pabereid ei haffa keegi nõudma, kui tema põgenemist ei tunta, ja seda katsume salajas hoida. Tütarlaps on minu perekonnas õmblejaks, minu tööline ja palgaline, ja asi sellega... Aga mulle tuleb praegu hea

mõte, Lutz! Ma tunnen üht kõrgemat ametnikku, kellel on ülevõim loomis sõnake ütelda. Kui see ehk waeft tütarlast wõiks aidata. Ta on sooja südamega, aus ja õiglase härra, nagu neid ametnikkude seas mitte palju ei ole. Nii mõnegi alama inimese palwe eest on ta kubneri ja teiste mõjuwate isikute ees kostnud. Selle poolest on ta linnas juba tutaw... Tõepoolest, Lutz, ma tahan sekretär Rutoiwiga kõnelda!”

Matias pigistas soojalt meistri kätt.

„Tehke seda, isand Wittelbach,” ütles ta. „Kui siin keegi wõib aidata, siis on see kubner ise; aga temale peab keegi, kelle sõna kaalub, palwe esitama. Meister, see on esimene lootusekiir, mis teie põgenejale annate. Ta saab teile wäga tänulik olema!”

„Arwan isegi, et olen õige tee leidnud,” tähendas Wittelbach meelitatult. „Ta kui niisugune asi kubneri südant ei liiguta, siis polegi ilmas enam inimsust. Kubner on küll ka jakska mõisnik ja elab omasugustega sõpruses, aga ülesõhus on ülesõhus ja wägivald wägivald — seda ei wõiks ta ometi kaitsema hakata.”

„Aks küsimus on aga weel,” ütles sell murelikult. „Kas wõtab meistri-emand tütarlapse majja — kas on ta sellega nõus?”

„Noh, selle pärast wõite olla kartusetal!” naeris Wittelbach. „Esitaks olen mina peremees mõne ja teisaks pole mu emandakesel südame asemel raudkiwi püues. Weel täna õhtu saab kõik korras olema.”

Meister Wittelbach pidas sõna.

Kui ta jõudis koju, oli wana Liina emandale omapoolse palwe juba hea mõjuga ette kannud, ja kui wiimase, kartuse pärast halbade tagajärgede eest, weel oli tõrklikke mõtteid, siis puistatas meister Wittelbach need sõnakalt laiali. Põgenejale anti meistri majas warju. Teadjad pidid mitteteadjalle ütlemata, et tütarlaps on meistri-emanda õmbleja. Emandal oligi kodust nõelatööd küllalt, ja ta wõis warsti tunnistada rahuldusega, et oli leidnud usina, osawa ja tänuliku tööliise.

Kui Anija mehed käisid Tallinnas.

Helgav ohtupoolik juulikuus. Ei ainuist piliveksest taevast. Peenike, põudne udu nagu kõrivetolm ühendab maa ja mere hallilt sinava õhukummiga. Alasadel, puude lativades, katuste harjadel värisev toirvendus nagu nägemata leekidest. Tallinna müüridel ja majadel heljub lõõsk, kui peats kõik üheks tombuks kokku sulama. Mereltki ei imbu vilumat voolu. Lõdvalt lipendavad lehed puude küljes, närtsinult langevad longu lillede nupud. Ja kõikjal roidunud, tüdinunud vaikus. Nagu määratumad mustad linnud, pesadel haududes, seisavad nektiis sõjalaeva reidil. Mõned purjepaadid otsekui luigekesed liiguvad nende ümber. Sinna ivanad kantsitornid, näod hallid, krobelifsed, vahitavad tufaselt alla orgu. Vendlev elu nende ümber peab puhkust. Minult Toompea lossi ja tema pika, sihvaka torni kallal karjuvad süsimustad siibleivad kaarnad ning ivangifoja tiskufeste tressitud afende ivastu suruvad end higised, kahtwatanud näod õhtu ahmitsevate suudega.

On pühapäev. Hoolimata haudjast palatusest, millele ei too päikese madalam seiski kahanust, ja hoolimata tolmaivait teist liigub linna ja väliste lõbufohtade vahel rohkesti jalutatavaid inimesi. Nende seas on ka Matias Lutz, kes pöördib ametivend Konrad Huberiga Mustjõe poolt linna tagasi.

Lutz ja Huber on head sõbrad. Wiimane, välismaa fakslane, töötab esimest aastat meister Wittelbachi juures. Mõlemaid selle ühendab sõprusliku sidemega nende ivaimukam mõttetõdim, nende suurem kainus ja nende ühine armastus

raamatute wastu. Nad wõitwad tundide kaupa puhuda teineteisega tõsisemat juttu, wahetada mõtteid elu ja ilma kohta ning pidada waidlusi üldiste asjade pärast. Huber on kaugel käinud ja palju näinud. Lutz õpib talt hea meelega. Huber jälle peab lugu ametiwenna kutselehest andekusest ning kohalikus elus fogutud teadmusest.

Glaiwal juttumisel ei pane nad tähelegi, et nad on juba Loompea alewisse ja sellestki pea läbi jõudnud. Mäest üles minnes wõtawad mõlemad kübarad peast ja pühitwad nägudelt higi.

„Maal peab küll kibe ruffilõikus niisuguse põuaga käsil olema,“ tähendab Matias. „See on ju üsna haruldane juwi tänawu.“

„Nah, ja tänad küll wiist taewast, et sa enam põslumees ei ole,“ naeratab Huber, kes tunneb ametiwenna minewikku selle enda suust. „Ma tänan selle eest, küürutada niisuguse kõrwetuse käes põllul!“

„Ja saada iverel kuppja malka maitsta, kui jääb nõrkusest natuke kükitama,“ lisab Lutz mõtlikul muigel.

„Mis pagana olud teil siin siis on!“ hüüab sakslane, kelle ajab iga ülekohus ja ebaloomulikkus ruttu ägedusse. „Kestaege rufikaõiguse ja rööwrüütlitega on minu arust ammu möödas, vähemalt meiepoolses ilmakandis.“

„Meie pool ka,“ wastab Lutz. „Mis meil sünnib, on kõik seaduslik, ka peksunuhklus. Ja need on sinu kõrgestisündinud suguwennad, Huber, kes teiwad meil seadusi.“

Huber tahab wastata, aga sõna lämbub tal keelele. Nad on käändinud kurakätt Loompea turu poole, et minna üle mäe Lühikese jala kaudu koju, kui forraga trummide wali pötrin ja kroonumuusika rõffaw helin neid sünnib waikima ja wahtima. Mis sõjawäelise pidu peetakse siis täna kubeneri lossi ees? Sage plats kubiseb aiwa püsisetatud soldatitest, mustab muust rahwast. Üks wäeülem istub hobuse seljas. Käsuühüüded kajaivad. Rong sigineb. Rong hakkab liikuma. Särel ja kõrwal palju forratult jooksjaid. Ürewus.

Lutz ja Huber tõttavad ligi, tungivad jooksvaast rahvaast läbi ja näevad, et sõjavägi ei moodusta mitte üksnes rongi, vaid et ta piirab suuremat inimesejalka enda kessel. Nõnda viiakse ivange. Kes aga on need ivangid? Miks on nende saatmiseks nii rohket sõjaväge vaja? Miks põrisevad trummid ja hüüavad vileed?

Mis liiki inimesed on ivangid, seda võid Lutz teha kohe kindlaks, kui ta rongile küllalt ligidale on tiffunud. Need on talupojad. Enamasti noored ja kessealised mehed, ent seas ka paar hallpead. Raabud, kintspüffid, pikad juuffed. Nad hoiduvad kofku, üksteise külge, nagu hirmunud lambakari. Nende kahvatuiust nägudest, nende pärani-aetud silmadest paistab ääretu ehmus. Nad vahetavad üksteisega küsitvaid, aga vastust ning seletust saamata waateid. Üks või teine pöördib fofistatva suuga selfimehe kõriva poole, aga talle kostetakse ainult lühikese peatvarestusega. Satub mõni reast välja või jääb poole sammu võrra maha, siis tõukab soldat teda püsfipäraga. Ja täägid välguvad päikese käes, ja rasfed sammud panetvad maa müdifema, ja Loompea müüride ning kõrgete majade küljest pörkab trummipötrin ning muusikamürin rõffatva fajaga tagasi nagu marulaine kaljukaldalt.

Kes on need talupojad? Mis on nad kurja teinud? Kuhu neid viiakse?

Rahva seast ei tea kummalegi sellile keegi anda seletust. Rõik on juhtumisi, nagu nemadki, paigale sattunud — sõjaväe tuleku, trummipötrina ja pillihelina aivatlusel. Igaüks nägi seda, mida näevad nad ifegi: suurt jõuku talupoegi ivangidena mitmesajajä soldati kessel. Talumeeste kodukohast liiguvad vastakad oletused: ühed nimetavad ühte, teised teist walda. Suurem hulk usub, et need on Mahtra mehed. Alles mõne nädala eest, 2. juunil, olnud „Mahtra sõda“ on kõigil alles värskest meeles. Ka teatakse, et mehed istuvad Loompeal ivangis. Ja need talupojad siin on losfi ees koos. Küll nad toodi siis losfi ivangikojast. Kuhu nad viiakse? Eks saa näha. Rong liigub mööda Pikka jalga altlinna poole.

Matias ja Huber warufid endid rongi kettpaigale, kus sammuvad wangid, wõimalikult lähedale, hoolimata sellest, et sõdureist üks wõi teine neid karedalt tagasi tõrjub. Need huwitawad wangide näod, need arastunud, abi ja pääsu otsiwad jahilooma-näod. Näib, kui sammufsid need hirmust üllatatud, ehmupest halwatud inimesed neile footuks tundmatule saatusele wastu, wõi kui oleksid nad praegusesse oluforda täiesti juhuslikult sattunud.

Korraga hakkab Matias Lutz kramplikult seltsimehe käsi warrest kinni. Ta jalg peatub. Silmad laienevad.

„Ma tunnen mõnda neist,“ sosistab ta Huberile. „Ma ei ole nende nägusid unustanud. See seal ja see seal ja veel üks — need on Anija talupojad. Ta seal kõnnib üks Kurisoo peremees. Need mehed näikse kõik olewat sealt kihelkonnast, kust mina pärit olen ja kus ma üles kasvasin.“

„Siis püüa neile veel ligemale nihkuda ja küsi, mis nad on teinud,“ ütleb Huber.

Matias teeb seda juba isegi. Ta rüütleb rahwast, keda kitsas, kahest kõrgeist müürist piiratud tee kofku liidab, jõuga läbi ning tüübib wangidele nii lähedale, et üks soldat ta püüsi-päruga jälle kõrwale müksab. Aga noormees on küllalt ligidale pääsenud, et talupoegade seas ära tunda veel üht nägu. See pikk, kuitvetu, lohkpõseline mees seal, wimmas kullaga, lõdvalt rippuwate kätega, tuhmit wahiwate wesihallide filmadega ja wedaiva, lonkiwa kõnnakuga — kes on see? Kas see pole — —? Matias taarub seda meest tunnistades lähemale soldatile peaaegu selga, ta wahib aineti temale otse, ta näol kujuneb ilme, kui ariwaks ta ennast und nägewat — — kas see mees pole tema isa, Konna talu peremees Jaak Lutz?

Ta ei wõi ekkida. Tunneb ta wõõraid mehi, siis ta peab seda ammugi tundma.

„Mis sul on?“ küsib Huber, kes talle suure waewaga on järgi jõudnud. „Sa näid ju sama heitinud olewat nagu need wangid seal. Mis on juhtunud?“

„Wangide hulgas kõnnib minu isa,“ kostab Lutz ja äigab

käega näo üle, tahtes nagu enda filmade eest peletada kurja võirastust.

Huber vaatleb teda pilguga, kui arivaks ta sõpra heitvat halba nalja.

„Sinu isa? Kus?“

„Ta on seal teiste talumeeste seas, võid julge olla,“ tõukab Lutz nagu kofkulitjutud hammaste vahelt.

Woor jõuab vaheajal läbi kaariväraava Pikale uulitsale, pöördib sealt üle turu raekoja poole ja käändib siis Wiru tänavasse. Trummid ja pillid meelitaivad ikka rohkem rahvast ligi. Uued ärevad suud pärivad seletust, mida aga ainult oletamisi suudetakse anda. See aimdus pakitseb muidugi igas rinnas, et lugu ei tähenda head, et sel kummalisel näitemängul vaevvalt võid olla leplik lõpp.

Nõnda jõutakse Wiru väravast läbi Wene turule. Wenekeelne komando kajab — väesalk wangidega peatub. Sa nüüd algavad ettevalmistused, mille otstarbes enam üksi nägija ei võdi kahewahle jääda.

Turul seisab waruks hea wirn keppe. Soldatid jätiwad endid, püses jala kõrival, laias sõõris wangide ümber. Linna-komandant parun von der Salza, pikk, kõhetu hallpea, seisab, filitades äreval käel wurrusid, wäesalga lähedal, näib aga mängiwat ainult pealtivaataja osa, sest käsutus on kellegi noore ohwitseri käes. Ringi fises wangide juure ilmuwad warsti mõned tsiviilametnikud, nende seltsis Anija mõisnik parun Ungern-Sternberg, keda Matias näolt tunneb, ja üks kirikuõpetaja ametiriides.

Siingi on Matiasel ja Huberil korda läinud rahwapiltevest läbi tükkides pääseda wangidele üsna lähedale. Kuigi nad kõik ei kuule, mida ringi sees kõneldakse, siis näewad nad seda paremini, mis seal teoksile wõetakse.

Üks kehmise kasvuga priske näoline härra, kelle ilming aivaldab meelekindlust, kõwadust ja walitjushimu, hüüab wälkuvail silmil kellegi nime. Talupoegade seast astub keegi wälja,

teda Lutz tunneb. See on Anija walla peremees Willem Ränd, fessealine mees ergu, aivala ja ufaldustäratawa näoga.

Mida agar ametnik, fes laotab ägedasti käsi, temalt küsib, see ei kosta eemalseisjaille kõrwa. Uga asjaoluft näib osutuwat, et Rändu peetakse üheks peasüüdlaseks, et temalt nõutakse mingit töotust, wõi ka, et talle ta süüd ette loetakse ja teda ähwardatakse wõi noomitakse. Hiljemini kuuldus, Rännult küsitud, „kas ta wannub alla“, mispeale see „mäsasupealik“, nagu ta kohtumõistjad teda nimetasid, kindlasti pead raputades kohtnud: „Jumalale ja feisrile wannun alla, aga mõisnikkudele mitte!“

Weremäng algab.

Runa trummid põrisema pannakse ja muusika lõbusat marsi mängib, asuwad soldatid Willem Rännu kallale, kisuwad tal riided seljast ja suruwad ta filmili uulitsatolmu sisse maha. Üks soldat istub õnnetuma pea, teine ta jalgade peale. Kaks teist on toonud kepivirnast peksuriistad. Need on weerand tolli jämedused wõndunud witsad, iffa kolm tükki kofku seotud, nii et iga hoop mõjub kolme witsa ehk wäga jämeda malga eest. Peksjad asuwad wastastikku kummalegi poole, ning jäle toiming algab.

See on eesti talupoja põliselt pargitud, raske tööga ja fageda peksuga kõwaks, wintseks, tallapaksuseks kasiwatatud nahk, mille peale sajawad hoobid. Uga seegi ei suuda hirmsale lõhkumisele niisuguste löögiriistadega kaua wastu panna. Weripunased worbid kerkiwad üles, lööwad sinama, lõhkewad; tumepunane, peaaegu must iveri jõostab ülespoole, nõrgub mööda õnnetuma selga alla ja koguneb tolmu sisse järjesti laienewaks loiguks.

Uga kahetümne wiie hoobi järgi uuendatakse lööjaid. Kui sada hoopi antud, küsitakse Rännult jälle midagi. Ta kostab ja raputab ka seekord pead. Nüüd astub kirikuõpetaja tegevusse. Nuhtlusealusele antakse „jumala-armu“ — inimeste sõbra ja ilmalunastaja Jeesus Kristuse nimel. Teda walmitatakse surma wastu, sest tal on weel katseada hoopi saada. Kuigi ta fakte wastu raskesti on ekfinud — teed teise, pare-

masse ilma ei taheta talle fiiski mitte sulgeda. Niipea kui pühalik talitus lõppenud, astuvad krepimehed jälle ametisse.

Nuheldava karjatused on vaikinud. Soldatite hoopide all tuisleiv iverine lihatomp ägab ainult veel nõrgalt. Wiimaks on ta juu täiesti tumm.

Peetakse vaheaega. Pektstavad lastakse pudelilt nuusutada salmiak-piiritust. Talle pakutakse wiina rüübata. Känd lükkab wiina nõrga fäeliigutusega tagasi. Seepeale karastatakse peksjaid wiinaga. Nende töö nõuab jõudu ja erkust ja toorust ning wiinaga neelavad tundelised neist jätkuse alla tõhtu. Karastava ja julgustava märjukese eest on sama oht-rasti hoolt kantud kui malkadegi eest: terve toober wiina seisab krepivirna kõrval. Jätkub peksjaile, jätkub peksetuile...

Nuheldav on weidi toibunud, efekutsioon võõb kesta edasi. Willem Känd võtab oma kolmsada — võõ digemini kolm forda kolmsada — löõki vastu ja elab veel! Küll ei suuda ta ise enam tõusta jalule, teda peab tõstetama. Uga ta paatjas näos, millest iga iverepiisk kadunud, on märgata veel liikuvust, ta tuhmides filmades veel nõrgalt hõõguvat elusädet. Seltsimehed tõmbavad tal riided iverise narmendaiva ihu peale. Ta heitub nende jalge ette tolmu jisse puhkama.

Nüüd kutsutakse ühtaegu neli teist nuhtlusealust nimepidi ette: Raudoja peremees Jüri Agurauja, Böldmaa peremees Ants Reha ja mõisa metsatvaht Ants Kentmann, Ruunoja talu noor rentnik. Kuna efimesed kolm on kõik keskealised mehed, näib viimane olevat vaevalt kahesümne ühe võõ kahe aastane.

Sedamaid asuvad soldatid, keda ergutab lähedal lõhnava wiinatoober agaraks, meeste kallale. Neilgi kistakse riided vägitvaldselt lahti ja nad visatakse niisuguse jõuga vastu maad, et kahel näod purustuvad vastu kive ja ühel kukuvad efimesed hambad suust. Pead ja jalad kaovad jälle soldatite istmikude alla ning neli krepimeest algavad nendegi kallal seaduslikku tapatööd. Sada viiskümmend hoopu iga-

ühete. Meidki mehi loetakse peafüüdlasiks, kuigi mitte nii suurteks, nagu on Willem Ränd.

Teised järgnevad. Mehi hakatakse nüüd seitsmekaupja maha võtma. On neid ju terivelt kuuskümmend koos. Iffa jäledamaks muutub pilt hirmuist keeletute pealtvaatajate ees. Taktis tõusevad kapid ja matsataivad maha ivereft nõretavatele ihudele. Iffa laiemale ujuivad ivereojad üle tolmu ja kiivide, kuni maapind ringi sees on muutunud punafeks ivirtfaks, viimaks iverevaks rabaks. Südantlõhestaiv ivaluksa, ägamine ja oigamine, mis tõuseb naerataiva taeiva poole, summutatakse trummipõrina ja pillihelinaga, nii et kaugemal seisjad, kes ei näe seiklust, ei teagi, mis sünnib ringi sees. Taoti karastatakse pekstajaid ja pekstavaid taas viinaga. Lööjaid ivahetatakse. Malku ivahetatakse. Ohvroid ivahetatakse.

Mis aga lähemal seisvate pealtvaatajate südamed iseäranis keema ajab, on asjaolu, et kohtumõistjate seas leidub mehi, kellele ei ole see iverepulum iveel küllalt iverine. Peksföörist kajab nimelt õhutatavaid hüüdeid: „Andke tugevamini! Lööge tublisti! Wirutage iviisipäraft!“ Ahes peahassetajas tuntakse ära keegi parun Stackelberg, eriliste ülesannete ametnik kohalikus kubermangu-ivalitsuses.

Nõnda soldatid teevadki. Mitmed lõhuivad ivemmalde tüügastega, sest et ladivad liiga ruttu pudeneivad. Mõnel mehel, nagu Jaan Sepal, on päraft pekfu puufadel, kuhu rapfifid keppide otsad, paljad fondid iväljas ning ivitsatükid on otseti nii liha sisse tunginud, et selgroo ots farnaneb linaharjaga. Ja iverine pori pekstringis on ivahaeajal nii sütvnenuud, ivereojad nii laiali ivoolanud, et mõned pekstavaid tahavaid oma kuubi maha laotada, et mitte kõhuli rappa laskuda. Aga seda ei lubata. Nii nad heituivad filmili ilgesse mudasfe. . .

Tardunud rahu, halivatud ivakfus on ivalitfenud seni ringi ümber seisvas rahvamüüris. Silmad, mis seda ivere-mängu näevad, ei fuuda nagu uskuda, mida nad näevad.

See on viirastus, unenägu, filmamoonduis; niisugust soledust ja jälfuist ei võdi ilmfi ette tulla.

Uga aegamööda tuleb elu sellesse tardunud, halvatud, fahvatanud ahastusse. Sinised huuled tufsuivad, finnipittitatus kurfudest rabeleivad hüüded välja, pärani-aetud filmiist välguivad vihaleegid.

„See on tapmine!“ mõirgab forraga Konrad Huber, ja ta farjatus kostab faugele üle turu, üle rahvahulga, tungib ringis seisivate kohtumõistjate kõrvu, hoolimata plekfpillide mänguist ja trummipõrinast.

„Seda ei tohiks keset linna fündida!“ tõuseb rahiva rüpeft teine vihast kõmifeiv hääli kuuldatvale.

„Seda toorust juletakse toime panna kodanikkude filma all kallil pühapäeval!“ kifendab kolmas.

„Kodanikud, meid peetakse metslasteks! Meie naistele ja tütardele näidatakse, kuis peksetakse inimesi!“

„Meile mängitakse Pariisi iverepulma ette!“

„Ei, härrad junkrud demonstreerivad meile, linna „spisferitele“, oma kõrgemat kultuuri,“ arivab üks ivana prillitatus ifand kulunud kuues, näilikult mõni kooliõpetaja.

„Kui mõisnikud oma talupoegi tahavad peksta, siis peksku neid oma mõifates, mitte linnas avalikul platfil!“ pahandatakse edasi.

„See on lihunikude loomatapp!“ müristab Konrad Huber uuesti.

Ta on näoist tõmmu, filmad tungivad pealuuist, sooned otfaefisel on pingul punsunud ja finatvad. Mõlemad käed on ta rufikasse tõmmanud nagu kallalefargamifeks. See välismaalane pole fäherduifist asjuist kuulnud, ammuks fiis oma fil-maga näinud.

Protestihüüded, aegamööda suuremaks ja ivaljumaks paisuiv nurin pealtivaatajate seas ei jää ivõimumeestesse viimati mõjumata. See mõju ei tule aga selles nähtatvale, et nuhtlemine lõpetataks, ivaid selles, et teda kifendatakse. Mitte feitõmekaupä ei ivõeta mehfi enam maha, ivaid kümned, tofi-

nad wisatakse iwereloikudesse kummuli ja peksjaid funnitakse ruttama. Väike mets iwuhisevaid, matsuwaid keppe tõuseb ja wajub nüüd. Snnetute karjatamine, oigamine, rögifemine ühineb koorilauluks, millist siin esindatud inimkõrivad enne pole kuulnud.

Matias Lutz on seni nagu manatuna paigal seisnud. Ta on inimesepesksmist elus ennegi näinud, ta on seda paar korda, poisikesepõltses, enesegi ihu küljes maitsta saanud. Aga pilt, mida ta siin näeb, paneb temagi iwere hanguma, halwab temagi ihu- ja hingewõimeid. Alles Huberi mõirgawad iwihahüüded äratawad ta iweidi elule. Ta raputab ennast nagu inimene, kes ärkab külma käes raskest unest.

Äkitselt astub ta tõstetud rusikatega jammu edasi. Ta filmad iwahitwad aineti ühe koha peale ringis. Seal tõmmatakse praegu Konna Saaku maha. Matiasse kihaw pea, ta mäsaw hing tunnewad sel hetkel ainult ühte mõtet, ühte aimet: See mees seal, keda heidetakse ühes teistega iwerise nuhtluse alla, oli minu iwastu kord hea, helde, armulik. Sa ei olnud tema poeg, aga ta pidas kind omaks pojaks. Sa olid tema elu ja au häbiplakk, aga ta ei maksnud sulle selle eest kätte, ta ei lastnud kind sulle eest kannatada, ta ei heitnud sulle seda ainuiski korda ette. Ta ei teinud minu ega oma pärislaste iwahel mingit iwahet — ta oli järelikult minu ainus, minu päris isa. Sa nüüd on ta suurest hädas! . . . Mait, ja pead appi minema sellele mehele!

Ring mõtlemata annab ta sellele äkitselt tulnud tungile järgi.

„Konrad, — minu isale appi!“ hüüab ta kähisewast rinnast, ning tõmmates seltsimeest enesega kaasa, tükkib ta rüsinah rahwarindest läbi, soldatite-aheliku iwastu.

Ent sellest tekkitu liigatus ei jää tähele panemata. Küll lähed neil korda kaht-kolme püsimeest kõrwale tõugata, teed iwabaks raiuda, ainult mõni samm lahutab neid paigast, kus peksjad Konna peremehe riideid seljast rebiwad. Aga seal märkab neid üks iweltwoebel ja põrutab soldatid paremale

forrapidamisele. Enne kui mõlemad jellid on saanud jala iverifesse porri pista, torgatakse neile kolm läikivat püstitiffu wastu ja sunnitakse neid rahwasse tagasi nihkuma. Kaks nende selja taha jäänud soldatit kifutwad nad kraedpidi tagasi ning ruttu jälle on raudne wäe-ahelik tapapaiga ümber finni liidetud.

Matias Lutz aga wõib taas wagusa rekwastamata kodanikuna, kelle esimene kohus on rahu, pealt waadata, kuidas tema isaga samuti tehakse nagu teistega eel. Ta kuuleb teda kifendawat, näeb ta iverd woolawat, ta ihu mustaks minewat. Ta näeb ka weel, et isa, kui tal hoobid käes, ise enam ei tõuse; teda tõstetakse, nagu mõnda teistki, keda lõhgunud iseäranis tugewad ja armuheitmata lööjad, wõi keda pekstud wemmalde latiwade asemel nende jämedate tüügastega.

Huber kiristab hambaid ja pekstab rusikaid kofku. Ta lõustunud nägu moonutab abitu wihanaer.

„Ma ei saa aru, mis inimesed teil siin linnas on!“ hüüab ta walju häälega. „Seisawat ja wahitwad ja õhawat, aga keegi ei julge jõledust minna feelama! Oleks meile neli-wiiski meest appi tulnud, me oleksime toonud su isa peksjate käest ära!“

„Noormees, pole sõjawäge laetud ja täagitud püssidega on tugewam kui meie,“ wõtab üks wanadlane kodanik sõna. „Aga ma panen imeks, et linnavalitsus wahetele ei astu ning seda jälkust ei feela. See oleks tema kohus. Kus on meie bürgermeister, kus meie magistraat! Miks rüwetatakse linna maad fedawiisi!“

Bürgermeister ega magistraat ei ilmu protesteerima, aga nende asemel esineb weel üks wihane kodanik. Asna Huberi ja Lutz lähedal tekib forraga liikumine. Kellegi nime-tatakse ja kellelegi tehakse teed wõi palutakse teed teha.

Däbi rahwaivalli nühakse peksupaiga poole tungiwat kestmise kasiwuga wanadlast, aga tugewa, matfaka kehaga isandat. Ta lai, tüse, jämedajooneline nägu, millest tema rahwuslikku ja seisuslikku põlwendust raske pole ära tunda, punetab tume-

dalt ja on higiga üleni kaetud. Ta näib olevat rahva seas hästi tuttav, sest talle tehakse igal pool vastutulelikult teed ja paljud teretavad teda.

Kes küll ei tunneks Tallinna kaupmeest ja raehärrat Rotermanni*), seda lõbusat, joiviaalset, tüseda sõnaga meest, kelle head, pihataäiivad naljatused niisama suust suhu käitvad kui kentsakad proovid tema eesti laadi saksa keelest. Ta peab Wiru uulitsal hästi jooksvat talurahva-kauplust. Külastaat, kes tuleb Narva ja Tartu maanteed mööda linna, ei jäta, kui tal vähegi vajadusi, Rotermanni-ijanda juure sisse astumata. Ka see suur maja Wene turu ääres, mille ees praegu talupoegi iveristatakse ja mille alumist korda täidab pikk rida pisukesi pudukauba-poode, on Rotermanni oma. Wene turu ääres hiljemini asetsenud juudipoode tol ajal veel ei olnud; pudukauplused Rotermanni majas täitsid nende aset ja olid linnas ja maal hästi populaarsed. Rotermanni maja aga seisis seal, kus aset on praegune tütarlastegümnaasium, kuna Anija meeste nuhtlemist sooritati maja ees, eesti ajal kõrvaldatud kreeka-katoliku kabelikese paigal.

Rotermanni-ijandal näib suur rutt olevat ja väga tõfine asi südamel pakitsevat, sest ta juu on kõvasti kofku pitsitatud, ta muidu nii lahe nägu tume, peaaegu ahwardav ning ta filmad fortjutõmmatud kulmude all välguvad näilikult suurest ärevusest.

Muusika ja trummipõrin waikivad parajasti, kui rae-härra saabub soldatiringi juure, sest nuhtlemises peetakse väikest waheaega, et peksetuid wiinaga toivutada ja mõnd poolfurnut wiinapiiritusega äratada. Ka sõjaväe ridades kälvad topid ringi. Seda filmapilku näib Rotermann tahtvat tartvitada. Ta astub, jäme kepp käes, kahe püsfimehe wahele ja hüüab oma tugeiva, kaugelekohtiva häälega härrade poole, kes juhatawad tänast hirmuetendust:

*) Pärastise Tallinna suurkaupmehe Chr. Rotermanni isa.

„Ma nõuan, et teie siit kohast oma ivereteatriga filmapiik lahkute! See seal on minu maja ja see siin on minu frunt. Kellelgi pole õigust teha minu frunti tapapaigaks ega näidata minu maja elanikkudele, kuidas elusaid inimesi lõhki kistakse. Mina, Tallinna kodanik ja raehärra Rotermann, protesteerin selle ilmkuulmata omavoli vastu!”

Härrad ringis, aadlifoost kõrgemas ametnikud kubermanguvalitsusest, waatawad üksteise otsa, pistavad pead kokku, wahtavad sõnu. Üks lööb käega, teine lööb samuti käega. Nende näod naeratawad. Nad ei võta waetavaks protesteerijale wastatagi. Keegi pöördib ohvitseri poole mingi ülesandega. See komandab. Puhkeag on lõppenud, peksusoldatid lahkuwad wiinatoobri ümbert, haarawad kapid jälle kätte ja fargawad wiimaste weel peksmata talupoegade kallale, keda on umbes wiisteistkümmend meest. Uga enne kui trummid teewad rääkimise võimatuks, võtab Rotermann wihaft wabisewal häälel weel kord sõna:

„Ma nõuan oma õiguse nimel wiimast korda: minge enda kohtuga minu maja eest ära! Kui te seda mitte ei tee, telegrafeerin sedamaid Peterburisse ministrile ja kaeban teie peale!”

See ähwardus näib niivõrt mõjuvat, et üks ametnik, parun Stackelberg, nüüd ometi Rotermanni juure astub. Ta kutsub tema ringisse ja püüab teda nähtawasti waigistada. Mis nad kõnelewad, jääb rahwamasfile suuremalt osalt teadagi kuulmatuks. Need mitmed sajad filmad, mis nende peale wahiwad, näewad ainult, et raehärra kätega ägedasti wehkleb ja ametnik kõrgilt tema peale maha waatab.

„Kui te mitte kohe rahule ei jää, peksame teidki läbi!” karjub parun Stackelberg forraga ärritatult. „Teie heldimus nende mürgeldajate vastu tuleb ju ainult sellest, et nad teie kaubaprahti käiwad ostmas... Noh, kas soowite tutwust teha meie wemmaldega?”

„Teie wemblaid ma ei kardä, sest Rotermanni orjapõli lõppes minu isa omaga. Tahaksin näha saada, kes julgeb

ivaba kodanikku puutuda!" vastab kaupmees ja asub oma jämeda kapi ümbert tugevamini finni.

Nad vahetavad veel mõne ärritatud sõna, siis astub isand Rotermann ringist ja hakkab vihast hõõguval näol oma maja poole tüürima. Sälle tehakse talle viisakalt teed ning elavaid kiiduhüüdeid kjab talle järgi.

Ukki jääb vahiva kaupmees seisma. Ta pilk on eemal-
feisiva linnakomandandi parun Salza peale langenud. Selle mehe käsul on tema arvates need kuus- kuni kaheksasada meest Krasnojarski polgust siin mõne mõisniku orje nuhtlemas. Käega komandandi punase mantliwoodri peale näidates hüüab Rotermann tigea huumoriga:

„Timukas, pööra oma mantel teisipidi!“

See sõna elas kaua veel tallinlaste suus, palju aastaid peale seda, kui parun von der Salza keiserlikul käsul, karistuseks oma ettevaatamata sammu pärast, Tallinnast mujale oli asetatud.

Kas Rotermann läkitas kaebuse Peterburisse, on teadmata, kuid mitte võimatu pole oletada, et ta seda tegi. Esi-
pühku pidi ta aga taganema, ilma et tal korda oleks läinud otša teha iverisele etendusele.

Sellele tuli aga kellegi teise mehe mõjul jüiski weidi enneaegne lõpp.

Oli väike, kuitvetu, tõmmunahaline mehike halli pea ja kurtvalt, peaaegu alandlikult waataivate filmadega, kes astus oma sinises mundris kohtumõistjate sekka ja kõneles õnnetute eest mõne ivagusa, soojust südamest tuleva sõna. „Mässajate“ eest kostis siin isevalitsusliku Wene riigi poliitilise poliitsei asemil, Tallinna sandarmkonna ülem! Ametnik, kellel on kohuseks iga liikumist, iga püüet, iga mõtet, mis käib maksiva seaduse ja korra vastu, karistusele toimetada! Sellele mehele oli talupoegade süütus selge kui päikesevalgus, muudkui need, kelle filmi pimestasid ja südameid kitvistasid nende ainellised tulud, talupoegade aadlikud süüdistajad ja nende nõus oleivad

aadlikud võimumehed, ei tahtnud midagi näha ega midagi mõista.

Sandarmite ülem Gresser, Peterburi pärastise linna-pealiku isa, astus ivereteatri lavastajate jekka ja nõudis näidendi viimase waatuse lühendamist. Uksa andis talle jeks kahe peksuohivri elufardetaiv olef: Unts Kadakas ja Süri Kurg olid jäänud meelemõistufetult nuhtluspaigale maha, ilmutades ainult iveel nõrku elumärke.

Uga rüütlifooft ametnikud olid Rotermanni iwaheleastumise pärastf niikuinii juba iwäga pahas tujus. Sa nüüd ilmus iveel üks ninatarf effitaja! Kuidas julgeti tulla neid, felle käes iwalitfustiwõim fogu maa ja rahwa üle, nii tarwilises tegetwufes tülitama ja keelama! Doberstf Gresseri nõue, õigemini palwe, leidis jüs iwäga ärritatud iwastupaneku.

„Ma pean teie tähelepanu seepeale juhtima,“ iwastas parun Stackelberg teraival, „et see, mis jüm jünhib ei fäi teie ametiwoli alla; felle eest iwastufame üksnes meie härra ooberstf!“

„Ma ei kõnelnud praegu mitte oma ametiwoli nimel, iwaid inimliku faastunde ja jälkufe sunnil,“ iwastas fandarmite ülem, ja fa tema hääl fai forraga kindla, käskliwa kõla. „Teie effite aga, kui ariwate, et see sündmus ei puutu fa minu ametiwolisfe. Mul on õigus fellest oma kõrgemale ülemusele teatada ja felle õigufe teen endale kohufeks, kui teie peksmist kofe ei lõpeta — nüüd, kus juba kaks inimest hingetult maas.“

See ähwardus mõjus ometi. Peksuga lakati sedamaid. Doberstf Gresseri käsul pandi mõlemad elutud kummuli iwank-risse ja wiidi haigemajja.

Effekufioon oli aga muidugi juba lõpul. Wõib olla, et mõned wiimased nuheldawad iwähem hoope said, kui neile määratud, aga päris ilma ei jäänud keegi — iwälja arwatud Saan Ugurauja, kes rahwa kõnekäänu järele „pettis kere-täie ära“. See kawal talupoeg paljastanud küll oma ihu, aga lipsanud ühel tähelepanematufe-pilgul nende hulka, kes

nuhtluse juba fätte saanud. Peksmata jäid veel Siim Maasikamäe, Mikl Allik ja Jaan Mäe — kõik Anija wallast pärit. Esimene wabastati ta põdura teriwise pärast ihunuhtlusest ja pandi selle asemel kahets nädalaks wangi. Teine oli küll ühes teistega linna tulnud, aga nendega mitte Toompeale läinud ja pääsis seeläbi taplikust karistusest. Kolmat kaitses peksu eest ta au-amet: oli kiriku eestseisja. Smelikul wiisil ei pääsenud aga talitaja Mätlik, truu mõisaori, kes peremehed jaksu soowil linna ajanud, ise mitte nuhtlusest. Temagi sai oma sada hoopil fätte ja wõis pärast seda pead murda maailma tänutuse üle. Kergendatud karistusega läinud rahwa jutu järele läbi Jaak Muugamäe. Ta nihutanud käega riided paljale ihule ning sõdatid, kellel juhuslikult wiist heldem süda oli kui teistel ja kelle tegewust ehk nii teraselt ei waltwatud, löönud oma hoobid ihukatete peale*).

*) Järgnegu siin nende Anija (Sanijõe) peremeeste nimekirj, kes wõtsid jäledast kurbmängust kannatawate tegelastena osa; seitse wõi kahetja naaberwaldade meest, kes sattusid ühes nendega õnnetusse, pole mulle nimepidi kõik teada. Rambahitese tähendan meeste wanuse üles. — Kolmsada hoopil sai: Kuiwastta Willem Ränd (37 aastat). Sada wiiskümmend hoopil: Mõnipalu Jüri Agurauja (41 a.), Põldmaa Ants Reha (39 a.), Raudoja Mikl Jalakas (39 a.), Ruunoja Ants Rentmann (21 a.). Sada hoopil said: Siuroja Mikl Ruuskmann (? a.), Sae Jaak Muugamäe (37 a.), Purikapõllu Jüri Ruuskmann (? a.), Wikipalu Mikkel Muugamäe (42 a.), Wikipalu Jüri Agurauja (34 a.), Saupalu Ants Tärt (34 a.), Põtta Jüri Kurg (35 a.), Pirga Härm Ruuskmann (48 a.), Kufewälja Mart Kõlu (30 a.), Loo Jüri Agurauja (44 a.), Wainu Mikl Kamp (29 a.), Kõluhärma Ants Sutt (32 a.). Üllepi Siim Maasikamäe (27 a.), Üllepirehe Ants Kadakas (35 a.), Kuke Jüri Rana (30 a.), Westihärma Jaan Lepp (24 a.), Westihüüba Jaan Ilwes (22 a.), Teefsi Hindrek Weerlo (19 a.), Mardi-Jaani Jüri Ränd, peategelase Willem Rännu wend (33 a.), Nopa Mait Ränd, Willem Rännu teine wend (30 a.), Andrese Ants Rast (59 a.), Liimuka Peeter Ruuskmann (29 a.), Pitakaela Jüri Ruuskmann (33 a.), Wälja-Jaani Jaan Lepp (36 a.), Kallepõllu Jüri Rana (34 a.), Westiku Jaan Jalak (27 a.), Palgjari Madis Ruuskmann (34 a.), Tampli Kaarel Leemann (31 a.), Urupere Jüri Muugamäe (35 a.), Kuusiku Jüri Lepp (37 a.), Illi Mikl Looberg (40 a.), Reinu Jaak Mätlik (47 a. — talitaja), Koka Jakob Tanneberg (? a.), Ipsi Jaan Ipsi (22 a.), Allika Mikl Kuuse (37 a.), Widewitu Tõnu Ilwes (31 a.), Teragemäe Mikl Looberg (44 a.), Rurnefernu Toomas Ruuskmann (32 a.), Ummapalu Nigulas Looberg (48 a.), Suuraru Siim Maasikamäe (27 a.), Krööpi Jüri Lepp (44 a.), Lepiku Siim Ruuskmann (? a.), Ritjesilma Tõnu Murakas (36 a. — kõrtsmik) ja Alawere kõrtsi Toomas Ewart (? a.).

Nuhtluselipaik pakkus pärast peksu waadet, mida pakub lahinguväli, kus raske, kirglik käsitöövõitlus möllanud. Vere- loigud kõikjal, porine maa läbi sõtkunud, relvade — siin keppe ja viisjate — purustatud jätsed tallermaal laiali ning kuitvemas kohad täis lamavaid, istuvaid või nõrgalt jalgel wankuvaid haavatuid. Koltunud ja lõustunud näod, tveretud huuled, walust ägawad suud ja läiketa filmad, millesse appi- karjuw ahastus tardunud.

Kuid nende haawatute faatus on palju halastamatum kui sõduritel, kes jääwad pärast lahingut võitluspaiemale. Wiimastele antakse arstiabi, nende haawad seotakse ja nad wiiakse laatsaretti. Mida tehakse aga siin? Weristatud poolfurnutele pakutakse ainult haistwat puskarit, mille lükkab suurem osa jälkusega tagasi. Siis aetakse maaslamajad püüsi- püüsi üles; need, kes ei jää ta tõusta, kistakse wägivaldselt püsti, ja terve haawatud jalg kihutatakse mööda Narwa maanteed maa poole. Püüsi- püüsi ja rufkad tõukawad nõrke- waid mahajääjaid edasi. Wähem purustatud kaashädaliseid toetawad neid õnnetuid, kelle liikmed ei taha liikuda, asuwad kaenla alt finni neil, kelle põlved püüsi- wad nõrkuda. . . Keegi ei küsi selle järgi, mis saab suwifel palawusel nende waeste hirmfasti lõhutud ihudest, kas ei löö haawadesse põletik fiske, või ei figine usfid, nagu seda mõnelgi tõesti sündis. Ja keegi ei küsi, kas need inimesed ei jää eluajaks wigafeks, kas ei suigu paljud neist enneaegu hauda.

Neile meestele oli mõistetud surmanuhtlus.

Ja millise süü eest?

Selle eest, et nad tulid alandliku palwega maa kõrgema ülemuse juure nende antud seaduse kohta õpetust küsima. Nad tulid palwega, aga nende palwe tehti kuritööks, mida karistati surmanuhtlusega.

Roomamisi weniw seal kurb rong wälkumate püüsi- wahel maa poole tagasi. Linnale mälestuseks jääb suur wera- laik keset awallikku platsi. Päike paneb ta süngelt ruskama, et ta torfaks kodanikkudele hästi filma ja jääks hästi meele,

et ta nende mäluft, kellel tundlik süda rinnus, hauani ei ununeks. . .

Matias Lutz ja Konrad Huber olid, ilma et kumbki teist oleks kutsunud, peksupaigast ära aetaivatele talupoegadele Nariva maanteed mööda järgi hakanud minema. Nad tahtsid näha saada, mis nüüd veel sünnib, kui kaugele wallalastud inimlik murdja, kes pidas siin võidupidu, oma iverehimus ja õgimistuhinas ehk veelgi läheb. Ahtlasi otjäs Matias oma isa, kelle ta oli kurbmängu lõpul filmast kaotanud.

Soldatitest, kes haavatud ivange ivedafid, tõukafid ja edafi kiskufid, olid väga mitmed ohtrasti maitstud wiinaft joobnud. Aga mitte ainult wiin ei jooivasta, ivaid ka iveri. Kuum, punane, ivoolav iveri äratav inimlikus põues elule fama kiskja, mille alkoholgi. Ja nõnda elas väheste hinges see, kes oleks õelnud: Needki siin on inimesed, nad kannataivad ivalu nagu sinagi; seepärast pead nende peale hlastama. Need vähefied, kellele õeldi nõnda, hoidfid õnnetute kaenla alt finni, sammufid nendega pikkamisi ja hoide, lafffid neid taoti puhata, hinge tagafi tõmmata, ivalu kurta, vähemalt ivabalt ägadagi. . . Teifed selleivastu, kes joobnud ivereft ja alkoholist, tundfid lõbu anda langenuile veel jalahoopie, juurendada nende ivalu, täita nende hädamõõtu üleivoolamifeni.

Enam kui üks kord tahtis keivavereline faßlane niifugufel puhul karata piinaja kallale. Aga Matias Lutz oli faanud ivahaejal fainemaks ja hoidis teda tagafi. Kas oli fiis veel üht ohvrit ivaja! Soldatitel olid ju püsfid seljas, mille raudne tiff ivõi tinane laeng oleks pealekippuja armutult maha firutanud. Matiasie ainus tung oli nüüd leida oma isa teiste faaft. Wift aga oli see efimeste faas minema wiidud, feft nad jõudfid juba Nariva uulitsa lõpule, ilma teda kuskil filmamata.

Teel püüdfid talupojad umbkeelfeile soldatitele härdal palivel selgeks teha, et neil kõigil on hobufed linnas, ilma kelleta nad ju foju ei ivõi minna — lastagu neid ometi tuua

hobused korterite juurest. Nende palvet ei pandud miksfi. Kadrioru kaugemal serival, kus meri niifutab maantee äärt, peatusid waljud wahid. Siin wifati need, keda ainult toetamisi ja tõukamisi edasi oli weetud, lihtsalt maanteele maha. Koristagu neid sealt, kes tahab. Soldatid ise pöördisid linna poole tagasi, kui nad wabakslastud wange enne weel naiiwiselt rufikatega tagasituleku eest olid ähwardanud.

Siia maantee ääre tekib esipuhku haawatute leer. Nõrgemad langevad, otsekui oleks neil jalad alt wõdetud, kummuli liiwale ja oigawad kaeblikult. Mõnedel jooksewad pisa-rad omapead üle põskede. Teised toetuwad aia najale ja wahiwad apaatlikult eneste ette maha. Kaks-kolm meest on jäänud sinna, kuhu nad wifati, — keset teed, tolmu sisse. Ükski ei lausu sõna. Waewalt wahetawad üksteisega eba-teadliku, furnud pilgu.

Matias otsib isa. Leiabki wiimaks. Saak Luts rinnutab tee ääres suurel kiwil. Ta ei kuule ega näe midagi, ägab ainult tasafesi oma ette. Tema lähedal maas pikutab keegi teine mees ja hoiab mõlema käega pea ümbert finni, filmad pealuust nagu wälja jooksmas.

„Huber, jookse linna poole tagasi ja wiilista woorimees!“

„Sa tahad ta wiia enda juure?“

„Sa. Nõnda ei wõi teda ometi pikale teele lasta minna.“

Huber panebki joostes minema.

„Ssa,“ ütleb Matias ja paneb käe ta õlale.

Saak waatab aeglaselt ja waeiwõji üles. Ta tunneb poja peale kauemat tunnistamist ära. Nõrk helkjas läige wiirastub ta näo üle.

„Ma wiin su oma juure ja pesen su haawad,“ jätkab poeg.

Saak wastab midagi, aga see on ainult segane, wõhiseiw äga. Selle asemel waatab ta kindlamalt noormehe otsa, ja ta tuimad, tõntsid filmad täituwad suurte piiskadega. See kurb ning fiiski õnnelik waade näib ütlewat: Sumalale tänu, fiiski weel keegi, kellel pole kurja nõu!

Huber oli kah hobuse-voorimehega varsti paigal.

Kui Mattias on isa tugeval käel ja tule aidanud ja teda wantri poole hakkab talutama, langeb Saagu film ühe kummuli maas oleva kaaslase peale.

„Mait,“ ütleb ta, „vii Miff koa siit ära! Ta sai rohkem kui mina — ja me tulime seltsis...“

Konrad Huber ei saa ainumast eestikeelsest sõnast aru ja mõistab siiski, mis Mattiase isa ütleb.

„Tubli seltsimees, sinu wana!“ hüüab ta, asub maasolija ümbert finni, tõstab ta üles ja aitab troskale, kuna Lutz sedasama teeb isaga.

Et haawatute walu mitte rohkendada, sõidetakse sammu ja Mattias ei tülita neid küsimustega. Isa seltsimehe tunneb ta ära. See on Raudoja peremees Miff Salakas Anijalt, kelle tuttavat nägu ta juba Loompeal oli silmanud.

Teised õnnetud maantee ääres puhkavad ja oigavad efiotja weel. Siis hakkavad linna poole tagasi minema. Mine-miseks ei wõi seda dieti nimetada. Nad longivad, ronivad, roomavad. Ka ei lähe nad koos, mitte wäikestes falkadeski — seda nad ei julge —, waid üksikhaawal, mees ja tüki maa takka jälle mees. Nad ei usalda ka suuremaid ning elatavamaid uulitsaid mööda oma hobuseid minna otsima, waid poevad nagu furjategijad läbi kitsaste tänavate, mööda nurgataguseid ja aiaplanke eneste peatusforterite poole.

Ta need nülitud inimesed wõtavad weel täna ette pifa tee kodu poole. Rohkem kui kolmkümmend wiis iwersta niisuguste haawadega sõita, põrutust ja wintsutust kannatada, üksnes kummuli wantris lamada — nad saavad sellega toime.

Nende hobused peavad ise teadma, kus on kodu — ohjahoidjaid seekord ei ole.

Ta kui siis selline wanter hilja öösi saabub talu wärasse, ei ole kedagi, kes wallandaks wäraiva. Haawad on teel paatunud kangeks, liikmed halvatud. Iga liigutus teeb

põrguvalu. Wäratu jääb finni ja peremees koriseb wantril, kuni päikese tõusu ajal tuleb naine, tütar, poeg wõi sulane wälja.

„Tule jumal appi, mis isa, mis peremehel wigaga? On ta olnud rööwliste käes?“

„Ei,“ wastab isa ning peremees, „saste käes olin.“

Sa warsti algab taas naise ja laste nuuksumisel kurb talitus. Nopitakse isa narmendaivast ihust kepikilde ja witsa-raofesi...

Mis nad kurja tegid?

Kui Jaak ja Mikk astusid noormeeste toetusel Wittelbachi maja eeskotta, tuli neile vastu meistriemanda õmbleja Leena Baju. See jäi suuril filmil vahtima. Esialt ei saanud ta seisuforrast aru, siis aga nägi mõlemate talumeeste furnu-nägusid, nende wanakuivat kõndi ning iverega rõõnatud riideid, ja ehmatusehüüd tuli tal suust.

„Ja, ja, Leena, te ei teagi, mis sünnib väljas,“ ütles Matias ja ta hambad paljastusid hetkeks walutvalt. „Me talume siia kaht haavatut meest lahinguväljalt. Üks neist on minu isa.“

Leena kohkunud pilk päris seletust.

„Tutustamiseks pole aeg kohane,“ tähendas Lutz. „Lep-pige sellega, kui ütlen, et need mehed said tunni aja eest sada ja sada wiiskümmend kapihoopi palja ihu peale. Nüüd tahak-sime nende selgastid natuke rohitjeda, enne kui sõidavad koju.“

Seejuures aivas ta töötoa, nägi seal üht õpipoissi ja hüüdis:

„Wilhelm, pane müts pähe ja mine apteeki! Küsi seal rohtu, millega pestakse haavu. Ma ei tea, kas meie lakk on nii suurte haavade tarvis hea. Säh, siin sulle raha!“

Siis astusid kõik neli sisse ja panid ukse eneste järel kinni.

Leena Baju tahtis wiist välja minna, sest ta oli selle-kohaselt riides. Ta seisis natuke aega kajas, siis läks trepist üles tuppa tagasi.

Töötoas aga algas peksetute raiuitsus. Lutz ja Huber tõmbasid meestel kuued ja särgid ettevaatlikult seljast. Sämedad takused särgid olid iverd nii täis imbunud, et nad nüüd, kus see paatunud, paiguti kobisefid nagu kuitvanud nahad. Nende ärarebimine ihu küljest sünnitas õnnetumaille pööraist walu. Siis pandi mehed otseti koikudesse — üks Mattiase, teine Huberi asemele. Mõlemate lõhutud ihu oli nii jäle waadata, et õpipoiss Ernst, kes pidi meestel pastlad jalast wõtma, kriitwalge näoga põgenes.

Waheajal jõudis wäike Wilhelm Ficki apteegist karboolweega tagasi. Sellid käärifid parajasti särkifäiseid üles, et haawade pesemist alustada, ja pidasid aru, kust puhast lõuendit ja sidemeid saada, kui nende selja taga forraga pehme, arglik hääl kuulda waks sai, mis küsis:

„Kas pole siin wahest minugi abi tarwis?“

Lutz ja Huber — mõlemad waatasid kähku ümber. Kumbki polnud õmbleja Leena sisseastumist tähele pannud. Neiu seisis ukse juures ning hoidis midagi kaenla all. Ta oli sitfikleidi wäel, põll ees.

„Tõepoolest, teil oleksid pehmemad käed kui meil,“ hüüdis Huber, „aga kas te süda niisugust waadet kannatab, nagu see siin? Ustuge ligemale!“

Leena tegi feda. Ta heitis pilgu nuheldud meeste selgadele ja karjatas. Ta käed läksid risti ja lõug hakkas wärisema.

„Mu jumal, miks on nõnda tehtud?“

„Nah, ma näen juba, et teist haawatohtrit ei saa,“ ütles Huber, märgates neiu kahwatust. „Te süda lähed halwaks, minge parem ära! Me katsume nendega ifegi walimis saada.“

„Si,“ ütles Leena järsku otustatawalt. „Ma tahan teid aidata. Mu süda ei lähe sugugi halwaks, härra Huber; ma pole nii nõrk, nagu arwate.“ Ja sedamaid hakkaski talitamisi liikuma.

„Tubli, wäga tubli!“ hüüdis Huber ja ta ilme wäljendas fooja imestust. „Haawasidumise peale on halastajad õed muidugi ofatwamad kui halastajad wennad.“

„Ja mul on veel endised lapsehoidja-käed,“ ütles Deena.
„Kõige eel peafime aga riidet ja sidemeid muretsema.“
„Tõin juba kaasa. Arivašin kohe, et seda on tarvis.
Uga ei tea, kas sellest saab küllalt.“

Ta noor neiu võttis kaenla alt puhta, kuigi kulunud ja
osalt lõhkise lina.

„Äärest võime paar pikka sidet lõigata,“ ütles ta. „Hoidke
otsast finni, isand Huber.“

Ka käärid olid õmblejal kaapas. Lina servast lõikas ta
kaks kämbalajast riba ära ja seepeale lina pooleks. Kõik see
läks nii karmesti ning osavasti, ja noor neiu valitses korraga
niisuguse rahu üle, kui oleks ta praegu haavalaatfaretist
tulnud, kus ta kaua teeninud. Siis algas ivaguvi, ilma tunne-
tele maad andmata, haavade pesemist tüki lõuendiga, niisu-
tades seda apteegist toodud desinfitseeritava vedelikuga.

„Do, misugused haavad!“ fofistas ta töö juures. „Nagu
nüri noaga puretud! Luud pea väljas! Ja suured viitsa-
pinnud lihhas. Ei, nii ei lähe, kõik pinnud peame enne välja
noppima.“

Ta ta hakkas neid noppima. Kui haige, tundes põletavat
rohtu haavadel, oigas valul pärast valjumini, vaigistas
Deena teda sõnadega: „Oleme ivarsti ivalmis! Oleme ivarsti
ivalmis! Veel natuke kannatust! Rohu kõrvetades jääb valul
viimaks ivaiki.“

Konrad Huber afus neiuale appi. Selleivastu feifis Lutz
ülestääritud ivarrustega jõude kõrival. Ta film iviibis aineti
„halastaja õe“ peal. See tumm-mõttlik pill näis rääkivat
mitu feelt korraga. Mida ta aga rääkis, oli ivist noormehele
endalegi iveel tume ja segane. Kas teame meie siis millalgi
dieti öelda, üksikasjaliselt feletada, mida tunneme haruldase,
hingehaarava, iverd kuumendaiva ja kiirendaiva nähise ees?
Seefugune omapärane, hämmastav ja hämmeldav nähis
feifis siin praegu Matias Lutz'i filma ees. Seal rahitud,
lõhastatud ihudega ägavad mehed kummuli fängides, nende
peal halastaval kummardusel noor toimiv tütarlaps, felle

hämmastunud lapsefilmadest kõneleb ebateadlik heldimus, kelle õrnast lapsenäost helgib vastu ebateadlik aitamisagarus, heategemise õhin. Ja kõigele heidab afnaist wiiliti sissewõolaw ehapunetus wäriwõivat, lepitaawat, paltwetaawat kuma. Ja halastawa õe noore, walfja pea ümber wiriwendab õrnalt, undamisi sirbife kullakarwa paistet...

Matias liigutab end alles siis, kui Huber teda hüüab. Haawat on pestud, neid waja siduda. Sidemete ümberpanef nõuab tugetwamat abi, sest haawatuid waja tõsta. Matias ärkab otsekui sügawalt mõtteist ja läheneb koikule, millel puhkab ta isa. Ta pole aga kätt weel haige külge pannud, kui üks läheb lahti ja mamsel Berta Wittelbach astub sisse.

Ta jõudis täna lõunaks laetwaga Peterburist tagasi. Matias teadis seda, oli teda ka näinud, aga Berta tundis enda olewat sõidust nii wäsinud ja meritõwest nii roidunud, et ta saabudes kõhe heitus puhkama, ilma et tal mahti oleks olnud peiuga nelja filmi all kofku saada. Nähtawasti tuli ta nüüd waatama, kas ta on kodus.

Nähes Huberit ja wõõrast neitut Matiasse seltsis jäi ta ukse ette seisatama ja ta näo üle lendas tufane wine. Siis ahwatles teda ligemale wõõristaw talitus, mis neil käsil. Aga waeiwalt oli ta pilk kõhe werise koha peale langenud, kui ta jalal wanrus ja walju häälega kistendama hakkas.

Matias hüppas waigistades tema juure.

„Urge ehmuige, mamsel Berta! Need on kaks waest talupoega, keda täna keppidega nuheldi.“

„Ja teie olete nad jii a toonud!“

„Teine mees on minu isa.“

Mamsel Berta ilges weel ühe pilgu haawatutele saata — see pilk aivaldas õiglast, warjamata jälkuft — siis ta kadus töötoast, nagu oleks tugetw tuulehoog ta wälja pühkinud...

Nii tõsine kui filmapilk oli — Huber pidi siiski naerma.

„Sest preilist ei saa halastajat õde, niipalju on kindel,“ tähendas ta.

Matias Lutz aga pigistas alumise huule hammaste

ivahetele ja näis jälgivat pilguga teed, mille kaudu mamsel Wittelbach oli pagenud. Ta pani tema järel lahti jäänud ukse finni ja astus jälle haigete juure.

Warsti oli Saagule ja Mikule nende haavatud selgade hoolsa sildumiseega sedatõrvt kergendust muretsetud, et nad oma heategijate pakitsevaile küsimusele võisid vastust anda.

Mis kurja nad teinud, et neid nii koleks karistuse alla heidetud?

Nad tulnud linna kubernerilt uut talurahva-seadust „vastu võtma“ — ei muud midagi. Ja sedagi teinud Anija mõisahärra nõuandel. Siin aga püütud nad äraarvamata kaivalusega lõksu ja võetud kui mässajad peksupaigale.

Kes juutis seda uskuda? Konna-Saagu poegki, kes isa tõe-armastust tundis, väristas sedapuhku kahtlaselt pead. Nii täiesti ilma süüta ei võinud mehed ometi mitte olla. Niisugune ülekohus oli lihtsalt võimatu, seda ei suutnud pea lihtsalt tarida. Mististi hakkasid nad sakstele, võid kubernerile, võid mõnele ametnikule, kui mitte muidu, siis vähemalt sõnadega vastu.

Alles meeste lähemad seletused, terve loo ettekanne hakatusest otsani, hajutasid pealtkuulajate kahtlemise. Ja hiljem said nad linnas, kus sündmus pani kõik meeled liikuma, küllalt finnitusi, et mehed ainult tõtt olid rääkinud. Loompea lossist imbus üks sõnum teise järel kodanikkude sekkka, süüdlaste nimed käisid suust suhu, iletava etenduse terve seik oli varsti kõigile tuttav.

1858. aasta suvi oli palav ja põudne. Vili küpses ruttu ja ruffilõikus tuli väga äkitselt kätte. Lõikust oli rohkem kui hiljemalt vabatahtluse aegu, sest põllud olid jaotatud kolmeks. Wana orja-aegse seaduse järgi pidid talupojad kõigi oma tööjõududega mõisa ruffi enne lõikama, siis alles tohtisid mõelda oma lõikuse peale.

Et nüüd mõisaruffi lõikus nõudis ohtrasti aega, wili aga ka talupoegade põldudel enam kui küps oli, siis polnud peremeestel raske ära näha, et nende ruffis enne peadest warifeb,

fui lõikus mõisas lõpeb. Neid ähvardas suur kahju, kuna aga pääs sellest põlnud võimatu, kui aga mõisnik tahtis.

Mõned ivanemad ja sõnakamad peremehed Anija ivallas, Harju-Saani kihelkonnas, nende seas Willem Ränd, Miks Salakas ja Ants Reha, võtsid kätte ja läksid mõisahärrat paluma, et see lubaks vähemalt ivaimutüdrukud nädalaks ajaks jääda koduse lõikuse kallale, muidugi tingimusel, et päevad tehakse järgmisel nädalal tasa. Herra ei lubanud. Parun Ungern-Sternberg ivastas peremeestele: „See jääb teile aga siis moodiks — nii tahate iga aasta saada.“ Hädasunnil aga läksid peremehed sama päev iveel suuremal hulgal paruni palivele tagasi ja kurtisid talle härdasti oma kitsikust. Kuid mõisnik jäi oma endise otsuse juure. Ei aidanud seegi, et Willem Ränd, peremeeste sõnakas kõnemees, kes „piibli kolm korda läbi lugenud“, pühakirja sõnade ja salmikestega saksa südamesse püüdis mõjuda.

Nüüd aga olid ka Anija peremehed kuulnud, et jüripäeval, samal aastal, ilmunud uus talurahiva-seadus määras rentnikkudele abiteo poolest kergendusi. Lähedal Kolga ivallas oli krahv Stenbock oma talupoegadele sedamaid kergendusi teinudki. Anija mehed arvasid endil siis seadusliku õigusegi olevat pärida, et saks senisest tööalusest — liiati praegusel häda-ajal — nii ivaljusti kinni ei peaks. Sellele õigusele tahtis Willem Ränd juhtida paruni tähelepanekut, kui ta temalt nüüd nimetatud talurahiva-seaduse raamatut alandlikult palus lugeda, et teada saada, mis seal teo-ortjuse kohta on öeldud. Et Anija peremehed seda seaduseraamatut iveel mitte põlnud lugenud, ivaid temast ainult kuulnud, on tunnistuseks, kui puudulikult tutvustati rahvast uue seadusega.

Parun Ungern-Sternberg ivihastus meeste nõudmisest ning kostis lühidalt: Seadust ega kergendusi tema käest ei saa. Kes ei ole rahul, mingi linna kuberner i juurest õigust otsima. Kui iviimane leiab nende nõudmise õigeks, siis ta võtivat oma käsu tagasi.

Selle ivastusega lahkusid peremehed paruni juurest ja

pidasid isefestest nõu, mis nüüd teha — kas minna paruni nõuandel linna wõi mitte. Nad jõudsid otsusele wõtta teekond kubeneri juurde ette, et muretseda omale uue seaduse kohtata selgust. See otsus oli jeda enam põhjendatud, et paar peremeest, Willem Ränd ja Mikki Salakas, teistele teadsid rääkida, nad olewat Tallinnas hiljuti mahti saanud uut seaduseraamatut pisut lehitseda ja sellest nad leidnud tõesti abiteo kohtata fergendatwaid paragrahwe.

Oli reedene päew, mil peremehed tegid oma otsuse. Laupäewa hommikul ilmub talitaja Jaak Mätlik ja annab imelikul wiisil kindla käsu: kõik peremehed, kes tegu teiwad, peawad pühapäew minema linna uut seadust wastu wõtma. Mõnede tõenduse järgi liisanud ta koguni: kes käsku ei täitwat, saada „magastis“ wiis hoopu ja maksta rubla trahwi. Kas talitaja andis selle käsu omapead, wõi täitis ise käsku, wõi toimis sellekohase näpunäite järele, see ei saanud kindlaks. Niipalju on teada, et Jaak Mätlik, kes kolmat aega ametis, oli mõisale truu, alandlik ja järelikult meelepärane talitaja. Minult wõidi ehk aimata, kellel ja mikspärast oli soovitatw, et kõik peremehed läheksid linna.

Mindigi pühapäewa hommikul teele.

Unija meeste kaawatsest olid kuulda saanud mitmed peremehed ümberkaudsetes waldades, ja et neid just sama king pigistas, siis heitsid nad esimeste kilda. Nõnda mõned Kurisoo talupojad, nõnda ka Konna-Jaak. Wiimane oli tulnud pühapäewa hommikul Unijale oma hea tuttawa, Raudoja peremehe Mikki Salaka käest pörstast ostma. Mikki oli Saagu faabudes wärawas parajasti wantrile istumas.

„Kuhu nüüd?“

„Sinna uut seadust wasta wõtma... Kas teil juba käes?“

„Ei ole. Orjus lähed wana wiisi edasi.“

„Siis tule meiega ühes linna. Meie parun ütles, kuberner andiwat meile uue seaduse kohtata seletust. Meil kõigil on käff, minna täna kubeneri juure.“

Taaf waresti nõus. Et's ole ju temagi rufis mulda pu-
denemas, kuna noor ja wana homseks mõisaldikusele on kut-
jutud.

Weel ei olnud Anija mehed kodu't kaugele, kui mõisa
opman neist mööda sõitis. Ta oli teel ranna poole, kus
parunil suitwila ja kuhu see reedel pärast seda, kui ta pere-
mehed jutule oli wõtnud, ära oli sõitnud. Muidugi läks op-
man parunile teatama, et peremehed rändawad linna.

Tallinnas mindi kõige pealt sandarmkonna ülema, ooberst
Gresseri juure nõu küsima, kus ja kuidas kuberneriga wõiks
kõfku saada; omapead ei teadnud talupojad kusagil esineda.
Waestel inimestel on teraw nina neid isikuid leidma, kellel
südan nende wastu. Niisugune inimesefõber oli ooberst Gres-
ser. Juba fõrd warem olid Willem Ränd ja Mik' Salakas
oma kitsikuse pärast tema pool käinud.

Wana hallipealine, erkja waate ja mõistliku ilmega ooberst
juhatas neid kubeneri kantseleisse, hoiatas aga mehi teriwel
hulgal ja üldse suuremal arwul sinna minemast: sellest wõi-
wat tekkida ekfiarwamine, kui tahaksid talupojad arwatawat
õigust nõuda meeleanwõuslikult ning ülemust seega ähwardada.
Gresser pani ette, nad waligu enda keskelt kolm saadikut, kes
läheksid kubeneri ette asja ajama.

Nõnda sündiski. Saadikuteks waliti Willem Ränd, Ants
Kass ja Süri Uguraiuja, kes läksid sedamaid Loompeale —
nendega ühes ka talitaja Taaf Mätlik.

Saadikud jäid kauaks ära. Peremehed hakkasid juba
laiali minema ja pidasid aru koju sõita, kui korraga talitaja
Mätlik Loompealt ilmub ja käsu toob: Kõik Anija walla pere-
mehed, kes linna on tulnud, mingi kõhe lossi uut seadust
kuulma. Et peremeeste saadikud lossis wangi olid wõetud,
sellest ei lausunud aus mees, täites ülemate käsku, mitte
fõnagi.

Ulewal lossis aga oli olufõrd järgmine.

Kuberner Johann von Grünewaldi polnud koduski. Kus
ta oli, selle üle läheiwad andmed lahku. Ühed ütlewad, ta

viibinud Wormsi saarel, kus tekinud talurahwa seas uue seaduse pärast samuti rahutused; teised väidavad, ta olnud puhkusel, kolmandad räägivad koguni, härra von Grünewald olnud küll Tallinnas, aga et ta Anija asjaga pole tahtnud tegemist teha, — ta oli loomuselt lõtv ja pehme mees — siis hoidunud ta kõrvale. Olgu kuis on — kubeneri aset täitis sel puhul abikuberner Rosen. See võttis talupoegade saatkonna vastu ja küsis meestelt, kas nad ükspäini linna tulnud võdi on ka veel teisi peremehi. Saadikud kostsid, Anija parunihärra nõuandel tulnud kõik peremehed linna. Seepeale andis abikuberner talitajale käsu kutsuda kõik mehed Loompeale, kus neile tahetavat uue seaduse kohta seletust anda. Saadikud, kolm meest, jäeti lossi wahi alla.

Abikuberner parun Rosen kõneles aga liiga puudulikult eesti keelt, kui et ta talupoegadega tõhusalt oleks suutnud asja harutada, ja kubermanguwalitsuse teiste liikmete seas polnud ka kedagi, kellel see keel selge oleks olnud. Suhtus nüüd, et endine walitsusenõunik härra von Schwebs, kes hiljuti Riiga kohtunikuks oli nimetatud, veel mitte oma uuele ametile polnud läinud. See mees kõneles ladusasti eesti keelt ja oli ka maaoludega hästi tuttav. Walitsusenõunik von Schwebs, sel puhul ainus sünnis asjaajaja, kutsuti siis kogu asja käsitlust talupoegadega juhatama. Ta võis oma ülesandest seda paremini jagu saada, et ta oli loomuselt wali, kõwa, kindel ja agar. Ametnikkude seas tunti teda kui edasipüüdjat, walitsemishimulist ja kõrki isikut.

Saatiski mees oma ülesande fakte mõttes hiilgawalt täide.

Kui Anija peremehed talitajalt käsu olid saanud minna kõik Loompeale, otiskid nad kaaslased kähku kofku ja läksid teele. Need mehed, kes tulid sandarmkonna ülema juurest, teatasid, ooberst Gresser öelnud neile lõpuks veel: „Kui teie käsi pahasti hakkab käima, siis saatke mulle kellegagi sõna.“ Ta hea mees ei aimanudki, et meeste käsi käis warsti nii pahasti, et neil võimatu oli kedagi abi järele läkitada.

Zoompeal lasti mehed losfi hooivi, kus nad kaks tundi pidid ootama. Siis nad kutsuti kubneri kantseleisse, mille ukse ees seisid soldat püssiga vahil. Kui kõik sees olid, keerati ukse luffu. Pika laua ääres istusid kuus või seitse härrat, nende seas abikubner Rosen, walitsusnõunik von Schwebs ja Anija parun Ungern-Sternberg, kes waatas päraft ka oma talupoegade nuhtlemist Wene turul pealt.

Härra von Schwebs, ülekuulamise juhataja, filmitfes mehi natuke aega waikides, siis pörutas äkitselt:

„Teie olete wastuhakkajad! Teie olete omawoliliselt jätnud mõisa tööd seisma ja tulnud linna kaebama. Teie tahate mäsju teha! . . Kus on Willem Ränd?“

Willem astus ette. Tal läikisid kuue ees waaknööbid, nagu neid kandisid tol ajal „piletisoldatid“.

„Kust sa need nööbid said?“ küsis kohtumõistja.

„Poest ostsin.“

„Teener, lõika nööbid maha!“

See sündis. Siis otjustas ülekuulaja:

„Sina, Willem Ränd, oled mäsajate ninamees, rahwa häsitaja — sa saad kolmsada hoopu.“

Mikk Salakas kutsuti ette.

„Sina oled ka üks neist hakkajatest ja mäsju nõuandjatest. Saad sada wiiskümmend hoopu.“

Seesama otjus kuulutati Uguraiujale.

Siis järgnes Ants Reha. See wastas küsimustele oma tõmbi keelega weidi arusaamatult.

„Kas sa paremini ei oska rääkida?“ hüüdis härra von Schwebs. „Niisugune laiskus! Ei wiitsi suud lahti teha! Ka sulle antakse sada wiiskümmend hoopu.“

Teistele wõlbi, nad olewat kõik ühesugused wastuhakkajad; neile igatihele olla sada hoopu määratud.

Beremees Ants Kentmann oli weidike ühe kantseleikapi najale toetunud. Temaft mööda astudes puutus härra von

Schwebs ta külge, kusjuures libises ta müts lähedalt lauast maha.

„Sa hakkad mind kiskuma, lurjus?“ hüüdis ametnik.
„Saad sinagi sada viiskümmend hoop!“

Alekuulajate erilise viha tõmbas enda peale ka Ränd, kes otjäs omale harjunud kombel siingi pühakirjast abi ja tuge. Nähes, et uue seaduse „kätteandmisest“ võdi seletamisest juttugi ei tehtud, vaid et sellevastu mehed, kes alandliku palivega, pealegi mõisniku sootvil ning talitaja käsul, siia tulnud, tehti mäsajateks, võeti vastutusele ja mõisteti raskete nuhtluste alla, hüüdis Ränd kohtulaua poole piiblisõna:

„Häda teile, teie suurtfugu rahvas, teie vägevate lapsed, kes teie kurnate sääski ja kärbsed, aga elevandid neelate terivelt alla!“

Seda kuuldes hüpati hambaid kiristades püsti ja kätatati vihaselt, ta pidagu lõuad, kuni temalt midagi küsitakse.

Kohus oli lõpetatud. Uue seaduse kohta ei kuulnud mehed muud midagi, kui et nad peavad sassa endist viisi orjama ja tema käskusid täitma. Siis lasti mehed kantsleleist välja.

Losji ees oli vahapeal suurem üfus sõjaväge riivise featud. Niipea kui peremehed ilmusid, piirati nad ümber. Trummid hakkasid põrisema, muusika mängima ning lõhastusele määratud rong liikus ruttu nuhtluspaiga poole. —

Olid Saak Luts ja Mikl Salakas pärast haavade sidumist paar tundi sellide koikus puhunud, ajas neid mure jälle jalule, hoolimata ravitsejate keelust.

„Ei tea, kuidas on hobustega,“ ütlesid nad, „ning kodus ootavad naised-lapsed ja homme töö. Hakkame aga pealegi minema.“

„Sääge ometi seks öökski linna öömajale,“ käisid Matias ja Leena neile peale. „Te ei suuda ju ses olekus pikale teele minnagi, võite ivankrisse surra.“

Aga need kēpi all kasvutatatud igaveseid tööorjad kostsid:

„Di, kullake, ei me seda tohi. Sumal teab, mis meiega

veelgi tehafe, kui me homseks pole kodus. Kästi ju kašida fiit jalamaid minema. Pärast faks võtab kohad käest ja viiskab naifed-lapsed lageda taeiva alla. Ei, head inimesed, kui me ka ise homme tööle ei jakfa minna, — pere peame saatma mõifaväljale lõifama.“

Ta läffidki teele. Matiiase ja Huberi toel roomafid nad, pigistades hambad walu pärast kofku, alewi sõbrahoovi oma hobuste juure. Teel ostis Matiias neile apteegift haawa-rohtu kaafa ning pistis ifale mõne rubla ning teemoonaks kamalutäie faiu taskusse.

Kui nad ronifid noormeeste abil wanfritele ja võdfid ohjad fätte, ütles Raudoja peremees haledal naeratufel:

„Kuju me eluga wiift veel jõuame, aga kas meist kõigift veel eluloomi ja terweid töötegiiaid faab — efs näe.“

Ta aimas õieti.

Nagu Matiias hiljemini kuulis, põdesid peksetud kodus kuude ja ifegi aastate kaupa metsiku nuhtlufe tagajärgi. Mõned neift, nagu Ants Kentmann, oli nii ära puretud, et teda asemel pidi linadega pööratama. Kuna õnnetuile wähe-matki arstlikku abi ofaks ei faanud, fiis nad jäidki kõif põdema, ja nii mõnegi foristas surm märkfa waremalt, kui see rikkumata terwifse puhul oleks fündinud. Ent needki, kes elasid kaue-mini, kurtfid järjesti raskemaid ihuwigastufi. Nii olid Hindref Weerlo sooned seftfaadif puufanged, Saan Lepale löi jalga roos ja alumisfe kehafse parandamata haigus, Ants Sufal läffid pekshaaivad mädanema ning usfitama ja terwis jäi furmani wiletsaks, kuna Jüri Kana ja Saan Lepp kaebafid, et nende sooned kifuwad nuhtlufest faadif kofku, takistades kõndi ja töötegemift.

Nõnda fiis: kes ei furnud, see jäi fandiks.

Ta mille eeft kõif see?

Aladinimliku moraalil mõõdul polnud need inimesed teinud wähe-matki kurja, küll aga junkurliku erimoraali mõõdul, mis

määras: Orjal on isandale sõnakuulelikult alistuda ka siis, kui talle sünnib ülekohtu. Hobune imeab, härg künnab — piitsa talle, kui ta enam ei wiitsi! Ori imeab, ori künnab — keppi talle, kui ta enam ei jassa! Hobune, härg, inimene — kõik oli balti junfru filmas alles veel 19. sajandi teisel poolel üks ja see sama*).

Pärast peksu oli Anija mõisat sõjavägi valitvamas. Mõisnik kartis kas talupoegade kättemaksu või väidetud „mäsule“ taheti filmakirjaks anda usutatavat nägu. Seft oletatavasti oli sandarmivalitsuse ülem Gresser asjast Peterburis se ametlikult teatanud, ja sealt oli sootvaimata järelepärimisi karta. Mõisa valitse kulusid aga pidid talupojad aitamata kanda: igale peremehele pandi poolteist rubla maksu peale. See, kes arivas enesel kaitset vaja olewat, laskis neid selle eest maksta, keda ta ise oli vihale ärritanud. See tsünism on imevalt ületatav.

Kohe peale seda, kui Anija mehed olid koju jõudnud, kutsus haagikohtunik F. Tritthof nad mõisa ja trööstis neid sellega, et parun Ungern-Sternberg juhtunud lugu väga kahetsewat, talupoegadega ära tahtwat leppida ja neid igatwefeks ajaks nende praegustele kohtadele lubawat jätta — ühe sõnaga, kõikepidi nende oluforda püüdiwat fergendada. Sigu se pärast ei olla ju mitte mõisnik peremeeste peale langenud karistuses süüdi, waid kohtus. Peale selle manitses haagi-

*) Anija meeste peksuloost ilmus wene ajaloolises zhurnaalis: „Ruski Arhiv“ a. 1901, nr. 12, pealkirja all „Tallinna werewalang“ endise Tallinna linnawoliniku A. A. Tschumitowi andmetel kirjeldus, milles weldakse muu seas: „Neid, kes tuttawad pole walitsufetorraga, mis walitses Baltimail enne uuendusi, peab panema imetsema, kuidas riigiteenistuses oledaw ametnikud ilma kohtuta täiesti süütuid talupoegi — peremehi, perekonna-isajid — wõisid karistada, nagu oleksid nad suurimad kurjategijad. Aga niisugust kohtumõistmist loeti terwes Baltias üsna igapäewafeks asjaks, seft ametilohad olid baltlaste ja nende sõprade (nagu kindralluberner würst Suworow) läes ning neid juhtisid ainult isiklikud tulud, iseäranis siis, kui selliseid wägitegusid, nagu kirjeldatud loos, kõrgema ülemuse ees wõis mäsju mahasurumiseks tembeldada ja selle eest veel tänugi oodata . . .“

kohtunif talupoegi, et nad mitte paruni vastu wiha ei kannaks, salakawalaid plaane ei sepiitseks ega mäsama ei hakkaks.

Need kõi olid aga ainult tühjad sõnad, sest iwarsti ajas parun Ungern-Sternberg paljud peremehed kohtadelt ja andis teiste rentnikkude kätte.

Mikk Jalajale, Willem Kännule, Unto Nehale ja Mart Kanale öeldi kohad juba jaagupipäewal üles ja aeti nad teisel keiwadel taludest wälja. . .

Wene turul nähtud iwerine waatemäng erutas weel kaua Tallinna kodanikkude meeli. Rüütlite huffamõist selle ilmuulmata, ilmtwabandamata ülekohtu pärast oli üldine. Mahtra sündmusi wõis weelgi teist wiisi käsitada — seal olid talupojad, kuigi enesekaitseks, ikkagi wägivalda tarwitunud. Siin aga oli tegemist täiesti süütutega, selle peale ei langenud mingi kahtlustaw ivari.

Uji ulatus Tallinnast ja Baltimaast kaugemalegi. Tallinna oli tol ajal weel kaunis lugupeetud supelpaik, kus suwitamas käis iseäranis palju suurtsugu wõõraid Peterburist. Neist olid mitmed peksmist pealt näinud, teised sündmusega samal päewal tutawatks saanud. Sugu lewis pealinna kõrgemais ringkonnis ning ulatus muidugi ka iwalitsuse tipus olewate isikute kõrwu. Tagajärjeks oli üldine meelepaha ja tõsine nurin Gestimaa rüütlite ning kohalise ülemuse vastu, mida siinsel rüütelkonnal korda läks kaotada ainult suure waewaga ja pikema aja järel. Zuba fama aasta detsembris astus Gestimaa isiwõilkuberner Johann von Grünewald ametist ning tema asemele nimetati wiie päewa pärast keegi wäeülem, kindralmajor Ulrich. Sinaakomandant parun von der Salza lahkus Tallinnast hiljemini.

Ujegi wälismaale tungis sõnum Anija meeste peksmisest ja äratas seal tähelepanekut. Meie saksa rahwusest wõimumehed ei leidnud oma endisel kodumaalgi pooldust ega iwabandust, ehk olgu siis, et juhiti iwanameelsetesse lehtedesse

loo üle sõnumid, milles kõik asjad olid pea peale seatud, niifama kui sündis Mahtra mäsfuloogagi wagas „Ristilehes“ *).

Tallinna kodanikufoost elanikkude seas walitsewast meeleolust annab märku järgmine loofe, mis sündis aasta pärast peffu **).

Kolm noormeest paremast kodanlikust seltskonnast olid teinud merel purjepaadiga lõbusõidu. Dõ oli juba käes, kui nad jõudsid linna tagasi. Tee kodu poole wiis nad üle Toompea, mööda linnakomandandi korterist, praegusest Kaarli kiriku majast. Merel nad olid wiist kaawatõdetud rootsi punshi weidi ohtrasti maitstud, mis osutus nende julgusest, sest forraga hüüab üks neist: „Poissid, täna on talupoegade peksmise aastapäew, jeda peame pühitsema!“ Ta kahwab kiwi maast ja wiiskab komandandi korteri aknasse. Tema eeskujujärel teewad teisedki. Mõned kiwid lähewad märki, mõned pimeduse pärast mitte, killustawa klaasi kõlminat on õõwailkuses kaugele kuulda.

Ruttu peituvad kõik kolm seepeale lähedal olewaisse kindlusejäänustesse. Et paik oli inimestest täiesti tühi, siis nad oleksid jäänudki nägematuks ja leidmatuks; faks neist pääfeksidki ilma pahata koju. Kolmas aga jäi ülemealikuse ja uudishimu ajal peidupaika maha, et näha saada, mis tagajärjed on „pommitamisel“. Teda nähti aga; wahisoldat wõttis ta finni, ja esimeses ehmatuses andis ta ka oma kaaslased üles. Need wõeti weel samal õöl kodust wangi ja wiidi Toompea lossi peawahti, kus esimene süüdlane juba istuski.

Teisel päewal mindi noormeeste pärast komandandi parun von der Salza palwele. Usjata. Parun oli nimelt ammugi märganud, et Tallinna elanikud kannawad tema peale

*) Nõnda nimetatud preisi Raudristi ordumärgi järele, mis seisis lehe peas, pärisnimega „Neue Preussische Zeitung“, Bismarck'i asutatud.

***) Autorile ühe kolleaegse kõrgema ametniku poolt lahkesti kätte läkitatud. Mainitud rahwasõber ise on jutukeses see tegelane, kes reisis Saapfalu keisri juure oma noorele sugulasele karistuse kergendust paluma.

Aluja meeste peffu pärast meelepaha. Tema eest põigati uulitsal kõrvale või temast mindi meelevalduslikult tere-tamata mööda. Sa nüüd oli seda waenu koguni veel vägi-waldse tembu kaudu väljendatud. See nõudis eeskujulikke karistust. Et komandant kaebuse tõstmatajätmisest kuuldagi ei tahtnud, siis pidid süüdlased kõiva karistust kartma, sest paha-teol oli kahtlemata poliitiline iseloom.

Hommikul läheb ametnik R. tavalisel tunnil teenistusse. Seal ütleb talle üks ametivend, et keegi tema lähisugulane istub selle ja selle süü pärast peavahis kinni ja et noormeest, nagu tema felttimehigi, ahwardab parun Salza järeleand-matuse pärast wali karistus.

Päästeks peaks midagi fündima, ja nimelt ruttu.

Keiser Aleksander II wiibis sel ajal Haapsalus „mere-weel“ ja tema kaaskonnas olid kindralkuberner würst Suworow kui ka Gestimaa uus tsiviilkuberner kindral von Ulrich. Ametnik R. wõttis sedamaid nõuks juhtumisest Haapsalus teatada ja keisri käest süüdlastele kuidagi andeksandmisest nõu-tada, enne kui komandant on saanud kaebuse tõsta. Ta mu-retses endale mõneks päewaks jõudeaega, sai ühelt walitsufe-nõunikult soovituskirja würst Suworowile kaasa ja kihutas eripostiga Haapsalu poole, jõudes teifeks hommikuks wara-kult sinna.

Önn tuli talle appi. Uulitsal juhtus ta Gestimaa rüütel-konna peamehe parun Konstantin von Ungern-Sternbergiga kokku, kes oli tuttav oma jowiaalsuse ja hea huumori poolest. Parun, kes ametnikku tundis, küsis imetledes, et mis tema siis Haapsalus tegeiwat. Muidugi jutustas R. talle halwa loo ära, sihilikult rõhutades noormeeste alkoholist mõjustatud meeoleu kui pea-ajurit.

Rüütelkonna-peamees naeris ja lubas asja heale lõpule wiia, kui R. annab selle tema õiendada. Soovituskirja taht-wat ta ise würst Suworowile ära anda, R. pidawat asjast ainult tsiviilkubernerile teatama, ja siis ei jääwat talle enam

muud teha, kui loost igalhe vastu paar tundi vaikida. Tema, rüütelkonna-peamees, olewat nimelt kutsutud tänaseks keisri juure einela. Majasteet armastawat einelaus lõbusaid uudiseid kuulda; seepärast tahtivat ta seikluse talle sündsäl kujul ette kanda. Minevat tal korda keisrit naerma-ajada, mida ta lootivat, siis olewat poisid päästetud.

Ettevõtte õnnestuski sooritud suunas. Paari tunni pärast telegrafeeris kuberner von Ulrich Tallinna, et süüdlased keiserlikku määrust mööda lossi-ülewaataja ametiforteris ainult kolm päewa arestis peatvad istuma.